

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

GEMLİK ŞEHRİNİN MEKÂNSAL GELİŞİMİ ve ARAZİ KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Umut UĞUR

Enstitü Anabilim Dalı: Coğrafya

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER

TEMMUZ – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GEMLİK ŞEHRİNİN MEKÂNSAL GELİŞİMİ ve ARAZİ KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Umut UĞUR

Enstitü Anabilim Dalı : Coğrafya

“Bu tez sınavı 21/07/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER	BAŞARILI
Prof. Dr. Mesut DOĞAN	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KAÇMAZ	BAŞARILI

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı :	UMUT UĞUR	
Öğrenci Numarası :	Y176027006	
Enstitü Anabilim Dalı :	COĞRAFYA	
Enstitü Bilim Dalı :	COĞRAFYA	
Programı :	COĞRAFYA ANABİLİM DALI	
Tezin Başlığı :	GEMLİK ŞEHRİNİN MEKÂNSAL GELİŞİMİ ve ARAZİ KULLANIMI	
Benzerlik Oranı :	%9	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim. 07/07/2020 İmza		
Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir. Bilgilerinize arz ederim. ...../...../20..... İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: <i>Doç. Dr. M. Fatma DSKER</i> Tarih: <i>07.07.2020</i> İmza: <i>[Signature]</i>		
EYK Tarih ve No:		Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

‘Gemlik Şehrinin Mekânsal Gelişimi ve Arazi Kullanımı’ adlı çalışmada tarihsel süreç içerisinde şehrin mekânsal açıdan gelişimi ve arazi kullanım değişiklikleri ele alınmıştır. Yine mekânsal açıdan değişime ve gelişime neden olan faktörler incelenmiştir. Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şehrin tarihsel süreçteki gelişimi coğrafi perspektif ile değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Gemlik şehrinin genel coğrafi özellikleri ele alınmıştır ve mekânsal gelişimi etkileyen fiziki beşeri unsurlar analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde şehrin özellikle son 30 yıllık gelişimi ve meydana gelen arazi örtüsü değişimi detaylı olarak ele alınmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise şehirdeki arazi kullanımı ve fonksiyon alanları detaylı olarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya konmasında emeği geçen, hem teknolojik hem de bilimsel anlamda önemli ve değerli bilgilerini benimle paylaşan, bu süreçte desteğini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Doç.Dr. Mehmet Fatih DÖKER’e teşekkür ederim. Ayrıca tüm lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana kattıkları değerli bilgilerden dolayı tüm saygıdeğer bölüm hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalışmamda bana yardımcı olan, desteğini esirgemeyen ve istenilen verileri sabırla gönderen Gemlik Belediyesi’ne teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca desteğini sürekli olarak hissettiğim, her zaman yanımda olan, bana güç veren, Canan KARAHAN’a ve tüm aileme, çalışmalarımda yardımlarını benden esirgemeyen Ercan ÖZTÜRK, Orhan KÖSE ve Tilbe KAHRAMAN’a teşekkür ederim. Ayrıca ismini saymadığım bu süreçte bana destek olan tüm arkadaşlarıma, dostlarıma ve tüm öğrencilerime teşekkürlerimi sunarım.

UMUT UĞUR

21.07.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
GRAFİK LİSTESİ.....	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: GEMLİK’İN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	14
1.1. Antik Çağ.....	14
1.2. Roma-Bizans Dönemi	16
1.3. Osmanlı Dönemi.....	20
1.4. Cumhuriyet Dönemi	22
1.4.1. 1938 Yılı Öncesi Dönem.....	24
1.4.2. 1938-1993 Yılları Arası Dönem.....	28
1.4.3. 1993- 2020 Yılları Arası Dönem.....	32
BÖLÜM 2: GEMLİK ŞEHRİ GENEL ÖZELLİKLERİ	38
2.1. Coğrafi Konum.....	38
2.2. Gemlik’in Kuruluş ve Gelişimine Etki Eden Coğrafi Faktörler.....	41
2.2.1.Fiziki Faktörler	41
2.2.1.1. Jeomorfolojik Özellikler	41
2.2.1.2. Jeolojik Özellikler	45
2.2.1.3. İklim Özellikleri	47
2.2.1.4. Bitki Örtüsü	50
2.2.1.5. Toprak Özellikleri	53

2.2.1.6. Hidrografik Özellikler	54
2.2.2. Beşeri Faktörler.....	59
2.2.2.1. Nüfus Özellikleri	59
2.2.2.2. Ekonomik Yapı	72
2.2.2.3. Ulaşım	77
BÖLÜM 3: 1990 YILI SONRASI ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMİ.....	88
3.5. 1990 Yılında Gemlik Şehir Alanı.....	89
3.6. 2000 Yılında Gemlik Şehir Alanı.....	94
3.7. 2010 Yılında Gemlik Şehir Alanı.....	99
3.8. 2019 Yılı Gemlik Şehir Alanı.....	102
3.9. 1990-2019 Yılları Arasındaki Değişim Tespiti	106
3.10. Gelişme Eğilimleri.....	108
3.10.1. Kuzey Yönlü Gelişim	109
3.10.2. Güneybatı Yönlü Gelişim	110
3.10.3. Doğu Yönlü Gelişim	111
3.11. Rezerv Yapı Alanları	112
BÖLÜM 4: GEMLİK’İN ARAZİ KULLANIMI VE FONKSİYON ALANLARI	
.....	115
4.1. Sanayi Alanları	115
4.1.1. Gemlik’te Sanayinin Gelişimi	117
4.2. Tarım Alanları	125
4.3. Yerleşim Alanları	128
4.4. Ticaret Alanları.....	131
4.5. Kıyı Alanları.....	135
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	145
ÖZGEÇMİŞ	155

KISALTMALAR

AK	: Arazi Kullanımı
AÖ	: Arazi Örtüsü
BUDO	: Bursa Deniz Otobüsleri İşletmesi
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
CORINE	: Coordination of Information on the Environment
HA	: Hektar
İDO	: İstanbul Deniz Otobüsü
KDKÇA	: Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı
KM	: Kilometre
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
M	: Metre
MM	: Milimetre
MTA	: Maden Tetkik Arama
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SN	: Saniye
SRTM	: Shuttle Radar Topography Mission
SYM	: Sayısal Yükselti Modeli
TOGG	: Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Gemlik Lokasyon ve Çalışma Alanı Haritası	4
Şekil 2 : Gemlik Çalışma Alanı Sınırları	5
Şekil 3 : Antik Dönemde Kios	15
Şekil 4 : Gemlik Eski Yerleşim Planı	27
Şekil 5 : 1940'lı Yıllara Ait Gemlik Şehir Alanı Haritası	30
Şekil 6 : 1970-2000 Yılları Arası Kıyı Alanları Mekânsal Gelişimi	31
Şekil 7 : Gemlik Şehrinin Kuruluş Yeri ve Tarihi Devirlere Göre Yayılış Haritası	35
Şekil 8 : Gemlik Şehrinin Bölge Ulaşım Ağındaki Yeri.....	39
Şekil 9 : Gemlik Şehri Çalışma Alanı Yeryüzü Şekilleri Haritası	42
Şekil 10: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Eğim Haritası.....	43
Şekil 11: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Bakı Haritası.....	44
Şekil 12: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Jeoloji Haritası	46
Şekil 13: Köppen İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi	48
Şekil 14: Gemlik Yağış ve Sıcaklık Grafiği.....	49
Şekil 15: Gemlik ve Çevresi Akarsu Haritası	56
Şekil 16: Gemlik Şehri 2019 Yılı Nüfus Yoğunluk Haritası	65
Şekil 17: Gemlik Şehri 2019 Yılı Ulaşım Ağı	81
Şekil 18: Gemlik Yol Kademelenmesi.....	83
Şekil 19: 1990 Yılında Gemlik Şehri Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası	91
Şekil 20: 2000 Yılında Gemlik Şehrinin Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası	97
Şekil 21: 2010 Yılında Gemlik Şehrinin Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası	101
Şekil 22: 2019 Yılında Gemlik Şehrinin Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası	104
Şekil 23: CORINE Sisteminde Yıllara Göre Gemlik Şehir Alanı (1: Sürekli Şehir Alanı, 2: Kesikli Şehir Alanı).....	107
Şekil 24: Gemlik Şehri Gelişme Yönleri Uydu Görüntüsü.....	108
Şekil 25: Gemlik Cihatlı Mahallesi Rezerv Yapı Alanı ve Planlama Sınırları	114
Şekil 26: Gemlik Şehri Rezerv Yapı Alanı	114
Şekil 27: Gemlik Şehri ve Çevresindeki Tarım Alanları	127
Şekil 28: Gemlik Limanları.....	138

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Çalışmada Kullanılan Veriler ve Özellikleri.....	8
Tablo 2 : CORINE Arazi Sınıflandırması	10
Tablo 3 : Arazi Kullanım Sınıflarının Tanımlanması.....	11
Tablo 4 : 2018 Yılı Gemlik Zeytin Analizi	52
Tablo 5 : Gemlik ile Çevresindeki Akarsular ve Özellikleri	55
Tablo 6 : Tahrirat Defterlerine Göre Gemlik'teki Hane Sayıları	60
Tablo 7 : Salnamelere Göre Gemlik Erkek Nüfusu.....	60
Tablo 8 : Yıllara Göre Gemlik Şehri Nüfusu	62
Tablo 9 : Gemlik 1927- 2019 Yılları Nüfusu	63
Tablo 10 : 2007-2019 Yılları Gemlik Nüfusu	67
Tablo 11 : 2018 Yılı Yaş Gruplarına Göre Gemlik Nüfusu	68
Tablo 12 : 2018 Yılı Cinsiyete Göre Gemlik'te Medeni Durum(15 Yaş ve Üzeri).....	69
Tablo 13 : Gemlik Çalışma Alanı Mahalle Nüfusu	72
Tablo 14 : 2018 Yılı Gemlik Limanları Verileri	75
Tablo 15 : 2018 Yılı Gemlik Vergi Oranları	75
Tablo 16 : 2018 Yılı Türkiye Gümrük Sıralaması.....	76
Tablo 17 : Gemlik'in Önemli İl ve İlçe Merkezlerine Uzaklığı.....	79
Tablo 18 : 1990 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	90
Tablo 19 : 2000 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	96
Tablo 20 : 2010 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	100
Tablo 21 : 2019 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	103
Tablo 22 : 1990-2019 Yılları Arasında Gemlik Şehrinin AÖ/AK Alanları (ha).....	106
Tablo 23 : Gemlik'te Sanayi Alanları Dağılımı	121
Tablo 24 : Gemlik Kıyı Kullanım Oranları	135
Tablo 25 : Gemlik Kıyı Kullanımları	139

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 : 2007-2019 Yılları Gemlik Nüfusu.....	66
Grafik 2 : 2018 Yılı Medeni Duruma Göre (15 Yaş ve Üstü) Gemlik	69
Grafik 3 : 2018 Yılı Okuma Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Gemlik Nüfusu (6 Yaş ve Üzeri)	70
Grafik 4 : 2018 Yılı Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Gemlik (6 Yaş ve Üzeri)	71
Grafik 5 : 1990 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	90
Grafik 6 : 2000 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	95
Grafik 7 : 2010 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	99
Grafik 8 : 2019 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları	102
Grafik 9 : 1990-2019 Yılları Arasında Gemlik Şehrinin AÖ/AK Alanlarının Değişimi	106
Grafik 10 : Gemlik Alt Bölgesi Kıyı Arkası Baskın Kullanım Oranları.....	136

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1 : Cumhuriyet Dönemi'nde Gemlik	23
Foto 2 : Cumhuriyet Dönemi'nde Gemlik Kıyıları	24
Foto 3 : Eski Gemlik Şehri Yerleşim Alanları.....	25
Foto 4 : 1930'lu Yıllarda Gemlik	28
Foto 5 : 1960 Yılında Gemlik Sungipek Fabrikası	29
Foto 6 : Gemlik Serbest Bölge ve Sanayi Alanları	33
Foto 7 : Gemlik Meydanı Genel Görünümü	36
Foto 8 : Gemlik Ata Mahallesi Kıyı Alanı.....	37
Foto 9 : Gemlik Şehri Kıyı Görünümü	40
Foto 10 : 2020 Yılı Gemlik Kıyı Arkası Zeytinlik Alanları	52
Foto 11 : Karsak Deresi Şehir İçi Görünümü	57
Foto 12 : Gemlik Kıyı Alanı	58
Foto 13 : Gemlik Ata Mahallesi Sanayi Alanları.....	73
Foto 14 : Gemlik Ticaret ve Sanayi Alanları	75
Foto 15 : Gemlik Şehir Merkezi	78
Foto 16 : Gemlik Şehir Merkezi	79
Foto 17 : Şehir Merkezi Çevresindeki Dar Sokaklar	80
Foto 18 : Gemlik-Yalova Çevreyolu	82
Foto 19 : Gemlik İstiklal Caddesi	83
Foto 20 : Gemlik İstiklal Caddesi	84
Foto 21 : Gemlik Orhangazi Caddesi	85
Foto 22 : Gemlik Meydan Şehir İçi Otobüs Terminali	85
Foto 23 : Gemlik Körfezi Kıyı Görünümü	87
Foto 24 : Gemlik Kıyı Alanları	93
Foto 25 : Gemlik Gempport Limanı	94
Foto 26 : Kuzey Yönlü Gelişim	110
Foto 27 : Güneybatı Yönlü Gelişim.....	111
Foto 28 : Doğu Yönlü Gelişim	112
Foto 29 : Gemlik Serbest Bölge ve Sanayi Alanları	120
Foto 30 : Gemlik Borusan Limanı	122

Foto 31: Yerli Elektrikli Otomobil (TOGG).....	123
Foto 32: Gemlik'te Yerli Otomobil Fabrikasının Kurulacağı Askeri Hara Bölgesi	124
Foto 33: Gemlik'te Yerli Otomobil Fabrikasının Kurulacağı Bölge.....	125
Foto 34: Gemlik Şehri Çevresindeki Zeytin Alanları	128
Foto 35: Gemlik Şehri Yerleşim Alanları	131
Foto 36: Şehir Merkezi Çevresi Hizmet ve Ticaret Alanları	132
Foto 37: Gemlik Kıyı Alanları	140
Foto 38: Gemlik Kıyı Alanları	140
Foto 39: Gemlik Kıyı Dinlenme Alanları	141

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Gemlik Şehrinin Mekânsal Gelişimi ve Arazi Kullanımı			
Tezin Yazarı: Umut UĞUR		Danışman: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER	
Kabul Tarihi: 21.07.2020		Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 155 (tez)	
Anabilim Dalı: Coğrafya			
Şehirler tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak gelişme gösteren, dinamik bir yapı özelliği ortaya koymaktadırlar. Kuruldukları zamandan günümüze kadar birçok fonksiyona bağlı olarak gelişmiş, büyüme göstermiş ve yine birçok ulus tarafından yerleşim alanı haline getirilmişlerdir. Şehirler gelişimlerine paralel olarak nüfus bakımından da artış göstermektedir. Artan nüfusla birlikte şehirdeki mevcut arazi kullanım potansiyelleri ve şehir içi arazi kullanımı değişikliğe uğramaktadır. Özellikle hızlı ve plansız gelişmeler şehrin mekânsal gelişimi açısından büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Yine değişiklik gösteren arazi kullanım fonksiyonları şehrin gelişim yönlerinin belirlenmesinde büyük öneme sahiptir. Özellikle araziler üzerinde meydana gelen değişimlerin tespiti, yapılacak planlı çalışmalar için büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada Gemlik şehrinin mekânsal gelişimi tarihsel süreç içerisinde ortaya konmuş, çalışma alanındaki arazi kullanım değişiklikleri nedenleri ile analiz edilmiş ve şehrin gelişme yönleri tespit edilmiştir. Gemlik'in günümüzdeki şehrsel gelişimi ve arazi kullanım fonksiyonları detaylı olarak ele alınmıştır. Bu sayede gelecekte şehrin gelişme yönleri ve büyüme gösterecek fonksiyonları öngörülmüştür. Böylelikle Gemlik şehri ile ilgili yapılacak proje ve çalışmalar için önemli bir altlık oluşturulmuştur. Şehirde özellikle şehrsel ve diğer fonksiyon alanlarının son 30 yıllık gelişimi belirlenirken CORINE Arazi Örtüsü/Kullanımı Sınıflandırması verileri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda 1990 yılında toplamda 157,72 hektarlık alan kaplayan şehir alanının 2019 yılı itibariyle toplamda 409,21 hektarlık alana yayıldığı görülmüştür. Böylelikle Gemlik'te son 30 yılda meydana gelen şehir gelişim süreci tespit edilmiştir. 1990 yılında çalışma alanının sadece %8,12'lik kısmını kapsayan Gemlik Şehir alanı, günümüzde çalışma alanının toplamda %21,06'lık kesimine yayılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte şehirdeki tarım ve karışık çiftçilik alanlarında daralma meydana gelmiştir. Gemlik şehrinin gelişiminde en önemli etkenlerden birisi olan sanayi faaliyetleri, bu büyümede önemli bir faktör olmuş ve olmaktadır. Çalışmada şehrin son dönemde gelişme yönleri kuzey, doğu ve güneybatı eksenli olarak tespit edilmiş ve şehrin gelişiminde etkili olan unsurlar detaylı olarak incelenmiştir.			
Anahtar Kelimeler: Gemlik, Şehrsel Gelişim, Arazi Kullanımı, Coğrafi Bilgi Sistemleri			

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Spatial Development and Land Use of Gemlik City			
Author of Thesis: Umut UĞUR Supervisor: Assoc. Prof. Mehmet Fatih DÖKER			
Accepted Date: 21.07.2020 Number of Pages: x (pre text) + 155 (main body)			
Department: Geography			
Cities reveal the feature of dynamic structures that are constantly evolving throughout the historical process. From the time that they were founded to today, they have developed and grown depending on the function, and again, they have been turned into a residential area by many nations. Cities also increase in terms of population in parallel with their development. With increasing population, potential of using existing land and urban land use are changing. Especially rapid and unplanned developments can be the reason of great problems in terms of spatial development of the city. Again, functions of using lands have great importance in determining the development directions of the city. Especially the determination of the changes occurring on the lands has great importance for planned studies. In this study, the spatial development of the city of Gemlik has been revealed in the historical process, land use changes in the study area have been analyzed with reasons of changes and the directions of development of the city have been determined. Today's urban developments of Gemlik and land use functions have been discussed in detail. In this way, city's development directions in the future and functions that will show growth have been foreseen. In this way, important bases for the projects and works to be done about Gemlik have been formed. CORINE System was used to while determining the development in the last 30 years of urban and other function areas in the city. As a result of the analysis, which covered a total area of 157.72 hectares in 1990, is located on an area of 409.21 hectares with the start of 2019. Thus, the city development process that occurred in Gemlik in the last 30 years has been determined. So that, the area of Gemlik that covered 8.12% of working space in 1990 has spread to 21.06% of the area today. Agriculture and mixed farming areas got narrow in the city with this development. Industrial activities, which are one of the most important factors in the development of Gemlik City, have been an important factor in this growth. Development directions of the city have been detected as with the axis of North, East and South West. The factors that affect the development of the city have been examined in detail.			
Anahtar Kelimeler: Gemlik, Urban Development, Land Use, Geographical Information Systems			

GİRİŞ

Beşeri coğrafyanın en önemli konularından biri olan yerleşme coğrafyası; yerleşmelerin dağılışını, şekilsel özelliklerini ve fonksiyonlarını neden ve sonuçlarıyla araştırmaktadır. Tarihsel süreçten günümüze çok farklı yerleşme şekilleri insanlar tarafından kullanılmıştır. Yerleşmelerin sınıflandırılmasında farklı yaklaşımlar olmasına karşın en genel şekli ile yerleşmeleri kırsal ve şehrsel yerleşmeler olarak iki grupta incelemek mümkündür. Şehir ve kır ayrımında birçok coğrafi etken bulunmaktadır. Bunların başında nüfus ve ekonomik-sosyal fonksiyonlar gelmektedir. Yine kırsal yerleşmelerde genelde tarımsal fonksiyonlar hâkimken şehrsel alanlarda daha çok endüstriyel ve ticari unsurlar hâkimdir (Döker, 2018, s. 358).

Tarihsel süreçten günümüze kadar insanoğlu birçok etkene bağlı olarak dünyanın belirli alanlarına yerleşmiştir. Yerleşim sağlanan alanların özelliklerine bakıldığında kurulan yerleşmelerin coğrafi şartlar bakımından elverişli ve sulak alanlar olduğu dikkat çekmiştir. Buradaki yerleşmeler sahip olduğu elverişli şartlar itibariyle beraberinde tarımsal üretimin de yapıldığı alanlar olmuştur. Bir fonksiyona bağlı olarak gelişme gösteren şehirlerde, zaman içerisinde birden fazla fonksiyonun da açığa çıktığı görülür. Artış gösteren ve birbirini olumlu yönde etkileyen bu fonksiyonlar, şehirlerin de hem demografik hem de mekânsal açıdan büyümelerini sağlamıştır (Yıldız, 2015). Şehirler en basit ifadeyle sınırları belli bir alanda nüfusun yoğunlaştığı, tarım dışı faaliyetlerin ön plana çıktığı, birçok sosyal grubun oluşturduğu, içerisinde planlı/plansız yapıları barındıran ve çevresine göre merkezi bir nokta oluşturan alanlar olarak tanımlanabilir (Ceylan & Demir, 2020, s. 218).

Mekânın gelişmesinde; üzerindeki fonksiyon alanları ve diğer alanlarla ilişkisi, yerleşmelerin bulunduğu konum ve diğer yerleşim alanlarıyla ilişkisi, mekânın büyüklüğü gibi unsurlar büyük etkiye sahiptir. Şehir coğrafyası çalışmalarına bakıldığında, şehirlerin günümüze kadar farklı yöntem ve şekillerde ele alındığı söylenebilir. Özellikle çalışmalarda şehir alanlarının doğal yapısı, fonksiyonel özelliklerinin gelişimi ve şehrin mekânsal gelişimi kavramları büyük önem taşımıştır. Bu kavramların çalışmalarda tümüyle ele alınması çalışmaların ortaya çıkaracağı tespitler ve şehirlerdeki gelişimin devamı açısından büyük önem arz etmektedir (Tümertekin & Özgüç, 2015).

Şehirlerin ortaya çıkışları, gelişimlerini sürdürmeleri bağlı bulundukları ekonomik özellikler ile ilişkilidir. Endüstriyel ve ticaret alanlarındaki gelişim şehirlerdeki işgücü ihtiyacını da attırmakta ve şehre yönelik göç unsuru oluşturabilmektedir.

Göçle birlikte artış gösteren düzensiz nüfus artışı, kişi başına düşen ulusal geliri de düşürebilmektedir. Artış gösteren nüfusla birlikte tüketim hız kazanmakta ve ekonomik kalkınma seviyesi düşebilmektedir. Yine kırsal kesimden şehirlere doğru yapılan göç hareketleriyle farklı alanlarda üretim yapan fabrikaların çoğalması, sanayi unsurunun ve beraberinde şehirleşme olgusunun gelişmesini sağlamıştır (Doğan, 2011, s. 297).

Şehirlerin büyümeleri ve fonksiyonel özellik kazanmasında bulunduğu coğrafi konum da, temel etkenlerden biri olmuştur. Özellikle coğrafi konum açısından stratejik bir noktada bulunan şehirler ulaşım unsurunun ön plana çıkmasıyla daha da önemli bir misyona sahip olmaktadır. Gelişen fonksiyonlara bağlı olarak artan nüfusla birlikte mekânsal gelişimi ve değişimi günümüzde uydu cihazları ile analiz etmek mümkündür. Özellikle uydu cihazları arazi kullanım alanlarının tespitinde ve şehrin hangi yönden gelişme gösterip büyüdüğünün tespitinde büyük bir avantajdır. Coğrafi Bilgi Sistemlerinin kullanılmasıyla ise elde edilen uydu verilerinin analizi ve sınıflandırılması kolay hale gelmiştir. Yine karmaşık yapıdaki uydu verilerinin analizinde, tarım, sanayi, ticaret, konut, orman vb. alanlarının tespitinde Coğrafi Bilgi Sistemleri büyük avantaja sahiptir. Şehirlerin yıllara göre değişiminin ve gelişiminin tespitinin yanında Coğrafi Bilgi Sistemleri vasıtasıyla şehirdeki fonksiyonel alanlar sınıflandırılıp gelişmenin hangi yönde olması hakkında da çıkarımlarda bulunulabilir. Şehrin gelişme eğilim yönleri tespit edilerek o alanda tehlike arz edebilecek unsurların önüne geçilebilmektedir ya da şehirlerin kurulduğu arazilerin gelecekte meydana gelebilecek afetlere karşı korunumu sağlanmaktadır.

Birçok zorluğun ve problemin çözümü ile sağlıklı bir şehir gelişiminin sağlanması, ancak onun iyi şekilde okunmasına bağlıdır. Genel olarak nüfusun dağılışına bakıldığında hem dünyada hem de ülkemizde şehrsel alanlardaki yoğunlaşmanın fazla olduğu görülebilmektedir. Özellikle bu alanlar ortaya koydukları mal ve hizmetler sayesinde etrafındaki nüfusu da kendilerine katabilmektedirler (Şahin A. İ., 2004, s. 1).

Şehir coğrafyası ile ilgili yapılan çalışmalarda birçok farklı bilim dalının araştırmaları üzerinde etkili olduğu ve büyük önem arz ettiği de bilinmektedir (Kara & Yasak, 2007, s. 2-3). Öte yandan şehirlerin gelişiminde ve fonksiyonel özellik kazanmalarında merkezi bir alana sahip olmaları ya da bulundukları bölgenin çevresine oranla daha merkezi bir konumda olması büyük önem arz etmektedir (Göney, 1984, s. 1).

Gemlik şehri kendisi ile aynı ismi taşıyan körfezin doğu kıyısında kurulmuş ve gelişmiş bir liman kentidir. Şehrin yerleşim tarihçesi Eski Çağ'a dayanmaktadır. Gemlik Limanı'nın Marmara Denizi'nde yapılan deniz ticareti için uygun bir liman olması M.S. 1.yy.'dan bu yana kullanılmasını sağlamıştır. Sahip olduğu elverişli şartlar sayesinde geçmişten günümüze birçok farklı ulus tarafından yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Fonksiyonel açıdan çeşitlilikler gösteren Gemlik şehri geçmişten günümüze farklı fonksiyonlara bağlı olarak gelişme göstermiştir. Şehrin gelişiminde en önemli hâkim fonksiyon olan ulaşım, bölgede sanayi faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren yapılan yatırımlar ile büyüyen liman faaliyetleri, sanayileşme sürecini de hızlandırmıştır (Doğaner, 1992, s. 68).

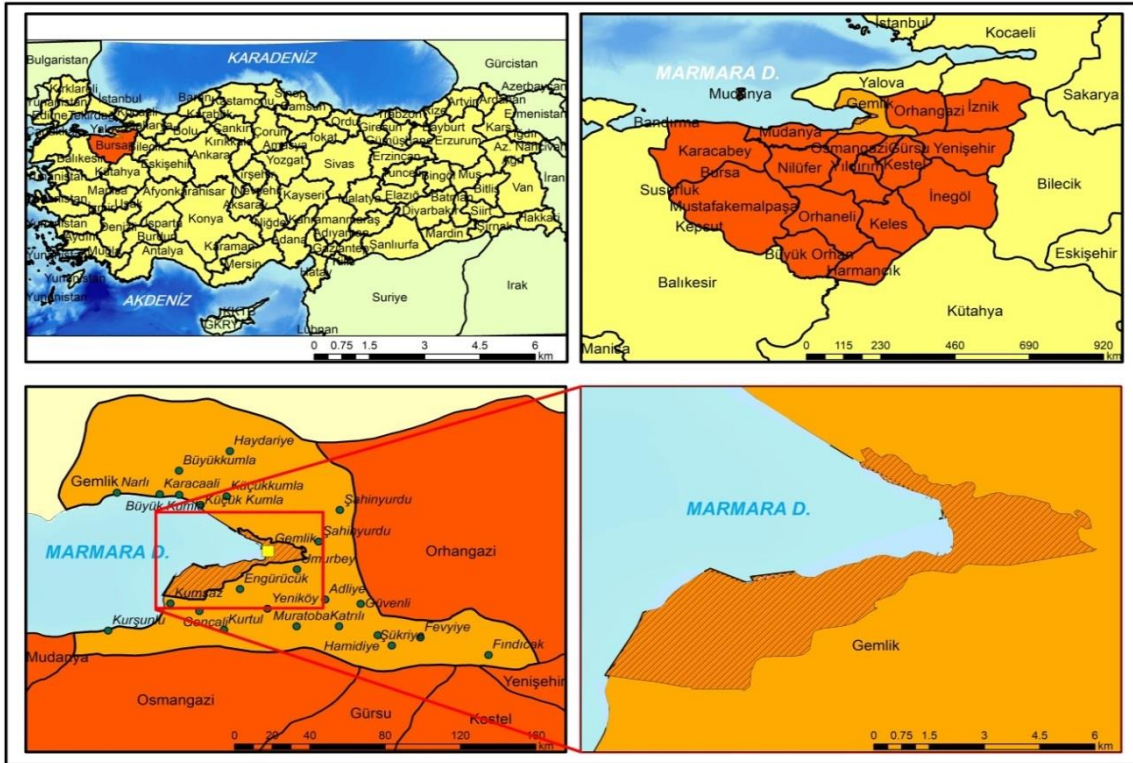
Araştırma Konusu

Günümüzde Gemlik ve çevresi sahip olduğu liman ve sanayi alanları sayesinde yerli ve yabancı kuruluşların dikkatini çekmektedir. Şehrin dinamik yapıda olduğu ve sürekli bir değişim içerisinde olduğu gerçeği göz önüne alındığında gelişimin sürekli kontrol altında olması, değişikliklerin tespiti, kritik alanların korunması, yeni alanların ve konutların uygun alanlara kurulması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada Gemlik şehrinin tarihsel süreçten günümüze gelişimi, bu gelişimde etkili olan fiziki ve beşeri coğrafya unsurları ele alınmıştır. Yine şehrin son 30 yıldaki mekânsal gelişimi ve arazi kullanımı çalışmanın temel dinamiğini oluşturmuştur. Mekansal gelişimde ve arazi kullanımındaki değişimde etkili olan unsurlar analiz edilmiştir.

Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları

Araştırma sahasını oluşturan Gemlik şehri, İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi büyük ve gelişmiş şehirlere yakın konumdadır. Şehir, ticari faaliyetlerde büyük önem arz eden limanı, tarımsal faaliyetlere uygun toprakları, gelişen ticaret ve sanayi alanları ile artan işgücü potansiyeli sayesinde ekonomik anlamda büyüme gösteren bir özellik kazanmıştır. Gemlik şehri, Bursa'ya 29 kilometre uzaklıkta olup 29 derece 8 dakika doğu boylamıyla, 40 derece 26 dakika kuzey enleminin kesişme noktası çevresinde yer alır. İdari olarak bakıldığında Gemlik İlçesi'nin kapladığı alan 376 km²'dir. Araştırma sahası olarak belirlenen Gemlik şehri ise Gemlik İlçesi'nin merkez mahalleleri ve güneybatısında yer alan sanayi alanlarını kapsamakta ve 19 km² bir alanda yer almaktadır. Araştırmaya konu olan mahalleler; Gemlik şehir merkezinde; Cumhuriyet, Orhaniye, Hisar, Balıkpazarı, Halitpaşa, Yeni Mahalle, Kayhan, Osmaniye, Eşref Dinçer, Hamidiye, Demirsubaşı, Cihatlı, Ata Mahallesi ve Dr. Ziya Kaya Mahalleleri olarak sıralanabilir (Şekil 2).

Şekil 1: Gemlik Lokasyon ve Çalışma Alanı Haritası

Şekil 2: Gemlik Çalışma Alanı Sınırları

Çalışma alanının güneyinde, Osmangazi, Yıldırım ve Kestel, güneybatısında Mudanya, doğusunda Yenişehir ve Orhangazi ilçeleri, kuzeyinde ise Yalova İli bulunmaktadır. Şehir, Marmara Bölgesi'nin güneyinde, Gemlik Körfezi-İznik Gölü- Pamukova oluğu kısmında bulunur. Güneyinde Katırlı Dağları ve Mudanya sırtları ile Kuzey tarafında Samanlı Dağları yer almaktadır. Gemlik şehrinin gelişiminde de bölgenin topografyası, jeolojik özellikleri, iklimi, toprağı vb. fiziki özellikleri de temel etkiye sahip olmuştur. Şehir içinde sanayide, tarımsal etkinliklerde ve ticari faaliyetlerdeki yoğunluk, şehirdeki hizmetler sektöründe de büyük etkiye ve hızlı bir gelişmeye kaynak oluşturmıştır. Şehrin, coğrafi konumu itibariyle gelişmiş şehirlere ve ticaret alanlarına bağlantısının olması ulaşım ve pazarlama imkânlarının fazla olması, önemli liman ve körfezlere yakın olması gibi etkenler şehirde sanayi faaliyetlerinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Araştırmanın Amacı

Gemlik şehri özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde hem mekânsal hem de ekonomik açıdan önemli bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim süreci beraberinde ekonomik fonksiyonların çeşitlenmesine ve nüfus yoğunluğunun da artışı ortaya çıkarmıştır. Şehir özellikle son 2000 yılı sonrası birçok açıdan gelişim göstermiştir. Şehirdeki arazi kullanım alanları değişikliğe uğramış ve yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Günümüzde de Gemlik ve çevresinde özellikle sanayi alanında devlet ve özel sektöre ait yatırımların arttığı görülmektedir. Özellikle 2021 yılında Gemlik'te kurulacak olan ilk elektrikli yerli otomobil fabrikası, bölgenin hem mekânsal hem de sosyal-ekonomik açıdan gelişimini hızlandıracaktır. Fabrikanın Gemlik'e kurulmasında, şehrin sahip olduğu liman ve sanayi unsurlarının etkisi oldukça fazladır. Yine bölgenin gelişmiş şehirlere ve pazar alanlarına olan yakınlığı da büyük etkiye sahip olmuştur. Yeni kurulacak fabrikalara bağlı olarak şehir ve çevresinde yeni alanlar ortaya çıkacaktır. Uygulanabilir bir şehir planlaması adına şehrin temel yapısı, beşeri ve fiziki özellikleri ile arazi kullanım durumlarının bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda geçmişten günümüze Gemlik şehrinin mekânsal açıdan gelişimini, değişim yönlerini ve yeni oluşturulan alanlar ile şehrin fonksiyon alanlarını tespit etmek hedeflenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Şehir alanlarının belirli bir plan olmaksızın düzensiz ve hızlı bir şekilde büyüme göstermesi, şehrin genelinde düzensiz bir yapı doğurur. Plansız gelişimle birlikte ortaya çıkan yeni yerleşim ve konut alanları özellikle şehirdeki yeşil alanlar ile tarım alanlarının tahrip edilmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda bu şekilde ortaya çıkan şehirleşme, bölgede birçok mekânsal sorunun yaşanmasına ve şehir içinde ortaya konan hizmetlerin nüfusa yetmemesine neden olabilir. Bu çalışma ülkemizde şehrsel gelişimin hız kazandığı 1990 yılı sonrasında Gemlik şehrinin mekânsal gelişimini konu alan araştırmaların geçmiş dönemleri kapsamı ve günümüzdeki mekânsal değişimler ile arazi fonksiyonlarının tespitine ilişkin yapılan çalışmaların yetersizliği nedeniyle, ortaya çıkan altyapı ve mekânsal sorunlarının çözümü ile şehir yönetimi çalışmalarında kullanılmak üzere önem arz etmektedir.

Kullanılan Materyal

Arazi sınıflarını tespiti ve ortaya konmasında CORINE (Coordination of Information on Environment) arazi örtüsü sistemi önemli bir kaynaktır, Avrupa Çevre Ajansı tarafından oluşturulan Arazi Örtüsü/Kullanımı Sınıflandırmasına göre uydu görüntüleri üzerinden üretilen arazi örtüsü/kullanımı verisidir. 1985 yılında Avrupa Birliği adına, çevre ile ilgili öncelikli alanlarda bilgi toplama amacı ile kurulan sistem, 1994 yılından itibaren Avrupa Çevre Ajansı-AÇA (European Environment Agency - EEA) bünyesine dâhil olmuştur. Projede Türkiye’de dâhil olmak üzere 39 ülke yer almaktadır. Avrupa Çevre Ajansı kriterleri ve sınıflama birimlerine göre (44 sınıf), uydu görüntüleri üzerinden arazinin izlenmesine yönelik arazi örtüsü/ arazi kullanımındaki değişiklikler uzaktan algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımıyla tespit edilmektedir (Yıldız, 2015). CORINE Arazi Örtüsü Haritaları, uydu görüntüleri, imar planları, Sayısal Yükselti Modeli çalışmada kullanılan verileri oluşturur (Tablo 1). Arazi örtüsü sınıflarını detaylı olarak veren CORINE verileri geçmişe yönelik düzenli veri sağlaması nedeniyle, şehrsel büyümenin izlenmesi, büyüme yönünün belirlenmesi, çalışma alanının arazi örtüsü/kullanımındaki değişimin tespit edilmesinde kullanılmıştır. Yine bunların dışında çalışma alanının fiziki özelliklerinin ve mekânsal gelişimin ortaya konması adına, Harita Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu ile Tarım ve Orman, Çevre Müdürlükleri’nden ilgili veriler temin edilmiş ve Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamında analizi yapılmıştır.

Materyal	Yılı	Çalışmada Kullanılma Amacı	Kaynak
Uydu Görüntüleri	1990 2000 2010 2019	Şehirsel büyümenin izlenmesi ve büyüme yönlerinin tespiti	Google Earth Pro
İmar Planları		Çalışma alanının arazi kullanım özelliklerinin açıklanması	Gemlik Belediyesi
CORINE Arazi Örtüsü Haritası	1990 2000 2010 2019	Çalışma alanının son 30 yıldaki şehirsel gelişimi ile arazi kullanımının ve değişiminin tespiti	Copernicus Land Monitoring Service
Sayısal Yükselti Modeli		Şehrin fiziki coğrafya özelliklerinin açıklaması	
Sayısal Yükselti Modeli (Srtm 1 Arc Second Global)	2019	Topografya Modeli için altlık oluşturmak, Eğim, bakı analizi yapmak	United States Geological Survey Earth Resources Observation Systems (SRTM) (http://glavis.usgs.gov)

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Veriler ve Özellikleri

Kullanılan Yöntem

Çalışma alanına ait sayısal arazi modelleri ArcGIS 10.4 programı (ESRI), üzerinde indirilen CORINE verilerinin işlenmesi ile elde edilmiştir. Google Earth Pro aracılığıyla da elde edilen uydu görüntüleri çalışmada kullanılmıştır. Çalışmanın birinci aşamasında 1990, 2000, 2010 ve 2019 yıllarına ait CORINE Sistemi verileri bilgisayar ortamına aktarılmış ve ArcGIS 10.4 yazılımı üzerinde yeni öznitelik tabloları oluşturularak, sınıflarına göre arazi kullanım alanları belirlenmiş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Arazi kullanım sınıfları CORINE sistemi temel alınarak çalışmanın amacına uygunluğu çerçevesinde sürekli ve kesikli şehir alanı, zeytinlikler, mera alanları, karışık çiftçilik alanları, endüstriyel ve ticaret alanları, tarım tarafından işgal edilen alanlar, bitki değişim ile spor ve eğlence alanları olarak belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında CORINE verilerine göre oluşturulan 1990, 2000, 2010 ve 2019 yılına ait haritalar karşılaştırılarak yıllara göre şehir alanlarının ve diğer alanların mekânsal açıdan gelişimi ve arazi örtüsü değişimi analiz edilmiştir. Çalışma alanının son 30 yıldaki mekânsal gelişimi ile arazi kullanımı tespit edilmiştir.

Çalışma sahasını içeren nüfus verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan temin edilmiş, Microsoft Excel ortamında işlenerek, tablo ve grafikler ile değerlendirmeye hazır hale getirilmiştir. Araştırma sahası ile ilgili nüfus yoğunluğu haritaları Kernel yoğunluk (çekirdek kestirimli yoğunluk) yöntemi kullanılarak ArcGIS 10.4 yazılımı ile üretilmiştir. Analiz kısmında ArcMap 10.4 programı içerisindeki Spatial Analysis ve 3D Analysis gibi analiz araçlarından destek alınmıştır. Ayrıca şehrsel gelişimin coğrafi faktörler ışığında değerlendirilebilmesi için üretilen haritalarda kullanılan izohipsler, akarsular, tepe noktaları Harita Genel Müdürlüğü 1/25.000 ölçekli topografya haritalarından temin edilmiştir.

Tablo 2: CORINE Arazi Sınıflandırması (Ajansı A. Ç., 1995)

Birinci Düzey	İkinci Düzey	Üçüncü Düzey
1. Düzey Yapay Bölgeler	1.1. Şehir yapısı	1.1.1. Sürekli Şehir yapısı
		1.1.2. Kesikli Şehir Yapısı
		1.2.1. Endüstriyel veya Ticari alanlar
		1.2.2. Karayolları, demiryolları ve ilgili alanlar
	1.2. Endüstri, ticaret ve ulaşım birimleri	1.2.3. Limanlar
		1.2.4. Havaalanları
	1.3. Maden, boşaltım ve inşaat sahaları	1.3.1. Maden çıkarım sahaları
		1.3.2. Boşaltım sahaları
	1.4. Yapay, tarımsal olmayan yeşil alan	1.3.3. İnşaat Sahaları
		1.4.1. Yeşil şehir alanları
		1.4.2. Spor ve eğlence alanları
	2. Tarımsal Alanlar	2.1.1. Sulanmayan ekilebilir alanlar
		2.1.2. Sürekli sulanan alanlar
		2.1.3. Pirinç alanları
		2.2.1. Üzüm bağları
		2.2.2. Meyve Bahçeleri
		2.2.3. Zeytinlikler
		2.3.1. Meralar
		2.4.1. Sürekli ürünler ile birlikte yıllık
		2.4.2. Karışık Çiftçilik
		2.4.3. Doğal bitki alanlarının tarım tarafından işgal edildiği alanlar
		2.4.4. Ormanla karışık tarım alanları
		3.1.1. Geniş yapraklı ormanlar
		3.1.2. İğne yapraklı ormanlar
		3.1.3. Karışık ormanlar
		3.2.1. Doğal fundalıklar
		3.2.2. Fundalıklar
		3.2.3. Skserofil bitki örtüsü
	3.1 Orman	
	3.2 Maki ve otsu bitkiler	

3	Orman ve Yarı Doğal Alanlar	3.3 Bitki örtüsü az ya da olmayan alanlar	3.2.4. Bitki değişim alanları
			3.3.1. Sahil, kumsal, kumluk
			3.3.2. Çıplak kayalıklar
			3.3.3. Seyrek bitki alanları
			3.3.4. Yanmış alanlar
			3.3.5. Buzul ve kalıcı kar
4	Sulak Alanlar	4.1 Karasal arazi 4.2 Denize yakın ıslak alanlar	4.1.1. Bataklıklar
			4.1.2. Turbalıklar
			4.2.1. Tuz bataklığı
			4.2.2. Tuzlalar
			4.2.3. Gel-git ile oluşan düzlükler
			5.1.1. Suyolları
5	Su Kütleleri	5.1 Karasal sular 5.2 Deniz suları	5.1.2. Su kütleleri
			5.2.1. Kıyı lagünleri
			5.2.2. Nehir Ağızları
			5.2.3. Nehir ve okyanus

Arazi Kullanım Sınıfları	Tanım
1. Sürekli Şehir Alanı	Sürekli yerleşmeler, şehir alanı
2. Kesikli Şehir Alanı	Sürekli arz etmeyen yerleşim alanları
3. Zeytinlikler	Tarımsal alanlarda sürekli ürünler
4. Çayır/Mera	Çayır ve meralar, otlak alanlar, çalılık alanlar
5. Endüstriyel ve Ticaret Alanları	Yapay bölgeler, endüstri, ticaret ve ulaşım birimleri
6. Bitki Değişim Alanları	Maki veya otsu bitkiler
7. Karışık Tarım Alanları	Karışık çiftçilik ve doğal bitki alanlarının tarım tarafından işgal edildiği alanlar
8. Tarım Tarafından İşgal Edilen Alanlar	Karışık tarım alanları
9. Spor ve Eğlence Alanları	Yapay, tarımsal olmayan yeşil alanlar

Tablo 3: Arazi Kullanım Sınıflarının Tanımlanması

Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Gemlik'in şehir coğrafyası, mekânsal gelişimi ve bu gelişime etki eden faktörler ile ilgili çalışmalar coğrafyacıların yanı sıra tarihçiler ve şehir plancıları tarafından da yapılmıştır. Farklı disiplinlerde yapılan söz konusu çalışmalarda coğrafi bakış açısının göz ardı edilmesi muhtemeldir. Geçmişten günümüze konuyla ilgili çalışmalar araştırma sahası dâhilinde incelenmiştir.

Orkun (1947), 'Gemlik Tarih-Coğrafyası' adlı çalışmasında, Gemlik'in o dönemdeki fiziki ve beşeri özellikleri ile şehrin tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. Yine Gemlik Tersanesinin durumu analiz edilmiştir. Karşılaşılan sorunlar analiz edilmiştir.

Doğaner (1992), 'Gemlik Körfezi Kuzey Kıyılarının Turizm Coğrafyası' adlı çalışmasında, ilk olarak Gemlik'in fiziki coğrafya özellikleri ile turizm ilişkisini ele alınmış daha sonrasında çalışma alanında turizm faaliyetleri üzerinde etkili olan tüm unsurlara değinilmiştir. Gemlik kuzey kıyılarındaki kirlilik ve buna neden olan etmenler detaylı olarak incelenmiştir. Bölgenin o dönemdeki turizm potansiyeli ortaya konmuştur.

Kamış (1993), 'Gemlik'in Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyon Alanlarının Dağılışı' adlı doktora tezinde, Gemlik şehrinin tarihsel süreçten günümüze nasıl geliştiği, bu gelişim ve değişimde etkili olan fiziki ve beşeri etmenler incelenmiştir. Şehirde o dönemde mevcut olan fonksiyon alanları ve etkileri incelenmiştir.

Canlı (2008), 'Gemlik Bölgesinde Kıyı Alanlarının Yönetim Planlaması Önerisi' yüksek lisans tez çalışmasında Gemlik ilçesinin kıyı bölgesinin genel özellikleri ile kıyı alanlarının planlamasına dair çalışmalar yapılmıştır. Yine kıyı alanlarında bulunan limanların özellikleri incelenmiştir.

Kaplanoğlu ve Oğuzoğlu (2011), 'Asri Gemlik' adlı çalışmalarında, Gemlik'in tarihsel süreçten günümüze gösterdiği değişim, coğrafi özellikleri ve şehrin gelişiminde etkili olan etmenler detaylı şekilde incelenmiştir. Yine özellikle Cumhuriyetten sonraki değişim ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Baki (2013), 'Gemlik İlçesinin Ekonomik Coğrafya Özellikleri ve Sorunları' adlı yüksek lisans çalışmasında, Gemlik ilçesinin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile

ekonomik coğrafya özellikleri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Gemlik'te etkili olan ekonomik fonksiyonlar detaylı olarak ele alınmış ve ekonomik faaliyetler ile ilgili sorunlar analiz edilmiştir.

Gürsoy (2013), 'Deprem Odaklı Planlama Yaklaşımı Bursa-Gemlik Örneği' adlı yüksek lisans tezinde Gemlik'in şehrsel gelişim süreci, deprem riski açısından değerlendirilmiştir. Yine şehrsel alanlardaki deprem riski ele alınmıştır. Gemlik'in şehrsel gelişimi ve deprem odaklı planlamalar ele alınmıştır.

Koday ve Baki (2015), 'Gemlik'in Kentsel Gelişim Sürecini Etkileyen Coğrafi Faktörler' adlı çalışmalarında, Doğal çevre faktörlerinin şehre etkisi ile Gemlik'in şehrsel özellik kazanmasında etkili olan faktörler vurgulanmıştır. Yine şehrin gelişiminde etkili olan fonksiyonlar ele alınmıştır.

Demir (2016), 'Lojistik Bir Merkez Olarak Gemlik' adlı yüksek lisans çalışmasında Gemlik'in sahip olduğu coğrafi konum özellikleri ile bu özelliklerin ulaşım başta olmak üzere şehrin fonksiyonlarına etkisi araştırılmıştır. Yine Gemlik'in sahip olduğu coğrafi özelliklere bağlı olarak lojistik bir merkeze dönüşümü ele alınmıştır.

Vatan (2017), 'Kentsel Dönüşüm Kapsamında Yapılacak Yeni Binalarda Yapım Sistemi Seçimi Gemlik Kent Merkezinde Örnek Çalışma' adlı yüksek lisans çalışmasında, Gemlik kent merkezinin gelişimi, bu gelişimde etkili olan faktörler ile yapısal faktörler ele alınmıştır. Yine kent merkezinde bina yapıları ile bu yapıların deprem odaklı planlamaları ele alınmıştır. Kentteki mevcut yapı stokundaki mevcut sorunlar ele alınmıştır.

BÖLÜM 1: GEMLİK'İN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Yerleşmeler, gerek kuruldukları konum açısından gerekse yerleşme alanına ait mevcut potansiyellerden ve kaynaklardan dolayı tarih boyunca sürekli bir değişim içerisinde. Mevcut konumları itibarıyla birçok yerleşme günümüze kadar farklı birçok ulus tarafından istilaya uğramış, yıkılmış ya da gelişme göstermiştir. Sonuç olarak her ulus bulundukları yerleşmeler üzerinde bir etki bırakmıştır.

Gemlik şehri de coğrafi konumu itibarıyla tarihsel süreçte birçok ulus tarafından kuşatılmış, savaflara sahne olmuş ve yerleşme alanı haline getirilmiştir. Şehrin tarihsel süreçte birçok farklı ulus tarafından ele geçirilmesi, yerleşim alanı olarak kullanılmasında şüphesiz ki zengin bir liman şehri olması ve stratejik öneme sahip şehirlere komşu olması ana etken olmuştur. Gemlik şehrinin tarihsel gelişimini belli dönemlere ayırıp, incelemek mümkündür. Şehir, Antik Çağ döneminde kurulmuş, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, Roma-Bizans Dönemi ile gelişimini sürdürmüş, Osmanlı dönemi ile daha ileri bir şehrsel gelişim özelliği kazanmış ve Cumhuriyet Dönemi'nde de bu gelişim devam ederek günümüzdeki halini almıştır (Kamış, 1993, s. 27).

1.1. Antik Çağ

Tarihsel süreçte, farklı milletlerin istilasına uğrayan ve çevresine göre önemli bir konumda bulunan Gemlik, bu süreçte farklı isimlerle anılmıştır. Uzun zaman istila ve işgallere maruz kalan şehrin tarihi de uzun ve karmaşıktır. İznik ve Bursa gibi Gemlik'te tarih boyunca pek çok ulusun ilgisini çeken bir konumda yer almıştır. Pek çok ulus tarafından işgal edilen iki şehrin arasında geçiş yolunda yer alması, Gemlik tarihinin bu iki şehrin kuruluş tarihleriyle yakından ilgisini artırmıştır. Bursa civarında kurulan en eski şehir olan Gemlik'in 3000 yılı aşan tarihi süresince birçok farklı uygarlık tarafından işgal ve istilaya uğradığı, birçok farklı kavime ev sahipliği yaptığı bilinmektedir (Orkun, 1947, s. 62).

Şehir, bakıldığı zaman tarihi bir kıyı yolu üzerinde yer almaktadır. Bu kıyı yolu İzmit'ten Çanakkale'ye, buradan bir kolu Marmaris'e, oradan da Akdeniz kıyılarına kadar uzanmaktadır (Güngördü, 2010, s. 423).

Gemlik, antikçağ da Yunan kavimlerinden biri olan Argonatlar tarafından kurulmuştur. Kios (Cios) adını almıştır (M.Ö.1390). Kios/Gemlik şehri, kurulmasının üzerinden çok zaman geçmeden önemli konumda bulunan limanı ve kaliteli toprakları sayesinde bölgedeki Rumları kendisine çekmiştir (Kılıç & Kaplanoğlu, 2016, s. 492). Daha sonra Friglerin yönetimi altına girmiş, ancak bu çağda, özellikle bölge üzerinde yönetim sahibi olan ulusların, denizcilik alanında faaliyette bulunmaması ve daha çok çiftçiliğe yönelmesinden dolayı fazla gelişme göstermemiştir. Sonraki süreçte bölgede hâkimiyetini güçlendiren Lidyalılar, Batı Anadolu ile birlikte Gemlik'i de ele geçirmeyi başarmışlardır. Daha sonra Kimmerler bölgede güç sahibi olunca Gemlik bu ulusun egemenliği altına girmiştir (Abık, 2019, s. 15-16).

Şekil 3: Antik Dönemde Kios (Sağır, Uzunoğlu, & Hançer, 2011, s. 32)

M.Ö 561 yılında Gemlik yeniden Lidya egemenliği altına girmiş ve bölgesinde önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Ancak bölgedeki Lidya egemenliği, Pers İmparatorluğu ile birlikte sona ermiştir. Persler, Gemlik (Kios) ve çevresini ele geçirdikten sonra bölge üzerindeki birçok noktayı tahrip etmişlerdir (Ersöz, 2018, s. 164).

Bursa'ya vermiş oldukları değerle birlikte Bursa'ya bağlı bulunan Gemlik, Bandırma, Mudanya gibi kıyı şehirlerinin de önemi artmıştır (Orkun, 1947, s. 82). Bitinya'ya bağlı bulunan Gemlik, yaklaşık 400 yıllık bir süre boyunca Roma İmparatorluğu egemenliği altında kalmıştır. Roma İmparatorluğunun çevresindeki karışıklıklara, baskılara, akınlara dayanamayıp M.S.395 Batı ve Doğu Roma şeklinde ikiye ayrılmasıyla, şehir, Doğu Roma'nın yönetimi altına girmiştir. Anadolu'nun Doğu Roma'nın topraklarına katılmasıyla bölge ve Gemlik (Kios) şehri büyük bir değişim içerisine girmiştir (Kamış, 1993, s. 23-24).

Bizans, özellikle politika olarak Marmara Denizi çevresine Rumları yerleştirme politikasını izlemiştir. Birçok etmen bakımından bölgede dikkat çeken Gemlik'e de önemli tarihi unsurlar ve yapılar inşa etmiştir (Orkun, 1947, s. 85-87). Bizans İmparatorluğu egemenliği altında geçirdiği süre boyunca Gemlik, önem verilen, gelişim gösteren bir şehir olmuştur. Şehir bu dönemde özellikle bir liman, zeytincilik ve ipekböcekçiliği merkezi olarak parlamıştır (Belediyesi G. , 2019).

1071 yılında gerçekleşen Malazgirt Meydan savaşından sonra, Anadolu'da üstünlük kazanan Selçuklular giderek güçlenmiş ve Bizans İmparatorluğu için bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Bizans, Anadolu Selçuklu Devleti'nin daha fazla güç kazanmasından çekinerek Avrupalılardan destek istemiş ve Haçlı seferlerini başlatmıştır. Gemlik, Haçlı seferleri süresince önemli bir işleve sahip olmuş ve Bizans tarafından askeri üs olarak kullanılmıştır (Kamış, 1993, s. 26).

Haçlılar Selçuklularla yaptıkları savaşlar esnasında Gemlik'i lojistik üs olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Hatta 1. Haçlı seferinde haçlı ordusu içerisinde bulunan Fransız tarih yazarı Civitot Gemlik'e kendi adını vermiş ve eserlerinde Gemlik'ten Civitot olarak bahsetmiştir (Belediyesi G. , 2019). Anadolu Selçuklu Devleti'nde, Süleyman Şahın deniz kuvvetleri komutanı Ebul Kasım, devletin denizcilik alanındaki zayıflığını Gemlik'i alarak kapatmak istemiştir.

Ebul Kasım Gemlik'i ele geçirdikten sonra şehre bir donanma yaptırmıştır. Gemlik bu sayede gemilerin yanaştığı ve üretildiği yer anlamına gelen 'Gemilik' adını almıştır. Zaman ilerledikçe bu isim Gemlik olarak değişmiş ve günümüzde de bu şekilde nitelendirilmeye devam etmiştir. Anadolu Selçuklu hâkimiyeti, I. Haçlı Seferine kadar

sürmüş, 1097’de tekrar Doğu Roma’nın eline geçen Gemlik, IV. Haçlı seferinden sonra Doğu Roma’nın parçalanmasıyla İznik İmparatorluğuna bağlanmış ve 1207-1224 arasındaki Latin İmparatorluğu işgali hariç buraya bağlı kalmıştır. Gemlik, 1336’da Orhan Bey döneminde Osmanlı egemenliği altına girmiştir (Şirketi, 2018, s. 6).

Son olarak, Türklerin Gemlik’i yerleşim alanı olarak belirledikleri dönem de Selçuklular dönemidir. Gemlik, gelişmiş iki bölge arasında kalması ve bu bölgeler arasındaki ulaşım ağında önemli bir pozisyonda bulunması nedeniyle sürekli olarak önemini koruyan bir şehir olmuştur (Borsası, 2019). Gemlik’e yerleşen Türkler, yaşadıkları dönemden günümüze kadar Gemlik’te varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu durum Gemlik ve çevresinin sahip olduğu imkânlar ile açıklanabilir (Alkan, 2019, s. 39).

Şehirseller alanların gelişim süreci incelendiğinde mekânsal gelişimin dönemin koşullarına göre şekil aldığı, özellikle bulunan topografya koşulları ile ekonomik, sosyal ve siyasal koşulların mekânsal gelişimde belirgin rol oynadığı görülmektedir (Recepoğlu, 2018, s. 27).

Gemlik şehrinin tarihsel süreçteki mekânsal gelişimine bakıldığında M.Ö. 1400’lü yıllarda günümüzdeki Birinci Kordon (Eski Sahil) etrafındaki kıyısall alana yerleşimin olduğu görülmektedir. Sonraki yıllarda şehir ızgara (grid) yerleşim dokusuyla ilk kurulduğu alanın kuzey yönüne doğru sahile dik bir şekilde uzanmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde mekânsal yapı şehirdeki sosyal ve kültürel dokuyu da etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Gemlik şehrinin Helenistik dönemdeki mekânsal yapısına bakıldığında tarihi dönemlerdeki Yunan şehirlerinin mekânsal planlama şekillerini gösterdiği görülmektedir. Helenistik Dönemde özellikle denizcilik alanında büyük gelişmeler gösteren Yunan medeniyetleri, denizden gelen rüzgârın şehrin iç kısımlarına doğru dolaşımını sağlayan ızgara sistemini benimsemişlerdir. Yine bu dönemde Gemlik üzerine inşa edilen ev ve yapılar genel olarak 2 katlı olarak inşa edilmiş ve bu inşa planına göre ulaşım ağı oluşturulmuştur (Gürsoy, 2013, s. 76-77). Yine bu dönemdeki Gemlik kıyı alanları incelendiğinde genel olarak dokunun Yunan kültürüne ait izler

taşıdığı görülmektedir. Körfezden şehre doğru esen rüzgârı alan ve kuzeyden körfeze doğru uzanan ızgara grid sisteminin olduğu görülmektedir (Bulut & Taş, 2017, s. 49).

Selçuklular döneminde de geçmişteki dönemlerde olduğu gibi şehir hâkimiyeti altındaki uluslardan etkilenmiş, yine mekânsal gelişim konusunda ulusların kültüründen ve politikalarından etkilenmiştir. Bu şekilde mekânsal gelişimini sürdürmüştür ve giderek önemini artırmıştır. Yine bu dönemde Helenistik Dönemde olduğu gibi şehir, yapı olarak ızgara biçimini devam ettirmiştir (Bulut & Taş, 2017, s. 49-50).

Gemlik tarihsel süreçten günümüze kadar önemli ticaret merkezlerinden biri olan İstanbul'a geçiş konusunda önemli basamaklardan birisi olmuştur. Selçuklular döneminde, özellikle Bizans İmparatorluğu ile yaşanan sorunlar ve savaşlardan dolayı şehrin stratejik konumu büyük önem taşımıştır. Bu dönemde İstanbul ve çevresine yapılan yolculuklarda en verimli ve tehlike arz etmeyen ulaşım ağları Gemlik deniz yolu olarak kabul edilmiştir. Gemlik şehrini bu dönemde önemli kılan bir diğer olay ise şehrin Haçlı seferleri esnasında haçlı donanmasının barınma ihtiyacını karşılayan bir liman olmasıdır. Selçuklular döneminde faaliyete geçirilen politikalar Gemlik'in mekânsal boyutta gelişimini büyük oranda etkilemiştir. Anadolu Selçuklu Devleti özellikle donanma gücünün artırmak ve deniz kuvvetlerinin yapısını güçlendirmek amacıyla Gemlik'e bir tersane kurmuştur. Şehir Selçukluların egemenliği altına girdikten sonra mekânsal gelişimi körfez kısmının kuzey kesiminde bulunan Samanlı Dağları'nın yamaç kısımlarına doğru gelişme göstermiştir. Şehrin bu şekilde körfezin kuzeyine doğru gelişme eğilimi göstermesinin temel nedeni ise;

-Şehrin körfezde bulunmasının savunma konusunda tehlike arz edeceği ve bölgeyi savunma açısından daha korunaklı hale getirmek istenmesi,

- Özellikle Selçuklular döneminde gelişme gösteren ve bölge ekonomisinin temel yapı taşlarından birisini oluşturan tarımsal alanların korunmasını sağlamak ve bu doğrultuda mekânsal gelişimi tarım alanlarına zarar vermeyecek şekilde genel olarak eğimli alanlara çekmek,

- Şehrin iklim durumu nedeniyle kuzey yönden esen rüzgârlardan korunması ve güneşten daha fazla verim alınması, bu ve bu duruma benzer nedenlerden dolayı Selçuklular döneminde, Gemlik şehri mekânsal boyuttaki gelişimini genel olarak kuzey yönde sürdürmüştür. Bu gelişme eğilimi özellikle Samanlı Dağları'nın yamaç

kısımlarına doğru olmuştur. Şehir ilk kurulduğu yıllarda ve Helenistik Dönemde sürdürdüğü mekânsal gelişimde ızgara yerleşim dokusunu, Selçuklular Döneminde de devam ettirmiştir. Yine bu dönemde şehirde ticari faaliyetler günümüzdeki belediye binası civarlarında faaliyet göstermiştir (Tuer, 2017, s. 13).

1.3. Osmanlı Dönemi

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinden sonra 1299 yılında Söğüt ve çevresinde kurulan Osmanlı Devleti Marmara çevresindeki etkinliğini, egemenliğini kısa sürede artırmıştır (Orkun, 1947, s. 98).

Orhan Bey zamanında Bursa kuşatılmış ancak bu girişim başarısız olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı, Bizans'a yapılacak yardımları engellemek adına Gemlik Kalesi'ni fethetmiştir. Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Antik çağda adı Kios olan bu bölge, içerisinde bulunan gemi imarethanelerine izafeten 'Gemilik' adını almıştır. Gemlik Osmanlı egemenliği altına girdikten sonraki süreç içerisinde büyük oranda gelişme göstermiştir. Özellikle Bursa'nın başkent olmasından sonra, Osmanlı Devleti; Anadolu topraklarından getirdikleri Türkleri, Gemlik ve çevresindeki yerleşim alanlarına iskân ettirmiştir. İlerleyen süreçte şehir, Osmanlı için önemli limanlardan biri olmuştur. Osmanlı, Gemlik ve çevresindeki yerlere bölgenin fethi için kritik önem taşıyan gemi yapımevleri kurmuştur. Özellikle I. Murat döneminde Gemlik içerisinde bulunan tersanelere önem verilmeye başlanmıştır. 1402 yılındaki Ankara Savaşı sonrasında Gemlik ve çevresi Timur orduları tarafından işgal edilmiş ve kısa bir süre işgal altında kalmıştır. İstanbul'un fethinden sonraki süreçte Gemlik, Osmanlı Devletinin denizcilik alanında gelişmiş bir tersane şehri olmuştur. Denizcilik alanındaki gelişmelerin haricinde ipekböcekçiliği ve zeytincilikte de önemli bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinde verilen önem sonraki duraklama ve gerileme dönemlerinde azalmıştır. 1789'da III. Selim döneminde Gemlik şehri, Fransa'dan getirilen mühendislerin çalışmasıyla tekrardan önem kazanmıştır (Kamış, 1993, s. 27-28). III. Selim'in Fransa'dan getirdiği mühendisler Gemlik'te bulunan tersaneleri yeniden inşa etmiş ve kısa sürede körfezde yeniden gelişme sağlanmıştır (Belediyesi G. , 2019). Buhar kuvvetinin gemilere uygulanmasından sonraki süreçte şehirde tersaneler çalışmaları devam etmiş, Avrupa'dan Gemlik'e gemilere özel makine ve kazanlar getirilmiştir (Kaplanoglu & Oğuzoglu, 2011, s. 31).

Osmanlının son dönemlerinde yaşanan olaylara bağlı olarak yeniden ihmal edilen ve önemini yitiren Gemlik, I. Dünya Savaşı sonrası 30 Haziran 1920’de İngiliz birliklerinin şehrin limanına yanaşmasıyla ilk işgal girişimini yaşamıştır. Bölgedeki Rumların tehlike altında kalması ihtimalinden dolayı İngilizlerin ilk işgal girişimi başarısız olmuştur (Belediyesi G. , 2019). Ancak şehir, 6 Temmuz 1920’de İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Daha sonra İngilizler şehri Yunan kuvvetlerine bırakmıştır. Şehir 1922 yılında Kurtuluş Savaşına kadar Yunan işgali altında kalmıştır. 11 Eylül 1922’de Kurtuluş Savaşında gösterilen mücadele sonrasında Halit Paşa komutasındaki Kocaeli grubu tarafından Gemlik ve çevresi Yunan kuvvetlerinden alınmıştır (Yalman, 2012, s. 78-79).

Kurtuluş Savaşından sonraki süreçte Gemlik’te yaşayan Hristiyanlar Lozan Antlaşması sonucunda uygulanan nüfus mübadelesi ile Yunanistan’a göç etmiş, Yunanistan’dan gelen göçmenler de Gemlik ve çevresine yerleşmişlerdir (Belediyesi G. , 2019).

Bursa ve çevresine gelen göçmenler, özellikle Gemlik ve Mudanya limanlarına inerek köylere yerleşmişlerdir. Gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu Gemlik limanının daha uygun olmasından dolayı bu bölgelere yerleşmişlerdir (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 47).

Kurtuluş Savaşı sonrası dönemde şehir, Bursa’nın önemli bir iskelesini oluşturmuştur. Şehir özellikle Osmanlı egemenliği ile birlikte, etki alanını genişletmiş, zeytin ve zeytinyağı ticareti, mermer üretimi ile bölgede etkin rol oynamış, yine aynı şekilde ipekböcekçiliği ticareti de önemli işleve sahip olmuştur (Kamış, 1993, s. 29).

Mekânsal gelişim açısından bakıldığında Gemlik, Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altına girdikten sonraki süreçte şehirleşme anlamında büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Şehir bu dönemde yeni yapılaşma sürecine girmiştir. Selçuklular döneminde önemi artan denizcilik faaliyetleri ve politikaları Osmanlı Döneminde büyük önem taşımış ve özellikle gemi yapım evleri bu dönemde büyük etkiye ve öneme sahip olmuştur. Yine Fatih Sultan Mehmet zamanında şehir adını gemi yapımı, tarımsal anlamda zeytincilik faaliyetleri, ipekböcekçiliği ve çıkarılan değerli madenler ile duyurmuştur. Özellikle İstanbul-Bursa bağlantısındaki ticaret yolu üzerinde bulunması şehrin öneminin artmasında büyük rol oynamıştır. Bursa ve etrafında faaliyet alanları, bu bölgeye ürün

ve mal akışında etkili olmuştur. Ürün ve mal akışının gemiler vasıtasıyla Gemlik limanından ve şehrin yanından geçen ticaret yolundan sağlandığı bilinmektedir (Gürsoy, 2013, s. 77-78).

Osmanlı döneminde özellikle sermaye birikiminin sağlanması ve gelişmesiyle ortaya çıkan yapılaşmalar, çok sayıda usta ve mimarın bölgeye yönelik dikkatini çekmiştir. Mekânsal gelişime bağlı olarak şehre gelen usta ve mimarlar bu bölgedeki mermer yataklarını keşfetmiş ve 1990 yılında taş ocakları hizmete açılarak mermer çıkarım faaliyetleri başlamıştır. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı döneminde, Gemlik'te en etkili olan üretim türü el zanaatkârlığı olmuştur. El zanaatkârlığı bu yüzyıllarda şehrin iç bölgesinde, küçük bir liman çevresinde ve bir rıhtım üzerinde toplanmıştır. O dönemdeki tarım ürünü üreticileri, ticaret erbapları ile zanaatkârlar bu rıhtıma ııınsal şekilde açılan dar yollarda kümelenmişlerdir. Bu kümelenme uzmanlık alanlarına göre yapılmıştır. Bu sayede denizyolu ve ticaret yolu bütünleşmiş bir şekilde, özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehrin dışarıya açılması sağlanmıştır. Özellikle Bursa'da etkili olan ve tarımsal alanda gerçekleşen sermaye birikimi bölgeye olan talepleri artırmış ve bölgede tarım dışı üretim de başlamıştır. Yine mekânsal gelişime bakıldığında dış satım unsurlarından olan zeytin, zeytinyağı, pamuklu dokuma, nar, ipek vb. ürünlerin satışının yapıldığı ve depolandığı alanlar merkezde ortaya çıkmıştır. Yine şehirde ulaşım ve haberleşme bakımından en uygun alanlar seçilmiştir. Şehirde üretim, imalat, yönetim gibi birtakım işlevleri ortak olarak yürüten yapılar şehrin merkezinde toplanmıştır. Bu sayede merkez mekânsal açıdan büyürken biryandan da şehirdeki konut yerleşmelerine yakınlaşmış ve konut yerleşimini merkezi alanın çevresine çekmiştir. Bu durumdan kaynaklı olarak şehirdeki bazı alanlarda ticaret merkezleri, iş merkezleri ile yerleşim alanları iç içe geçmiş bir şekil almıştır (Tuer, 2017, s. 13-14).

1.4. Cumhuriyet Dönemi

Ülkemizde şehirlerin büyümesinde ve gelişmesinde Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonraki süreç büyük öneme sahip olmuştur. Diğer birçok alanda olduğu gibi şehirselleşen alanlarda da büyük değişimler söz konusu olmuştur (Şahin S. , 2015, s. 114).

Osmanlı devletinin yıkılışı sürecinden sonra, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Gemlik, 1926'da idari bakımdan Bursa iline bağlı bir ilçe olmuştur. Gemlik, özellikle Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte önemli bir gelişme göstermiştir. Cumhuriyet'in

ilanından sonraki süreçte özellikle bölgede modern tarım yöntemlerinin kullanılmaya başlanması, tarım alanlarındaki sulama imkânlarının gelişmesi, bunlara bağlı olarak yine zeytin üretimindeki gelişmelerle birlikte Gemlik nüfusu önemli oranda artış göstermiştir. Yine 1938 yılında Sümerbank Sunğipek Viskoz Mamulleri Sanayi Fabrikası'nın açılmasıyla, Gemlik'teki nüfus oranı önemli ölçüde yükselmeye devam etmiştir (Kamış, 1993, s. 31).

Artan nüfus oranının dağılışına bakıldığında genellikle şehrin düz alanlarında yoğunlaşmanın fazla olduğunu söylemek mümkündür. Şehirleşmenin düz alanlarda yoğunlaşması, belli başlı mekânsal sorunları da beraberinde getirmiştir (Koday & Baki, 2015, s. 16). Gemlik, Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadarki süreçte 3 farklı dönemde ele alınabilir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından 1938 yılında şehre büyük bir etkisi bulunan Sunğipek Fabrikası'nın açılması, 1993 yılında Gemlik'teki liman faaliyetlerinin gelişim göstermesi dönemlerin bu şekilde ele alınmasında temel etkiye sahiptir.

Foto 1: Cumhuriyet Dönemi'nde Gemlik (Arşivi G. F., 2015)

1.4.1. 1938 Yılı Öncesi Dönem

Bu dönem Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlayarak Sümerbank Sunğipek fabrikalarının açılmasına kadar olan dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönem içerisinde Anadolu'daki Rumlar ile Yunanistan'daki Türkler, Lozan Antlaşması ile karşılıklı olarak yer değiştirmiştir. Bu dönemde yapılan nüfus mübadelesi ile Gemlik'e gelen Türk ailelerine, Rumlardan boşalan yerler direkt olarak verilmiştir (Kamış, 1993, s. 32). Gelen Türk ailelerinin Gemlik'e uyum sağlamaları yaklaşık olarak 10 yıl sürmüştür. Gelen ailelerin genel olarak tüccar ve esnaf olmaları Gemlik'in kısa sürede kalkınmasında etkili olmuştur (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 96).

Yine bu dönemde sadece mübadele göçü ile değil, ülkemiz içerisinde de özellikle Erzincan, Sivas ve Malatya'dan Gemlik'e 15-20 ailenin geldiği belirtilmektedir. Cumhuriyet'in ilanından 1938 yılına kadar olan süreçte, Gemlik 7 mahalleye ayrılmıştır ve bölgede zeytinyağı fabrikaları faaliyet göstermiştir. Gemlik bu dönemde dışarıya genel olarak, zeytin, zeytinyağı, taze balık ve konserve satışı yapmıştır. Özellikle tahıl ürünleri almıştır (Kamış, 1993, s. 49).

Foto 2: Cumhuriyet Dönemi'nde Gemlik Kıyıları (Arşivi E. T., 2018)

Cumhuriyet Dönemi, Gemlik şehrinin mekânsal açıdan gelişim sürecinde büyük öneme sahip bir dönem olmuştur. Bu dönemde ortaya konulan siyasi kararlar şehrsel ve mekânsal gelişimi büyük ölçüde etkilemiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarına bakıldığı zaman, bu dönemde Gemlik'te sosyal ve ekonomik anlamda bir gelişmeden söz etmek mümkün olmamıştır (Bulut & Taş, 2017, s. 50).

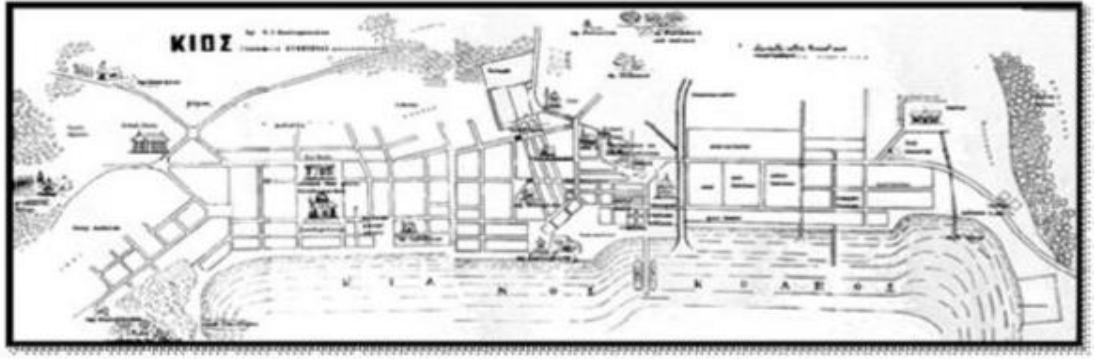

Foto 3: Eski Gemlik Şehri Yerleşim Alanları (Benammar, 2019, s. 10)

Özellikle şehirde mekânsal ihtiyaçların zamanla değişime uğradığı ve bu durumun da şehir ve çevresindeki yerleşme dokusunu etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte bölgede etkili olan rant baskısı da özellikle şehrin sahil kesiminin yapısının değişmesinde etkili olmuştur. 1930'lu yıllarda hazırlanan ve şehirlerin gelişiminde, kalkınmasında büyük etkiye sahip olan kalkınma planında konut gelişiminden söz edilmediği için Gemlik'teki şehirleşme hızında da büyük bir etki olmamıştır. Ancak özellikle Cumhuriyet Dönemi'nden sonra açılan fabrikalarla birlikte şehre yapılan göçler beraberinde yapılaşmayı güneydoğu kısımlarına yöneltmiştir (Şirin, 2018, s. 58-61).

Bölgedeki temel ekonomik geçim kaynağını Osmanlı döneminde olduğu gibi tarım ürünleri oluşturmuştur. Bu dönemde özellikle zeytin üretimi ve ipekböcekçiliği tarımsal açıdan temel ürünleri oluşturmuştur. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gemlik üzerinde mekânsal açıdan bir farklılık yaşanmamıştır. Bu dönemde Gemlik Limanı ise Osmanlı dönemindeki verimini ve işlevini yitirmiştir. Bu durum belli bir süre bu şekilde

devam etmiştir. 1930-1960 yılları arasında özellikle devlet tarafından ortaya konan politikalar, kalkınma planlarının hazırlanmasını sağlamıştır. Bu dönemde kalkınma planlarının hazırlanmasında özellikle devletin millileştirme politikası etkili olmuştur. Ortaya konan Birinci Sanayileşme Planı'na bağlı olarak Bursa'da 1938 yılında Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası, Gemlik'te ise 1934 yılında Sunğıpek Fabrikası hizmete girmiştir. 1934 yılında Gemlik'te hizmete açılan Sunğıpek Fabrikası'nın bu bölgede kurulmasındaki temel hedef Gemlik ve çevresinin sosyal, ticari-ekonomik ve kültürel anlamda kalkınmasını sağlamaktır. Bununla birlikte Sunğıpek Fabrikası'nın bu bölgede kurulmasında bir diğer neden de Orhangazi'de bir kimya fabrikasının bulunmasıdır. Özellikle sunğıpek üretiminde kimya sanayinde ortaya çıkarılan çeşitli kimyasal ürünler ve büyük oranda su gereklidir. Gemlik'in coğrafi konumu itibariyle pazar alanlarına ve önemli limanlara yakın bir konumda olması da fabrikanın burada açılmasını etkilemiştir. Bu ve buna bağlı nedenlerden dolayı Gemlik Sunğıpek Fabrikası Bursa-Gemlik karayolu üstünde ve Marmara Denizi kıyısında kurulmuştur. Yine Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya konan sanayi planında yerleşme ve konut sektörüne önem verilmemiş ve konut sektörünün ticari ve ekonomik açıdan şehirleşmeye büyük bir katkısı olmamıştır. Tarihsel süreçteki birçok dönemde bulunduğu konum itibariyle önemli noktalara olan ulaşım kolaylığı sayesinde Gemlik şehri ve Gemlik limanı belirli bir oranda bölgedeki ticari olaylarda yer almıştır. Özellikle deniz ulaşımı faktörü sayesinde Gemlik, dış ticarete ürünlerin depolanması bakımından önemli işleve sahip olmuştur (Gürsoy, 2013, s. 79-80).

1922 YILINA AİT RUMLAR TARAFINDAN ÇİZİLMİŞ HARİTA

ESKİ GEMLİK TARİHİ YERLEŞİM PLANI

Şekil 4: Gemlik Eski Yerleşim Planı (Bulut & Taş, 2017, s. 50)

Foto 4: 1930'lu Yıllarda Gemlik (Arşivi E. T., 2018)

1.4.2. 1938-1993 Yılları Arası Dönem

1934 yılından sonraki süreçte şehirdeki ticari olaylar, mekânsal açıdan yerleşim alanlarının kuzeyine doğru uzanış gösteren İstiklal Caddesi üzerinde, belediye çevresinde ve limanlarda yoğunluk göstermiştir. Yine bu dönemde faaliyete geçen fabrikanın da şehrin ekonomik ve mekânsal açıdan katkı sağlamasıyla birlikte yerleşim ve konut alanları, şehir merkezi olan eski yapıdan güneydoğuya doğru uzanış göstermeye başlamıştır (Gürsoy, 2013, s. 79).

1938 yılında Atatürk tarafından Sümerbank Sunğipek Fabrikası'nın açılmasıyla Gemlik'te yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nde gün geçtikçe daha modern tarım yöntemlerinin kullanılması, ticaret hacminin artması, sulama olanaklarının gelişmesi, karayolu ve denizyolu taşımacılığının gelişmesi gibi olanaklarla birlikte şehirde yetiştirilen tarım ürünlerinin ticari potansiyeli artış göstermiş ve şehir, çevresinden göç alan bir merkez haline gelmiştir (Abık, 2019, s. 16-17). Yine Gemlik'te bu dönemde sosyal hayatta ve modernleşmede Sunğipek Fabrikası etkili olmuştur. Yine 1950'lerin başında yapılan rıhtımla birlikte Gemlik sahilinde çay bahçelerinin sayısının artması da sosyal iletişimin çoğalmasını ve modernleşmenin

artmasını sağlamıştır (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 168). Özellikle 1960'tan sonraki yıllarda şehirleşme sürecinde öne çıkan imalat sanayi, bölge genelindeki etkisini giderek artırmıştır (Koday & Baki, 2015, s. 26).

Foto 5: 1960 Yılında Gemlik Sunğıpek Fabrikası (Abık, 2019, s. 42)

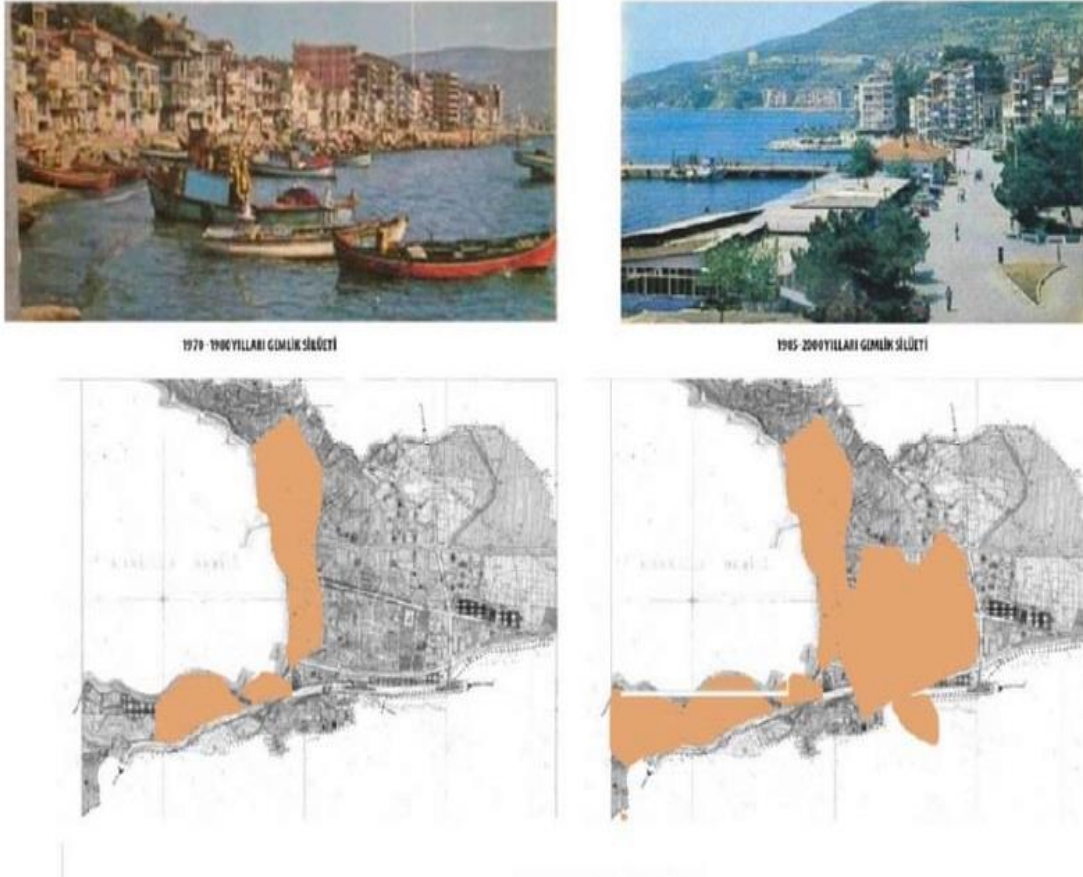

Şekil 5: 1940'lı Yıllara Ait Gemlik Şehir Alanı Haritası (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 85)

1962 yılında sonraki süreçte devletin de politikaları ile özel sektörün özellikle batı bölgelerine, büyük oranda İstanbul ve çevresine yığılmasıyla bölgede Doğu Marmara Bölge Planı oluşturulmuştur. Bölgede özel sektörün bu şekilde yoğunluk göstermesinden sonra Bursa'da bu duruma bağlı olarak ilk Organize Sanayi Bölgesi oluşturulmuştur. 1970 yılı ve sonrasında bölge içerisinde özellikle Bursa'da otomotiv sektörü gelişme göstermiş, bu dönemde kurulan fabrikalar Gemlik-Bursa karayolu üzerinde yoğunluk kazanmışlardır. Bununla birlikte sanayi sektörü, Gemlik'te büyük oranda gelişme göstermeye başlamıştır. Çoğunlukla Yalova yolu üzerinde ve çevresinde bulunan bu sanayi fabrikaları, Gemlik'teki iş potansiyeline büyük katkı sağlamış ve şehirdeki istihdam olanağını geliştirmiştir. Bu durum beraberinde kırdan şehre doğru bir göç hareketine neden olmuştur. Özellikle tarım sektöründen kazanılan sermaye ile birlikte Gemlik ve çevresinde tarımsal ürünleri kullanan ve işleyen tarım imarethaneleri açılmıştır (Gürsoy, 2013, s. 79-80).

1975'li yıllarda Gemlik, iş alanlarının geliştiği, ulaşım imkânlarının iyileştirildiği, ticaret hacminin büyüdüğü, limanların geliştiği bir merkez haline gelmiştir. Bunda

Gemlik'in İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirlere yakın konumda olması da etkili olmuştur. Gemlik üzerinde yoğun göçlerden dolayı birçok yeni yapı inşa edilmiş, yerleşimlerin bir kısmı bazı alanlardaki zeytinliklere ve verimli ovalara zarar vermiştir. Şehrin kuzeyinde Cumhuriyet ve güneyindeki Hisartepe Mahallelerinde işçi ve memurların kurdukları kooperatiflerin oluşturduğu yapılar ile birlikte I. ve II. Kordondaki düşük katlı evler yıkılarak yerlerine 5-6 katlı yüksek yapılar inşa edilmiştir. Bu sayede Gemlik'te yatay yöndeki gelişmelere ek olan dikey doğrultuda da büyüme görülmüştür (Kamış, 1993, s. 38-39).

Şekil 6: 1970-2000 Yılları Arası Kıyı Alanları Mekânsal Gelişimi (Bulut & Taş, 2017, s. 51)

1.4.3. 1993- 2020 Yılları Arası Dönem

Bursa’da 1990 yılında Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulmasından sonra bölgede sanayi üretimi artmış ve bölgenin ticaret hacmi büyümüştür. Ürünleri dış pazarlara ulaştırmada mevcut limanlar (Bandırma ve Mudanya Limanları) yetersiz kalınca, Gemlik Körfezi’nin güneybatı tarafına 1992 yılında hizmete giren Gempport Limanı kurulmuştur. 1992 yılında Gempport Limanı’nın faaliyetlere başlamasıyla yapısal gelişim şehrin güneydoğusu ve doğusundaki tarım arazilerine kaymıştır. Gemlik’teki ticaret unsurları da sahil hattı boyunca güneyde İstiklal Caddesi ve doğuda Orhangazi Caddesi yönünde gelişim göstermiştir. Bu durum merkezde dikey ve yatay yapısal gelişimde ve ticaretin gelişiminde etkili olmuştur. 1993 yılından sonraki süreçte ise şehirleşme eğilimi Gemlik’in kuzey kısımlarına doğru eğilim göstermiştir. Şehrin kuzey kısımlarında çoğunlukla finansal gelir durumu fazla olan gruplar gelişme göstermiştir. Bu bölgelerde şehrin diğer kısımlarındaki yerleşmelere nazaran daha planlı bir yapılaşma söz konusudur (Tuer, 2017, s. 15-16).

Gemlik’te özellikle 2001 yılından sonraki süreçte serbest bölgenin açılmasıyla, çevre yerlerden gelen göçler artmış, şehir nüfusu artışı devam etmiştir (Bulut & Taş, 2017, s. 50). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine bakıldığında, 2000-2008 seneleri arasında Gemlik nüfusu 63.710’dan 90.592’ye çıkmıştır. İlçe olarak bakıldığında 2019 yılında 113.493’e yükselmiştir. Çalışma alanına bakıldığında 2019 yılında Gemlik şehri ve çevresindeki toplam nüfus 92.936’dır. Bu artışta serbest bölgenin kurulmasının payı oldukça büyük olmuştur.

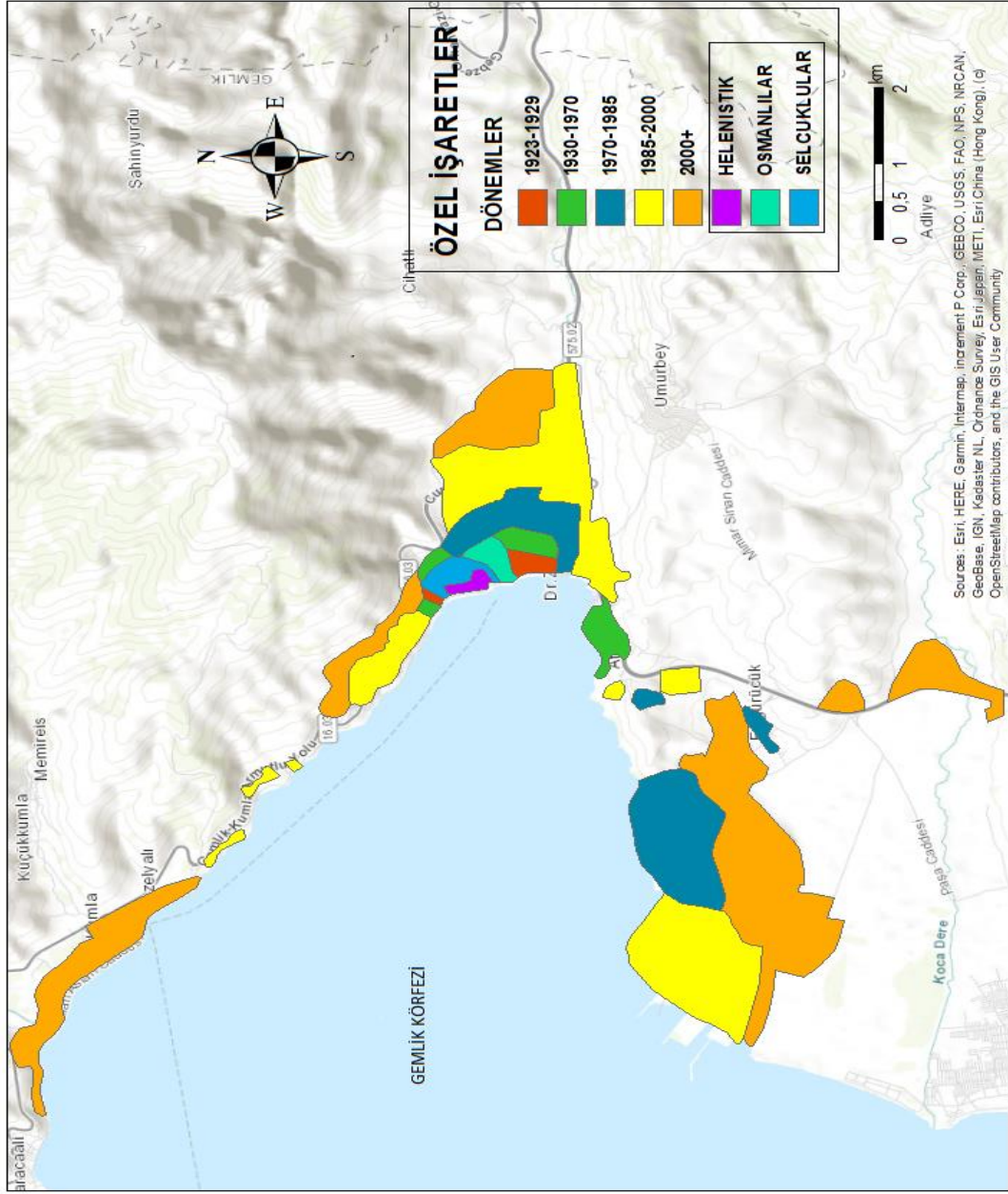
Foto 6: Gemlik Serbest Bölge ve Sanayi Alanları (Ajansı D. T., 2019)

Genel olarak bakıldığında Cumhuriyetten günümüze kadarki süreçte Gemlik, Osmanlı dönemindeki tersane limanı olan niteliklerini kaybederek, günümüzde ürünlerini ve hammaddelerini deniz yolu vasıtasıyla taşıyan sanayi kuruluşlarının yoğunlukta olduğu ve ticari anlamda gelişme gösteren bir liman şehri konumuna ulaşmıştır (Kamış, 1993, s. 42). Yine günümüzde yerli unsurların üretiminin yapılacağı kritik bir konumdadır.

Mekânsal gelişim açısından bakıldığında Gemlik'te birçok değişim görülebilmektedir. Helenistik Dönem ile başlayan Gemlik şehri mekânsal gelişimi, günümüze kadar devam etmiştir. Helenistik dönemde yalnızca sahil hattında grid yerleşim dokusu üzerinde gelişme gösteren Gemlik, Selçuklular döneminde kuzey yönlü olarak gelişme göstermiştir. Osmanlı Dönemi'nde Gemlik'te şehrsel açıdan bakıldığında yerleşim alanlarının yine sahil boyunca devam ederek büyüdüğü görülmektedir. Bunda ulaşım ekseninin ve Gemlik'in bir liman şehri olmasının payı oldukça fazladır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarına bakıldığında Gemlik'te şehrsel anlamda çok büyük bir gelişmeden söz edilememiştir. Bunda ülkenin yeni kurulması ve savaş sonrası yeni yeni toparlanması etkili olmuştur. Özellikle 1930'lu yıllardan sonraki mekânsal gelişim haritasına bakıldığında Gemlik'te şehrsel yapıda ve yerleşim yapısında büyük gelişmeler yaşandığını söylemek mümkündür. Bu dönemdeki mekânsal gelişim yönüne bakıldığında şehrin kuzey ve güney yönlü gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu durum

gelişim sürecinde özellikle 1930 yılı sonrasında şehirde kurulan fabrikaların ve bu fabrikaların açılmasına paralel olarak ortaya çıkan konut ihtiyacının etkisinin büyük olduğu görülmektedir. 1985 yılı ve sonraki sürece bakıldığında Gemlik şehri, günümüze kadar mekânsal açıdan büyük gelişim göstermiştir. Özellikle Gempport Limanı'nın ve büyük sanayi fabrikalarının kurulmasıyla mekânsal gelişim güneybatı yönlü olarak gerçekleşmiştir. Yine artan ticari potansiyel ve nüfusa paralel olarak ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla Gemlik'in kuzey ve doğu kesimlerinde de gelişme eğilimi görülmüştür. Buralarda yeni yerleşim alanları kurulmuştur. 2000 yılı sonrasında şehrsel gelişme eğilimi körfezin doğusunda bulunan dağlık alanların yamaç kısımlarına doğru kaymıştır. Günümüzde de Gemlik üzerindeki mekânsal gelişim yoğun olarak devam etmektedir. Şehirleşme yönünden bakıldığında pek çok farklı kıyı yerleşiminde görüldüğü gibi Gemlik'te de mekânsal gelişimde plansızlıklar ve çarpık yapılaşmalar görülmektedir. Şehrsel dokuya bakıldığında, gerek doğal unsurların sebep olduğu durum gerekse çarpık yapılaşmadan kaynaklanan olumsuzluklar, Gemlik'teki modern şehir görünümünü etkilemektedir (Koday & Baki, 2015, s. 25-27).

2019 yılı itibarıyla Gemlik şehri sanayi alanında büyük gelişmeler kaydetmiş ve önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olmayı başarmıştır. Bunda daha önce vurgulandığı gibi Gemlik'in bulunduğu stratejik konum ve bu konumuna bağlı olarak ulaşım faktörünü iyi kullanabilmesi etkili olmuştur. Günümüzde, Gemlik ve çevresinde özellikle sanayi alanında devlet ve özel sektöre ait yatırımların arttığı görülmektedir. Özellikle 2021 yılında Gemlik'te kurulacak olan ilk elektrikli yerli otomobil fabrikası, bölgenin hem mekânsal hem de sosyal-ekonomik açıdan gelişimini hızlandıracaktır. Fabrikanın Gemlik'e kurulmasında, şehrin sahip olduğu liman ve sanayi unsurlarının etkisi oldukça fazladır. Yine bölgenin gelişmiş şehirlere ve pazar alanlarına olan yakınlığı da büyük etkiye sahip olmuştur. Yeni kurulacak fabrikalara bağlı olarak şehir ve çevresinde yeni alanlar ortaya çıkacaktır.

Şekil 7: Gemlik Şehrinin Kuruluş Yeri ve Tarihi Devirlere Göre Yayılış Haritası
(Gürsoy, 2013)'dan Yararlanarak Oluşturulmuştur.

Foto 7: Gemlik Meydanı Genel Görünümü

Foto 8: Gemlik Ata Mahallesi Kıyı Alanı

BÖLÜM 2: GEMLİK ŞEHİRİ GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konum

Gemlik şehri, Bursa'ya 29 kilometre uzaklıkta olup 29 derece 8 dakika doğu boylamıyla, 40 derece 26 dakika kuzey enleminin kesişme noktası çevresinde yer alır. Çalışma alanı yüzölçümü yaklaşık 19 km²'dir. Güneyinde Bursa Osmangazi, Yıldırım ve Kestel, güneybatısında Mudanya, doğusunda Yenişehir ve Orhangazi ilçeleri, kuzeyinde de Yalova ili ile çevrelenmiştir (Başkanlığı B. İ., 2017, s. 5).

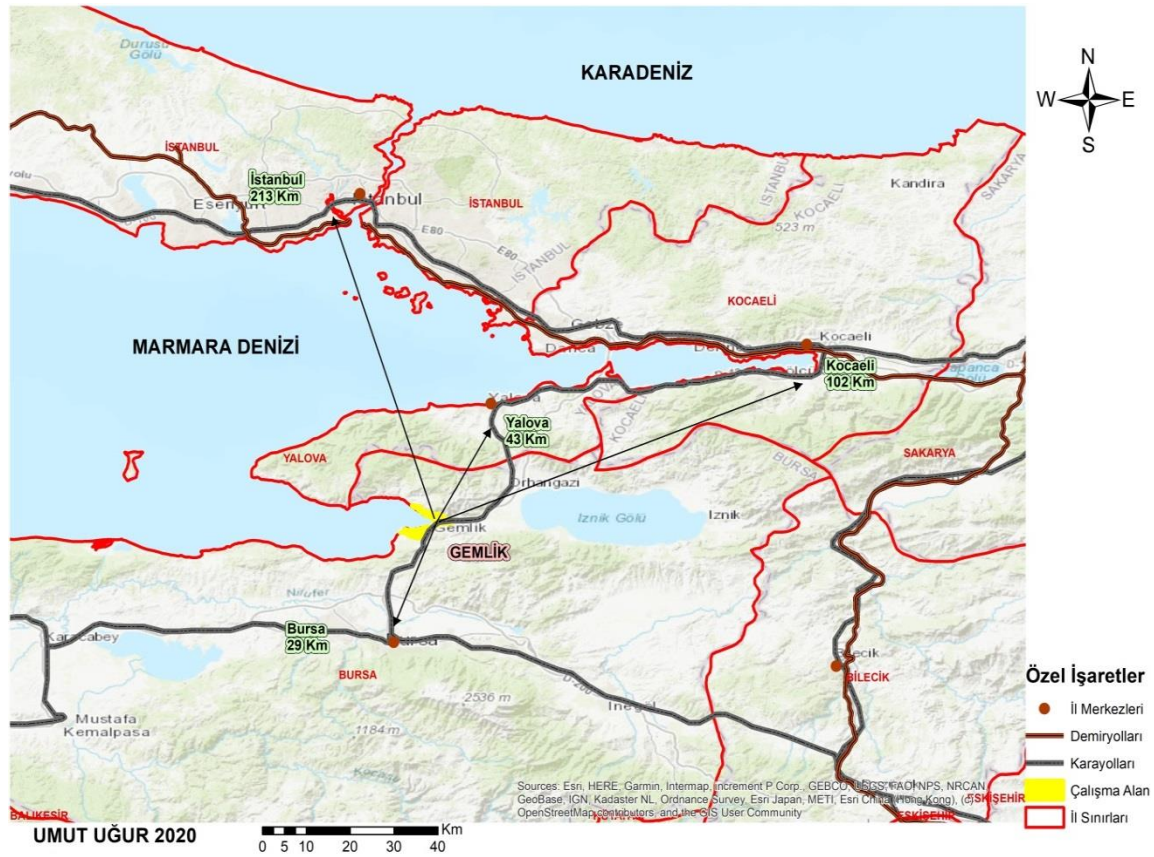
Şehir, Marmara Bölgesinin güneyinde, Gemlik Körfezi-İznik Gölü-Pamukova oluşu kısmında bulunur. Güneyinde Katırlı Dağları ve Mudanya Sırtları ile kuzey tarafında Samanlı Dağları yer almaktadır (Güngördü, 2010, s. 423). Kuzey ve güney kısımlarında uzanan bu dağlar Gemlik Körfezi'ni kapalı bir havza haline getirmiştir. Körfezi çevreleyen bu dağların körfeze bakan yamaçları bölge arazisini oluşturur. Bölgede çok sayıda ova da bulunmaktadır. Bunlar arasında Gemlik Ovası önemli bir konumdadır (Gürsoy, 2013, s. 67).

Gemlik Körfezi, Kuzey Anadolu Fayının orta kolu kısmında yer almaktadır (Sabuncu, 2016, s. 1). Körfez içerisinde iki farklı tabakalı akıntıyı barındırmaktadır. Bunlar; Akdeniz ve Karadeniz sularıdır. Bakıldığı zaman körfezin su kirliliği seviyesinin de orta kirlilik seviyelerinde olduğu vurgulanmaktadır (Kayhan & Büyükurgancı, 2017, s. 70). Körfezde kirlilik seviyesinde ortaya çıkan yükselmenin nedenleri arasında özellikle Karsak Deresi'nin çevresindeki madencilik aktiviteleri, yine körfez çevresindeki belirli işletmelerin ve yerleşim yerlerinin atık sularının Karsak Deresi üzerinden körfeze dökülmesi gösterilebilir (Teksoy, Katip, & Nalbur, 2019, s. 178). Gemlik ve çevresine bakıldığında, yeryüzü şekilleri olarak kıyı ovası şeklinde bir yapıda olduğu görülmektedir. Yerleşmelerin bir kısmının kıyısal alanlardan yoğunlaştığı da görülebilmektedir (Hakan Bebek, 2015, s. 20). Yine Gemlik Körfezi'nin kıyısında kurulu olan şehir tarihsel süreçten günümüze kadar çevresindeki deniz ticaretinde etkin rol almıştır.

Bölgede bulunan İznik gölü üzerinden gelen ve ilçenin en fazla su taşıyan akarsuyu olan Karsak Deresi, Gemlik'i iki kısma ayırmıştır. Gemlik'in kurulduğu kısım, yükseltinin az

olduğu sırt ile bunun yamaçları ve deniz sularının çekilmesinden sonra oluşan kıyı düzlüklerinden oluşur (Başkanlığı G. B., 2019, s. 21).

Doğu-batı doğrultulu tektonik oluşun içerisinde bulunan şehir, adını verdiği Gemlik Körfezi kıyısında kurulmuştur. Şehir toprakları Gemlik Körfezi-İznik depresyonu üzerindedir (Koday & Baki, 2015, s. 15). Şehrin kuzeyinde doğu-batı doğrultuda uzanan Samanlı Dağları 900 metre yüksekliğe sahiptir. Bu dağlar Gemlik'i kuzey yönlerden hareket eden soğuk hava kütlelerinden korumaktadır (Kamış, 1993, s. 20). Gemlik bulunduğu konum itibarıyla denizyolu taşımacılığında özellikle kuzeybatı Anadolu kısmında önemli bir işleve sahiptir.

Şekil 8: Gemlik Şehrinin Bölge Ulaşım Ağındaki Yeri

Şehri diğer bölgelere bağlayan karayolu D-575 Devlet karayoludur. Bu karayolu Gemlik'i Marmara Bölgesi içerisindeki iç bölgelere bağlayabilen önemli bir etkidir (Vatan, 2018, s. 25).

Deniz yoluyla, Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi ve kara yolu ile ülkenin büyük bir kısmı ile bağlantı sağlayabilecek bir konumda bulunur. Şehrin çevresindeki ticaret hacmi büyük iller ve limanlarla etkileşim halinde olması, ülkemizin 4.büyük serbest ticaret bölgesinin Gemlik'te bulunması, bölgenin hızlı bir şekilde gelişmesini ve kıyı kesimlerinde yapısal yoğunlaşma sonucunu doğurmaktadır. Yine Bursa ve diğer çevre illerde üretilen tarım ve sanayi ürünleri Gemlik'te bulunan ticaret bölgeleri ve limanlar vasıtasıyla sunulmaktadır (Belediyesi G. , 2019).

Şehir, genel olarak yükseltinin fazla olmadığı tepelerdeki zeytincilik faaliyetiyle tanınır. Gemlik, sahip olduğu coğrafi konum özellikleri, limanları, tarım, ticaret potansiyelleri ve gelişmiş illerle olan bağlantısı sayesinde tarihten günümüze birçok ulusun dikkatini çekmiş ve birçok defa istilaya uğraşmıştır (Koday & Baki, 2015, s. 18-19).

Foto 9: Gemlik Şehri Kıyı Görünümü

2.2. Gemlik'in Kuruluş ve Gelişimine Etki Eden Coğrafi Faktörler

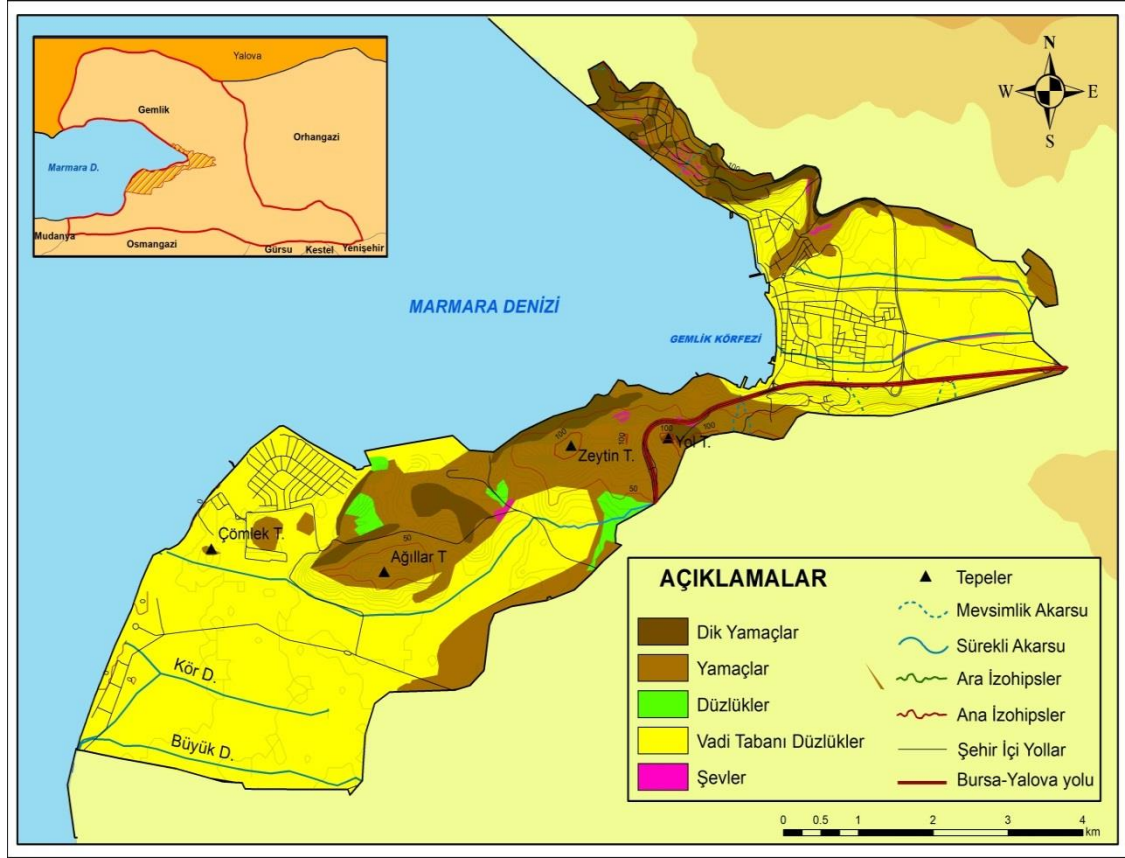
2.2.1.Fiziki Faktörler

Yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde ve kuruluşundan sonraki süreçlerinde fiziki coğrafya özellikleri çok büyük etkiye ve öneme sahiptir. Yine Ülkemizde coğrafi konumların belirlenmesinde, yerleşim alanlarının sınırlarının belirlenmesinde ve yönetilmesinde fiziki unsurların önemi büyüktür (Özçağlar, 2015, s. 48). Şehirlerin gelişimde bölgenin topografyası, jeolojik özellikleri, iklimi, toprağı vb. fiziki özellikleri de temel etkiye sahip olmuştur (Yıldız, 2015, s. 70). Gemlik şehrinin gelişiminde de yukarıda bahsedilen fiziki coğrafya koşulları etkili olmuştur.

2.2.1.1. Jeomorfolojik Özellikler

Yeryüzü şekilleri, şehirlerin kuruluş ve gelişme mekânlarının seçimi ve şehrin yapısı üzerinde etkili olan en temel faktörlerdendir. Şehirlerin gelişim gösterdiği alanlarda, arazi kullanım özellikleri ve doğal ortam unsurlarının belirlenmesi kritik öneme sahiptir. Jeomorfolojik özellikleri ve arazi potansiyelleri iyi analiz edilen bölgelerde, insanlar mekânı daha etkili kullanabilmektedir (Koday & Baki, 2015, s. 18).

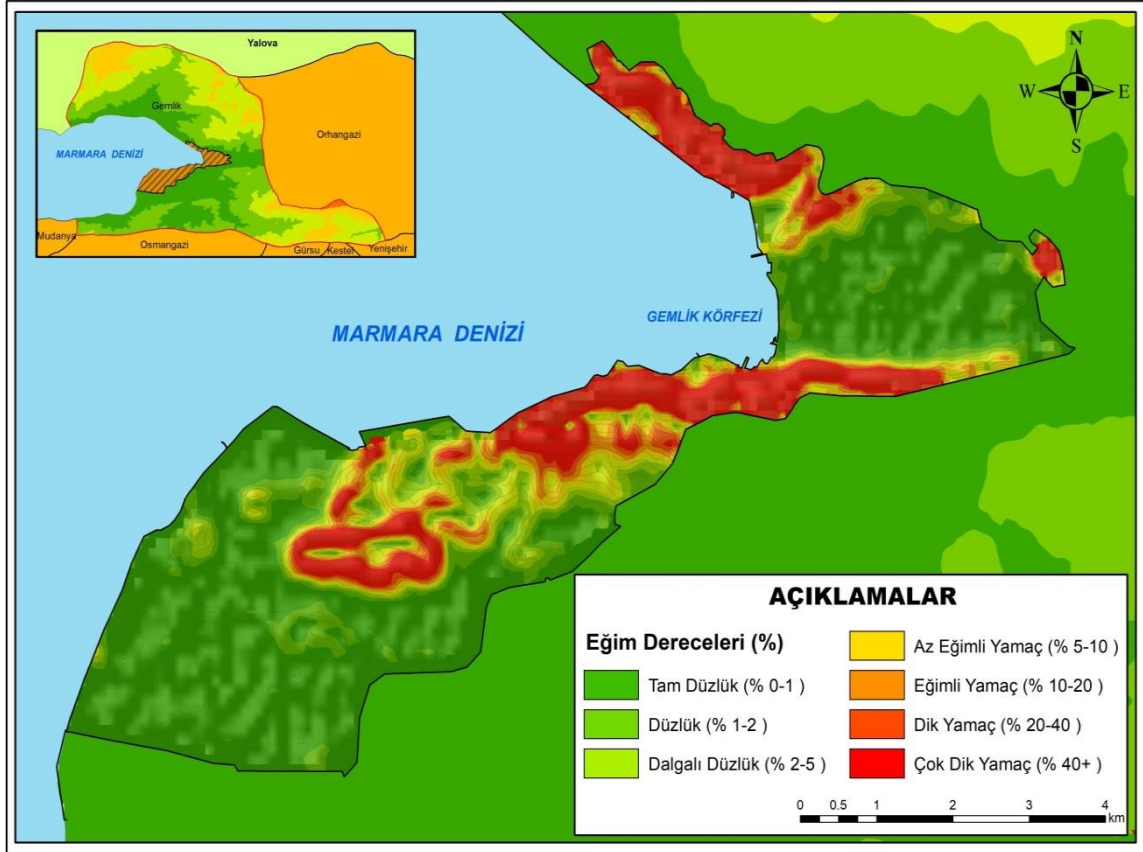
Gemlik üzerindeki tektonik yapı, şehir ve bölge açısından kritik öneme sahiptir. Gemlik bulunduğu bölge bakımından Batı Pontid tektonik birliği içinde Sakarya Kıtası ve Sakarya Zonu olarak bilinen tektonik alan içerisinde bulunmaktadır. Şehrin genel arazi yapısına bakıldığında önceki dönemlerden kalma ve günümüze yakın dönemlere ait kayalar görülebilir. Bu durumun asıl nedeni tarihsel süreçte çok uzun yıllar boyunca bölgede görülen aşınma, kayma ve çöküntülerdir (Baki, 2013, s. 10).

Şekil 9: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Yeryüzü Şekilleri Haritası

Gemlik Körfezi'ni çevreleyen dağların körfeze bakan kısımları şehrin arazisini oluşturmaktadır. Kuzeyinde Samanlı Dağları, güney kısımların da ise Katırlı Dağları ile çevrilidir. Uludağ'dan sonra Bursa'nın ikinci yüksek noktasını oluşturan Katırlı Dağları (1250 m) Gemlik'in güney sınırını ve güneydoğudaki engebeli sınırını oluşturmaktadır. Dağ, adını üzerinde bulunan Katırlı Köyü'nden almaktadır. Gemlik'in en yüksek noktası, Katırlı Dağları üzerindeki Üçkaya Tepesi'dir. Bölgede çok fazla engebeli alan bulunmamakla birlikte, genel olarak tepe, orman alanları ve geniş tarım arazileri hâkimdir. Gemlik'te dağlar ile kıyı arasında çok sayıda ova bulunmaktadır. Bu ovaların en büyükleri Gemlik ve Engürücük Ovalarıdır. Şehrin merkezi Gemlik ovasının batı ucuna kurulmuştur. İznik'ten gelen Karsak Deresi, Gemlik'i iki kısma ayırır. Karsak şehrin en fazla su taşıyan akarsuyudur. Gemlik'in kuzeyindeki Samanlı Dağları ile güney kısımlarındaki Katırlı Dağları'nın güney uzantıları sebebiyle Gemlik Körfezi bir kapalı havza alanı haline gelmiştir (Başkanlığı G. B., 2019, s. 21).

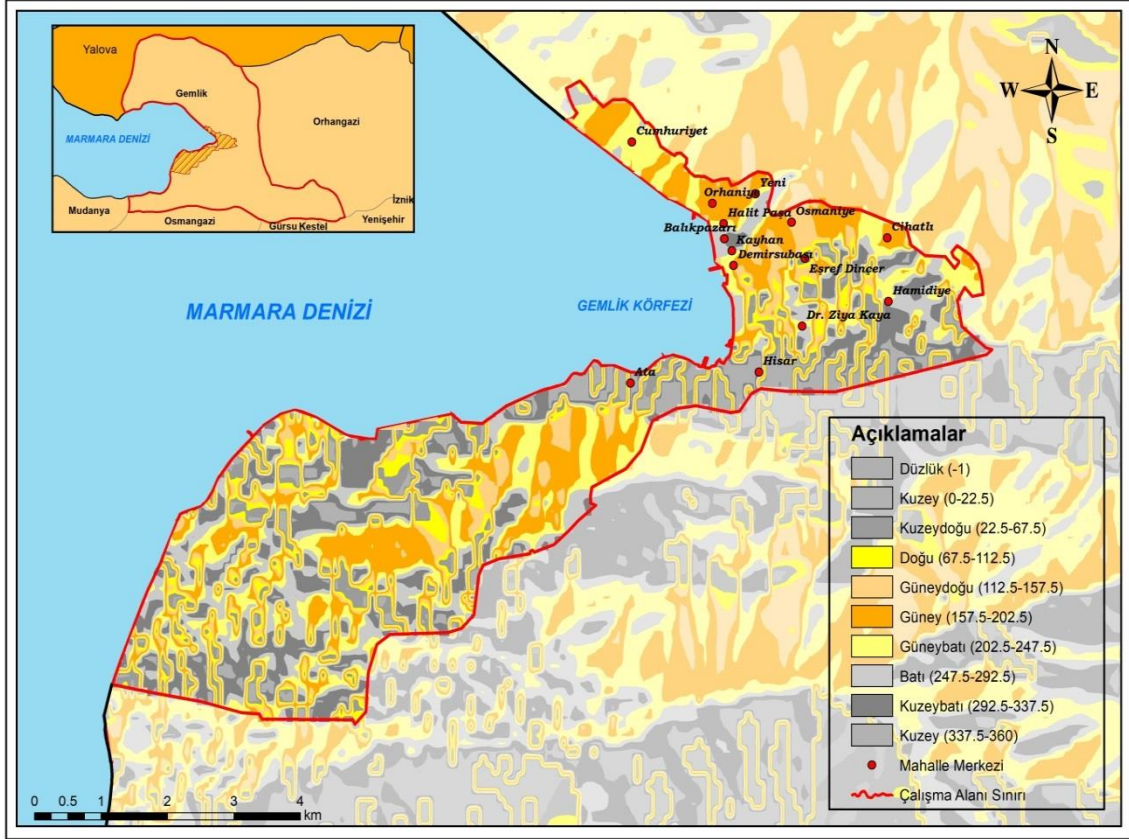
Bu körfez 4. jeolojik zaman sonlarına doğru oluşmuş bir çöküntü alanıdır. Bu çöküntü alanı, Gemlik'in iç kısmında denize dökülen ve buna katılan İznik Gölü çukurluğu ile içerilere kadar uzanır (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 18). Körfez genellikle durgundur ve dalgalar yoğun değildir. Doğu batı doğrultusunda uzunluğu 35 kilometre civarındadır, güney kuzey doğrultusunda genişlik bakımından ise en geniş noktası 10-15 kilometredir (Gürsoy, 2013, s. 73).

Şekil 10: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Eğim Haritası

Genel topografya yapısına bakıldığında şehrin yeryüzü şekillerini; dağlık, tepelik alanlar, vadiler, ovalar, alüvyon düzlükler, bataklık alanlar gibi birçok unsur oluşturur. Bu jeomorfolojik özellikler şehrin gelişiminde etkili olan en önemli faktörlerdendir. Yeryüzü şekilleri dikkate alınmadığında şehrin mekânsal büyümesiyle ilgili problemler yaşamak kaçınılmaz hale gelebilir. Üç tarafı dağlar ile çevrili olan Gemlik'te Samanlı Dağları'nın denize bakan yamaçları yerleşime uygunluk açısından elverişli alanlardır. Bölgede bulunan ova ve akarsuların zamanla aşındırdığı düzlük alanlar, tarım açısından

elverişlidir (Koday & Baki, 2015, s. 18). Bu alanlar Gemlik'in mekânsal gelişiminde etkili olan kısımlardır.

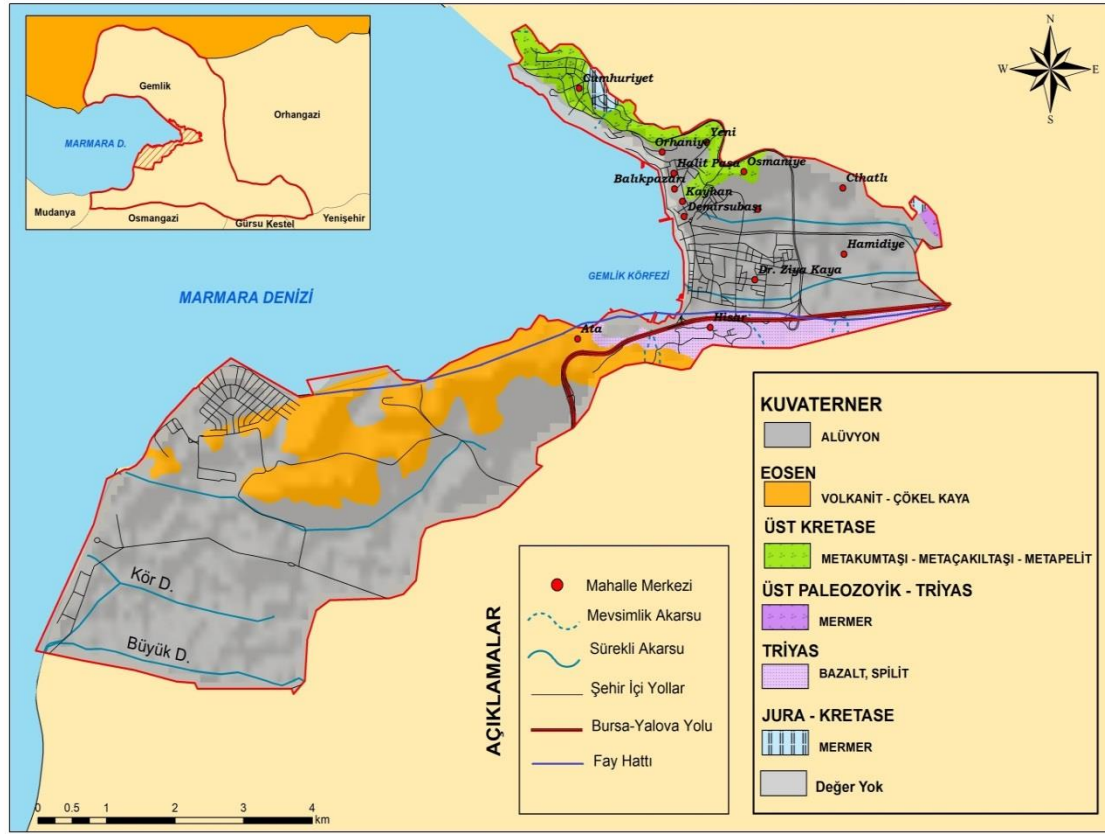

Şekil 11: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Bakı Haritası

2.2.1.2. Jeolojik Özellikler

Gemlik'in yeryüzü şekillerini belirleyen önemli unsurlardan bir tanesi de jeolojik özelliklerdir. Özellikle tektonik yapı, yeryüzü şekillerini belirleyen en temel unsurlardandır. Gemlik ve yakın çevresinin de içinde bulunduğu Marmara Bölgesi ve Marmara Denizi tektonik bakımından aktif olan bir bölgedir. Aynı zamanda Gemlik çevresi kırıklı ve faylı bir yapıya da sahiptir (Gürsoy, 2013, s. 82).

4. Zaman kuaternerde oluşan ve zamanla çöküntü alanı haline gelen Gemlik Körfezi, Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun etkisi altında gelişmiştir. Şehrin toprakları, Anadolu Fay Zonu'na bağlı olarak oluşan neotektonik hareketler sonucu yükselmesi ile kıvrımlı-kırıklı, dağlık ve engebeli bir alan haline gelmiştir. Gemlik'in güney ve güneybatısında yükseltisi düşük sahalarda neojen birimler, kuzey ve kuzeydoğusunda ise paleozoyik birimler yer almaktadır. Ayrılmamış Kuvaterner alüvyonlardan oluşan birimler ise ovalarda yer almaktadır (Şekil 12). Bu nedenle Gemlik Ovası'nın oluşumunun henüz gençlik safhasında olduğu gözlemlenmektedir. Şehirde yerleşim alanlarının büyük bir kısmı Gemlik Ovası'nın üzerinde yer almaktadır. Bu durum yerleşim birimleri için tehlike arz etmekte olup, şehrin depremselliğini etkilemektedir. Sahanın kırık hatlar içermesi ve alüvyal dolgu alanlarına sahip olması olası bir depremin şiddetini arttırıcı etki göstermektedir. Çünkü alüvyal dolgu üzerine kurulan yerleşmelerde zeminin yapısının, kaba gereçli, çok boşluklu, iyi çimentolaşmamış ve gevşek olması; yine vadi tabanlarında taşkın ovalarının kumlu, killi depoları, depremin şiddetini arttırmaktadır. Fay hatlarında veya bu hatların çevresinde yer alan sahalarda deprem riski fazla olan yerlerdir. Aynı zamanda şehrin nüfusunun önemli bir kısmı depremselliğin yüksek olduğu yerleşim birimleri üzerinde yaşamaktadır (Koday & Baki, 2015, s. 17-18).

Şekil 12: Gemlik Şehri Çalışma Alanı Jeoloji Haritası (MTA 1/100.000 Bursa paftasından yararlanılarak oluşturulmuştur).

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan “Türkiye Deprem Bölgeleri” haritasında Gemlik şehri ve çevresi 1. derece deprem bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Depremsellik bakımından KAF dışında, Gemlik ve çevresini etkisi altına alabilecek aktif fay Gemlik Fayı’dır. Gemlik Fayı 14 km uzunluğundadır. Doğu-Batı uzantılı bir doğrultuya sahiptir. Sağ yanal atımlı bir faydır. Doğuda Karsak Köyü’nün 2 kilometre kuzeyinden başlar ve Karsak Çayı boyunca devam ederek Gemlik yerleşim yerine ulaşır. Gemlik Körfezi’nin güney sınırını oluşturur ve Marmara Denizi içine girer. Fay boyunca gözlenen bazı sıcak su kaynakları, ani yükselen bir topoğrafya ve uydu görüntülerinin yorumu bu fayın aktif bir fay olduğunun göstergesidir. Gemlik Bölgesinde önemli bir diğer fay Gençali Fayı olup yaklaşık 12 kilometre uzunluğundadır. Gençali Fayı, Kuzey Anadolu Fay Zonu’nun (KAFZ) Marmara Bölgesi’nde bulunan küçük bir parçasıdır. Bu fay doğu-batı doğrultulu bir faydır ve

kuzeye dik eğimli, doğrultu atımlı bir fay olarak tanımlanmıştır. Dünya Grup Jeoloji Mühendislik tarafından gerçekleştirilmiş olan zemin etüt çalışması kapsamında yapılan çalışmalarda geçmiş yıllara ait deprem kayıtların dış merkez noktalarının bu fay ile ilişkilendirilemediği görülmüştür (Tuer, 2017, s. 24).

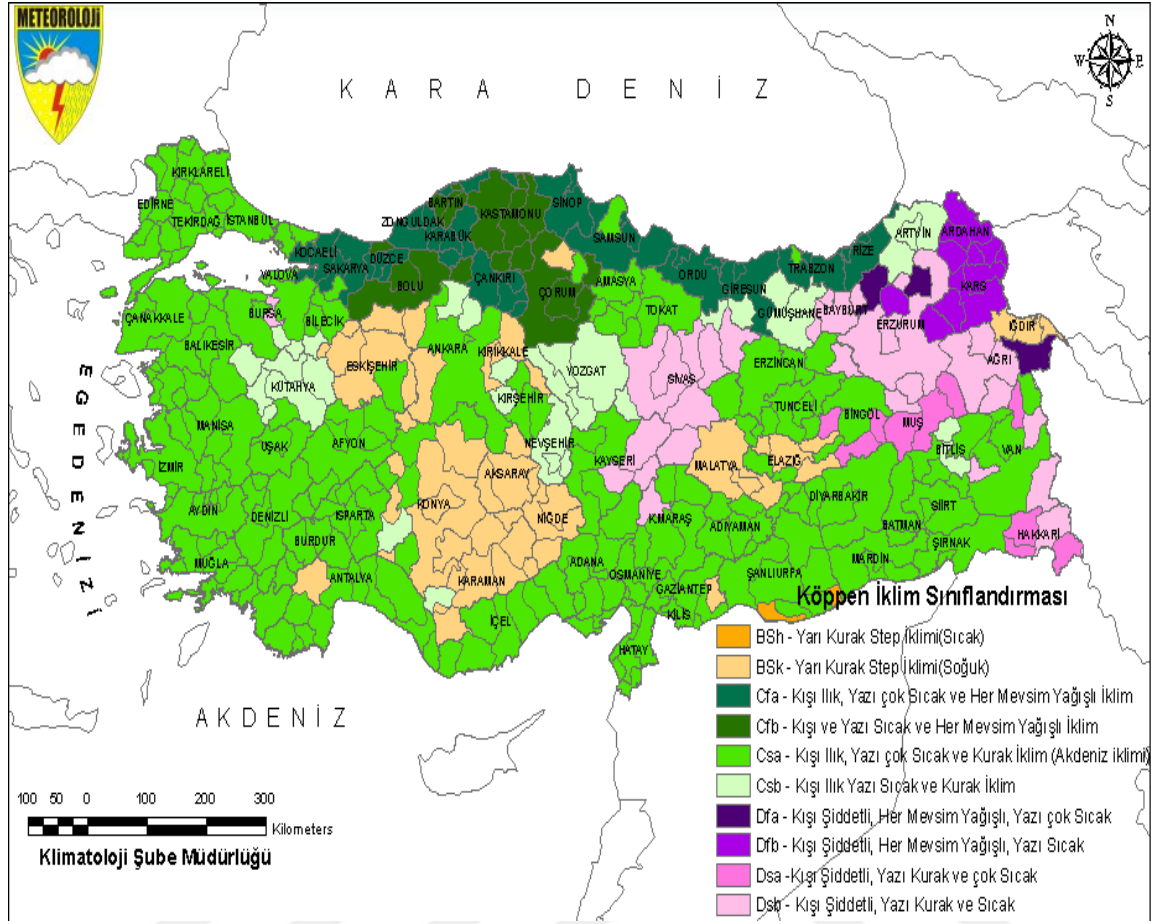
Tarihsel sürece bakıldığında Gemlik ve çevresinde farklı büyüklüklerde birçok depremin görüldüğünü söylemek mümkündür. Şehir etrafında meydana gelen en şiddetli deprem 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi'dir (Vatan, 2018, s. 28).

2.2.1.3. İklim Özellikleri

Sosyal yaşamı etkileyen, fiziki çevre faktörlerinden biri olan iklim unsuru, insan yaşamı üzerinde en önemli etkiye sahip unsurlardan biridir. İklim faktörü doğal çevre koşullarını, su kaynaklarını, yeryüzü şekillerini, yerleşmeleri, mesken yapılarını, ulaşımı vb. birçok faktörü etkilemektedir. Bölgede hâkim olan iklim yapısının bilinmesi, iyi analiz edilmesi, şehrin fiziki ve beşeri unsurlarının daha verimli kullanılması sonucunu doğuracaktır.

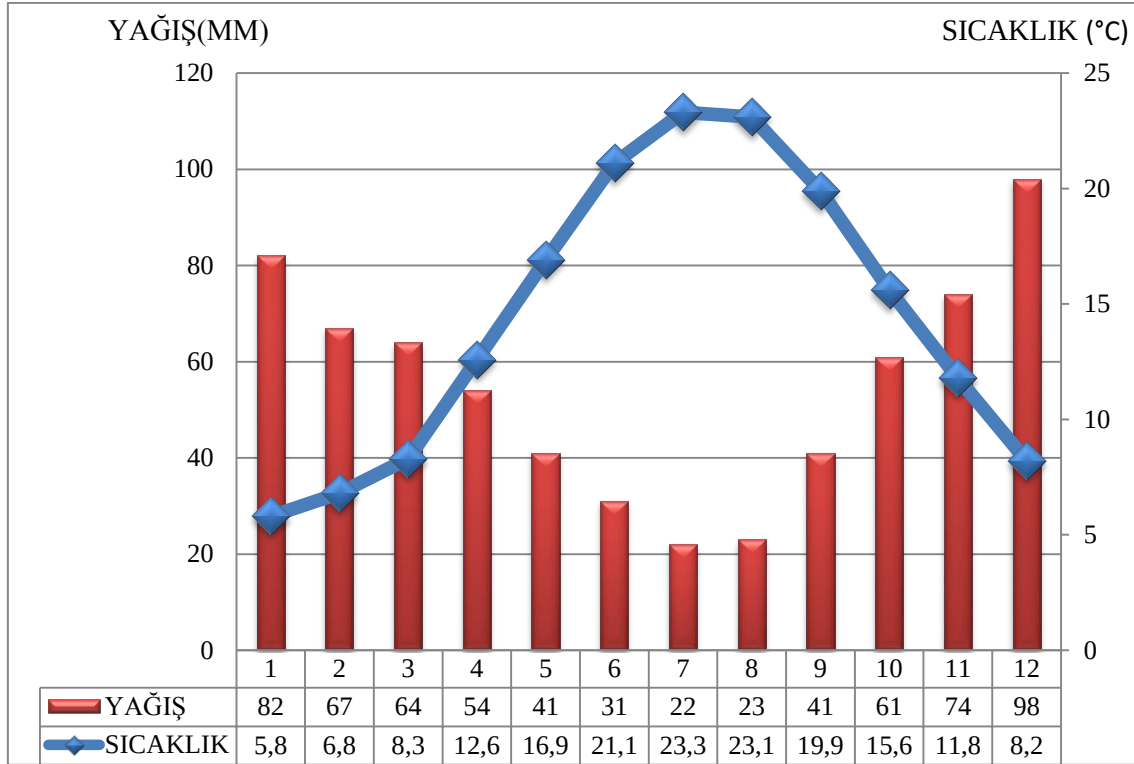
Gemlik şehri genel olarak yazları sıcak ve kurak bir iklim sahasına sahip iken kışların daha çok yağışlı geçtiği görülebilmektedir (Gemlik B. , 2019, s. 9).

Gemlik şehrinin üzerinde bulunduğu sahada hâkim olan iklim tipi genel olarak Akdeniz iklimi olmakla birlikte; şehir, Karadeniz ve Akdeniz İklimleri arasında bir geçiş iklimi niteliği taşımaktadır (Belediyesi G. , 2019).

Şekil 13: Köppen İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye iklimi (Müdürlüğü M. G., 2019)

Yine aynı şekilde Bursa’da, Akdeniz ve Karadeniz iklimleri arasında kalan geçiş iklimi koşullarına sahiptir. Bölgede genel olarak yazlar aşırı sıcak geçmemekte, aynı şekilde kışlar da aşırı soğuk geçmemektedir. Özellikle Marmara denizi etkisiyle bölgede kışın ılıman hava koşulları hâkim olmaktadır (Şirketi, 2018, s. 13).

Şekil 14: Gemlik Yağış ve Sıcaklık Grafiği (Climate.data.org, 2018)'dan Yararlanarak Oluşturulmuştur.

Gemlik'te sıcaklık ve yağış koşulları incelendiğinde yaz aylarında sıcaklık değerlerinin arttığı görülmektedir. Özellikle Mayıs ayından başlayarak Ağustos ayının son günlerine kadar bu değerlerin 20 °C üzerine çıktığı görülmektedir. Gemlik'e kış aylarında düşen yağış miktarı, yaz aylarında düşen yağış miktarından fazladır. Yıllık ortalama sıcaklığı 14,5°C'dir. Şehrin sıcaklık değerlerinin yüksek olmasında merkezinin deniz seviyesinde olması da etken olmuştur. Şehre düşen yıllık ortalama yağış miktarı ortalama 658 mm'dir (Climate.data.org, 2018).

Gemlik kuzeyinde bulunan Samanlı Dağları sayesinde rüzgâr etkisinden kurtulmuştur. Şehrin batısında, aynı şekilde batı yönünden yaz aylarında denizden gelen rüzgârlar etkili olmaktadır. Bu rüzgârların ortalama hızı saniyede 18,9 m./sn'dir (Belediyesi B. B., 2013, s. 8).

Gemlik'te genel olarak hiçbir ay uzun süreli olarak sıcaklık değerleri sıfırın altında kalmamaktadır. Genellikle Ocak ve Şubat aylarında hava sıcaklığı birkaç gün sıfırın altına düşmektedir. Şehirde sıcaklıklar Mart ayından itibaren yükselme eğilimi

göstermektedir. Yaz mevsiminde gündüz sıcaklıkları ortalama 25-30 °C civarındadır. Bölgede sabaha karşı genel olarak sıcaklıklar düşmektedir, ancak yerel saate bağlı olarak ilerleyen saatlerde sıcaklık değerleri yeniden yükselebilmektedir. İncelenen izoterm haritaları sayesinde Gemlik'te bütün yıl boyunca suların donmasını sağlayacak ısı kayıplarının olmadığı tespit edilmiştir. Yıllık ısı ortalaması 12-15, aylık ortalamalar yazın 18-20, kışın ise 2-4°C derece arasında olduğu görülmüştür. Balkanlardan ve Marmara Denizi'nden gelen hava kütleleri Gemlik'teki havanın kaynağıdır. Gelen hava kütleleri nemi Marmara'nın güney kıyılarına ulaştırır ve bu bölgeye yağış bırakır. Şehrin kuzeyinden esen rüzgârlar ise Katırlı ve Samanlı Dağları'nın birleştiği nokta olan Karsak Boğazı'ndan geçmektedir. Şehirde yaz aylarında İmbat ve Rumeli adı verilen rüzgârlar etkili olurken, kış aylarında bölgede çoğunlukla Karayel, Yıldız, Poyraz gibi soğuk ve şiddetli rüzgârlar etkili olmaktadır. Şehirde etkili olan meltem rüzgârları da önceki dönemlerde yelkenli gemiler için büyük önem arz etmiştir (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 22). Sonuç olarak Gemlik, iklim faktörünün sosyal ve doğal yaşam üzerindeki etkileri çok fazla olan bir bölgede bulunmaktadır. İklim faktörü Gemlik'in gelişiminde büyük önem arz etmektedir.

2.2.1.4. Bitki Örtüsü

Bitkilerin, canlıların yeryüzüne dağılışında ve insanların yerleşim alanı seçiminde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bitkiler yerleşim alanlarında belirli durumlarda önemli bir kaynak potansiyeli oluştururken, bazı alanlarda ise yerleşimi engelleyen olumsuz bir durum sergiler (Efe, 2010, s. 259).

Şehirlerin yoğunlaşmasında ve gelişiminde, iklimlerinin ve sahip olduğu bitki örtüsünün önemi büyüktür. Gemlik, Akdeniz ve Karadeniz İklimleri arasında kalan Marmara Geçiş iklimine sahip olması sebebiyle, bitki tür ve çeşitliliği bakımından zengindir. Ancak kuruluşunun çok eski dönemlere kadar uzanması, farklı birçok medeniyete ev sahipliği yapması, bu medeniyetlerin şehrin beşeri ve fiziki dokusu üzerinde tahribe yol açması, belirli alanları yerleşime açması vb. nedenlerden dolayı, şehrin bitki örtüsü tarihsel süreç içerisinde tahribata uğramıştır. Ayrıca hızla gelişen sanayi alanları ile birlikte bitki örtüsü üzerindeki tahribat devam etmektedir. Gemlik'te arazi yapısı şehrin geneline bakıldığında çeşitlilik göstermektedir. Şehrin yerleşim alanları dışında kalan kısımlarındaki hâkim bitki örtüsü zeytinliklerdir. Şehrin zeytin alanları dışında kalan

ova alanlarında ise ekili tarım yapılmaktadır. Şehirdeki yerleşim alanının kuzeyinde, Samanlı Dağları'nın yamaçlarından itibaren yüksek kesimlere doğru orman arazileri uzanmaktadır (Başkanlığı B. İ., 2017, s. 8).

Gemlik ormanlarında genellikle gürgen, nadiren meşe ve çam ağacı bulunmaktadır. Hâkim bitki dokusu ise karaçamdır. Şehirde genel olarak sık ağaç ve çalı formasyonları bulunmaktadır. Özellikle Akdeniz ikliminin etkili olduğu şehirde, bu iklime ait zeytin, defne vb. ile birlikte fundalık alanlar da mevcuttur. Deniz kıyılarına kadar uzanan vadilerin neredeyse tamamı zeytin ağaçları ile kaplıdır (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 22). Ağaçların dışında kalan kısımlarda ise tarım arazileri bulunur. Karaçam ve zeytinliklerin yoğun olarak bulunduğu orman alanları ve tarım alanları dışında kalan kısımlarda ise sanayi ve yerleşim alanları bulunmaktadır (Planlama, 2017, s. 18).

Gemlik'i çevreleyen dağlar iki tip bitki örtüsüne sahiptir. Yüksek yerlerde, bitki örtüsü makilerden oluşur. Dağların daha alçak yamaçlarında ve daha düşük yüksekliklerde ise zeytinlikler yer alır. Gemlik'in zeytinlikleri ünlüdür ve zeytincilik Gemlik için ekonomik anlamda çok önemli bir noktadadır. Yıllık zeytin üretimi yaklaşık olarak 35.000 tondur ve bu da yaklaşık olarak 2.300.000 tane zeytin ağacı tarafından üretilmektedir (Müdürlüğü G. İ., 2011).

Foto 10: 2020 Yılı Gemlik Kıyı Arkası Zeytinlik Alanları

Gemlik’te bulunan zeytin ağaçlarının yapısına bakıldığında ağaçların büyüklük olarak orta seviyelerde olduğu görülmektedir. Dalların renginin genelde yeşil olduğu ve zeytin meyvesinin ise orta büyüklükte olduğu söylenebilir (Çelik, 2019, s. 1).

Tablo 4: 2018 Yılı Gemlik Zeytin Analizi (Zeytini, 2019)

Zeytin ağacı	2.300.000. adet
Zeytin alanı	7.316 Ha.
Üretim (ton)	37.740 Ton
Sofralık zeytin	33. 240 Ton
Yağlık zeytin	4.500 Ton

2.2.1.5. Toprak Özellikleri

Türkiye’de, dünya üzerinde tespit edilen toprak türlerinden bazıları yer almaktadır. Bunlar; yerli ve intrazonal topraklar ile iklimatik toprak tiplerinin büyük bir kısmıdır (Günek, 2015, s. 220).

Gemlik şehri toprakları genel olarak, akarsuların taşıyarak çevre kısımlara bıraktığı; alüvyal topraklar, kireçten yoksun kahverengi orman toprakları ve dağların etek kısımlarında biriken kolüvyal topraklar olarak sınıflandırılabilir. Alüvyal topraklar, eğimin azaldığı kıyı kesimlerde birçok bitki türünün yetişmesine ortam hazırlamıştır. Drenaj yetersizliği, bölge topraklarının temel sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Alüvyon topraklar, genel olarak Gemlik Ovası, Engürücük Ovası ve Kumla Ovası’nda yer almaktadır. Kireçsiz kahverengi orman toprakları şehirdeki verimli topraklardandır. Bunda toprağın humus bakımından zengin olması, killi ve geçirgen yapıya sahip olması ana etkindir. Bu topraklar genel olarak yağış ortalamasının 600-800 mm arasında değiştiği alanlarda görülür ancak tarımsal etkinlikler açısından çok uygun topraklar olarak nitelendirilemez. Genelde ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Yine yeryüzü şekillerinin engebeli ve tepelik alan bakımından zengin bir yapıda olması, bu alanlarda bulunan orman topraklarının erozyona maruz kalma olasılığını artırmaktadır. Samanlı Dağları’nın yüksek kısımlarında bulunan bu topraklarda genelde hayvancılık faaliyeti yapılır. Kahverengi orman toprakları ise Gemlik’te genel olarak dağlık, engebeli ve tepelik alanlarda görülürken, yine şehrin düz ve engebeden yoksun alanlarında da görülmektedir. Bu topraklar organik bakımdan zengin değildir. Bunda toprak içerisinde bulunan kil ve taş miktarının fazla olması ana etken olmuştur. Ancak şehirdeki düzlük arazilerde de görülebilen bu topraklar, buralarda tarımsal açıdan verimlidir. Özellikle organik gübreleme yöntemiyle düzlük alanlardaki tarımsal verimlilik artırılmaktadır. Yine Gemlik’te görülen topraklardan bir tanesi de kolüvyal topraklardır. Bu topraklar yüksek, engebeli ve dağlık alanlardaki malzemelerin dağların etek kısımlarında, eğimin azaldığı kısımlarda birikmesiyle oluşmaktadır. Yine düz arazilerde de görülmekle birlikte topraktaki tarımsal verimlilik çok yüksek değildir. Toprak içerisindeki su tutma kapasitesi yüksek seviyede olmadığından bu topraklarda genelde kuru tarım yöntemi kullanılmaktadır (Baki, 2013, s. 41-43).

Toprak genel olarak bakıldığında tarımsal etkinlikler için büyük öneme sahip olmasının yanında ekonomik açıdan da hammadde olarak kullanılmaktadır. Toprağın kullanılabilirliği şehirler ve ülkeler açısından büyük öneme sahiptir. Yine topraktan alınan verimi yükseltmek adına, toprağın etkin ve doğru kullanılması kritik öneme sahiptir (Karabağ, 2015, s. 144). Tarım topraklarının büyük bir kısmında, organik madde miktarının düşük olmasından dolayı gübreleme yöntemi kullanılmaktadır. Gemlik üzerindeki tarıma elverişli alanlarda yağış ve yıkanma faktörlerinden dolayı genellikle zeytin tarımı yapılmaktadır (Abık, 2019, s. 15).

2.2.1.6. Hidrografik Özellikler

Su kaynakları insanlık var olduğundan beri toplumlar için vazgeçilmez unsur olmuştur. Toplumlar ihtiyaçları doğrultusunda akarsular, göller gibi sulak alanların kenarlarına yerleşmelerini kurmuş ve buralarda tarımsal etkinliklerini oluşturmuşlardır. Su alanları, kenarlarına kurulan yerleşmelerin biçiminde, ekonomik etkinliğinde ve şeklinde temel belirleyici role sahip olmuştur. Türkiye'deki yerleşme alanlarına bakıldığında temelde yerleşmelerin su kaynakları ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Yapılan ekonomik faaliyetlerde sürekli olarak suya ihtiyaç duyulmuştur.

Bu su kaynaklarından biri olan akarsuların oluşumunda rol oynayan belirli etmenler bulunmaktadır. Bunlar; iklim, bölgedeki zeminin litolojik özelliği, bölgenin jeomorfolojisi ve yeraltı sularıdır. Yine akarsuların boylarının belirlenmesinde de özellikle bölgenin fiziki şartları etkili olmaktadır (Hoşgören, 2013, s. 55).

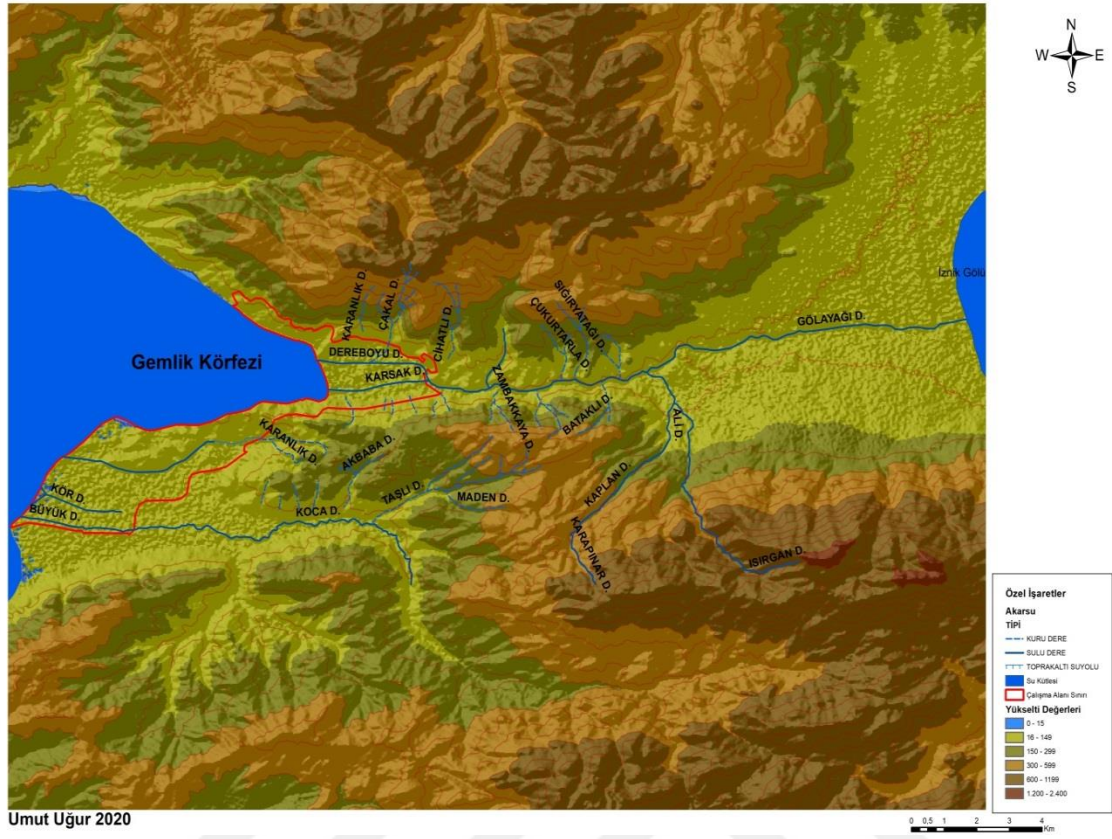
Gemlik şehri üzerinde bulunan akarsuların ana özelliği boylarının kısa olmasıdır. Bunda bulunduğu coğrafi sahanın doğal özellikleri etkili olmaktadır. Buna bağlı olarak akarsuların taşıdıkları su miktarının da çok fazla olmadığı söylenebilir. Mevsimlik oranlara göre akarsu debilerinde değişiklikler gözlenmektedir. Yaz mevsiminde debi oranı kuraklığa bağlı olarak azalırken, kış mevsiminde artma eğilimi göstermektedir (Koday & Baki, 2015, s. 22).

Akarsu adı	İl sınırları		Yıllık ortalama debisi(m ³ /sn)	İl sınırları		Kolu olduğu akarsu
	Toplam uzunluğu (km)	İçindeki uzunluğu (km)		Toplam uzunluğa oranı (%)	İçindeki başlangıç ve bitiş noktaları	
Küçükkumla Deresi	9,15	9,15	100	0,288	Küçükkumla kaynağı- Gemlik Körfezi	Marmara müteferrik suları
Büyükkumla Deresi	13,0	13,0	100	0,271	Naldöken Dağı-Gemlik Körfezi	Marmara müteferrik suları
Yamandere-Kapaklı	10,0	10,0	100	0,232	Dumanlı Dağ-Gemlik Körfezi	Marmara müteferrik suları
Harmanlıdere-Armutlu	16,5	16,5	100	0,216	Taz Dağı-Gemlik Körfezi	Marmara müteferrik suları
Gölyağidere-Karsak Boğazı	5	5	100	1,941	Örnekköy-Gemlik Körfezi	Marmara müteferrik suları

Tablo 5: Gemlik ile Çevresindeki Akarsular ve Özellikleri (Belediyesi B. B., 2006, s.

36)

Genel olarak bakıldığında Gemlik'in akarsu ve göl yoğunluğu bakımından zengin bir yapıda olduğu söylenemez. Karsak Çayı olarak tanınan Sazlık Deresi, Gemlik'in en fazla su taşıyan akarsuyudur (Teksoy, Katip, & Nalbur, 2019, s. 172). Yine Gemlik'te sulu ve kuru özellik gösteren derelerinde olduğu söylenebilir. Gemlik ve çevresinden geçen bu derelerin özelliklerine bakıldığında çakıl, kum ve kil boyutunda malzemeler görülebilmektedir (Vatan, 2018, s. 35).

Şekil 15: Gemlik ve Çevresi Akarsu Haritası

Karsak Deresi, bölgede bulunan Katırlı Dağları ve Samanlı Dağları'nın yamaç kısımlarından gelen derelerin sularını toplar. Akarsu, Değirmen yöresinden batıya doğru açılan bir kanalla ikiye ayrılmıştır. Ana kol niteliğindeki kanal, güneyde Gemlik girişinde denize ulaşırken; kuzeyden akan ikincil kol Çarşıderesi adını alır. Samanlı eteklerinden gelen ve yağmurlu mevsimler haricinde kuruyan Çakalderesi ile Ilıcaksu Deresi'nin sularını toplayıp şehir içinden geçerek Körfez'e dökülür. Çakalderesi ve Karsak vadilerinde son yıllarda yapılan düzenleme çalışmaları ile bölgede olabilecek taşkınlar önlenmiştir (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 21).

Foto 11: Karsak Deresi Şehir İçi Görünümü

Karsak Deresi için büyük önem taşıyan İznik Gölü Havzası, güneyinde Katırlı kuzeyinde Samanlı dağları arasında bulunan doğu batı doğrultulu bir yapıdadır (Akbulak, 2007, s. 26). Çarşı Deresi yine şehirde çok önemli bir su alanıdır. İznik Gölü'nden gelen kol ile çevresindeki tepelik alanlardan hareket eden sularla beslenir. Özellikle yağışların seviyesinin yükseldiği dönemlerde debisi yükselmekte ve belli dönemlerde taşkın ihtimali artmaktadır. Yine Gemlik Ovası da Cumhuriyet'in ilk yılları ve sonraki yıllarda birçok taşkına maruz kalmıştır. Son dönemlerde yerleşmelerdeki plansızlık sonucunda Gemlik şehir merkezinde de taşkınlar görülebilmektedir (Baki, 2013, s. 38).

Şehirde akarsular, yeraltı suları, kaynaklar; oluşumları, biriktirme ve aşındırma faaliyetleri ile yer şekillerini etkilemektedir. Şehrin kuzey kesimlerindeki dağlık alanlarda kaynak sayıları fazlayken, güneye doğru gidildikçe yağış oranlarının düşmesiyle birlikte kaynak sayısında ve yüzeysel akışta düşüşler görülmektedir.

Marmara Denizi, Gemlik'in en önemli hidrografik kaynaklarındandır. Gemlik Körfezi de şehrin batı sınırını oluşturmaktadır. Marmara Denizi'nin güneydoğusunda yer alan ve iki tabakalı su kütlesine sahip olan Gemlik Körfezi, hidrografik koşulları bakımından genelde Marmara Denizi'ne benzer niteliktedir. Körfezi çevreleyen kıyı şeridi; rekreasyon alanları, plajlar, yürüyüş ve dinlenme alanları ile çay bahçeleri turistik bakımından öneme sahiptir (Koday & Baki, 2015, s. 23).

Foto 12: Gemlik Kıyı Alanı

2.2.2. Beşeri Faktörler

2.2.2.1. Nüfus Özellikleri

Yerleşmelerin sınıflandırılmasında nüfus faktörü önemli bir işleve sahiptir (Yıldız, 2015, s. 36). Nüfusun yapısı, niteliği, ekonomik düzeyi vb. özellikleri şehirlerin gelişimi üzerinde temel belirleyici aktörlerdendir.

Nüfus, tarihsel süreçten günümüze sürekli, ülkelerin politikalarını değiştirmesine sebep olan en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu değişim, belirli koşullara bağlı olarak nüfus artışı ya da azalışı yönünde kendini göstermiştir (Kaçmaz & Döker, 2018, s. 322).

Gemlik şehri geçmişten günümüze birçok ulusun egemenliği ve istilası ile karşı karşıya kalmıştır. Şehir, Frig, Lidya, Bitinya, Makedon, Pers, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde çok farklı etnik grupların iskânına uğramıştır. Özellikle Gemlik surları baz alındığında Roma ve öncesi dönemdeki şehirde 500 civarında evin ve 3 bine yakın insanın yaşadığı söylenilebilir. Yine Gemlik ve İznik Gölü çevresindeki yazıtlar analiz edildiğinde şehirde o dönemde yerleşim alanlarının yanı sıra çiftlik alanları olduğu da vurgulanmıştır. Bu çiftliklerin özellikle Roma dönemindeki senatörlere ait olduğu söylenebilir. Selçuklu egemenliğinden sonra şehirdeki yerleşim alanlarına Türk aileleri de iskân edilmiştir. Özellikle 1333 yılında Osmanlı egemenliği altına girdikten sonra bir Türk şehir olan Gemlik'e iskân sayısı artmıştır. Ancak bu dönemde iskân edilen Türklerin denizcilik alanında donanım sahibi olmaması, liman bölgelerine yerleşmeye sıcak bakmamasından dolayı Osmanlı egemenliği altında geçen uzun bir sürede şehirde gayrimüslim nüfusu çoğunlukta olmuştur (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 86). Bakıldığı zaman Osmanlı'da direkt olarak nüfus sayımı uygulamasına 1831 yılında başlanmıştır. Yapılan sayımın genel olarak iki amacı bulunmaktadır. Bunlar; devletin vergi kaynaklarını tespit etmesi ve askerlik tespitidir. Bu nedenlerle yalnızca Müslüman erkek nüfus sayıma dâhil edilmiştir (Demiryürek, 2016, s. 191).

Yıl	Kayıtlı hane (Rum)	İlave hane	Toplam hane
1521	135	37	172
1530	321	-	321
1649	435	-	435

Tablo 6: Tahrirat Defterlerine Göre Gemlik'teki Hane Sayıları (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 86)

Osmanlı döneminde 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Gemlik'te yaşayan vergi yükümlüsü erkek sayısı 2999 kişidir.

Yıl	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam nüfus
1870	2.268	3.995	6.263
1875	3.505	3.754	7.259
1877	2.595	3.755	6.350
1879	3.359	4.098	7.457
1893	11.853	9.986	21.839
1894	11.273	9.560	20.833
1906	14.516	10.530	25.046
1914	15.676	11.514	27.190

Tablo 7: Salnamelere Göre Gemlik Erkek Nüfusu (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 86-87)

Tablo 7'ye bakıldığında, 1870'li yıllarda Gemlik'te gayrimüslim erkek nüfusun Müslüman erkek nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. Bunda, özellikle Gemlik ve çevresine yerleştirilen Müslüman nüfusun bölgedeki gayrimüslimler kadar denizcilikle ve ticaretle gelişmemeleri ve bölgede etki alanlarını yeterince geliştirememeleri etken olmuştur.

Yine 1877 yılına bakıldığında Müslüman erkek nüfusta önceki yıllara göre azalma görüldüğü, gayrimüslim nüfusunda ise çok az artış görüldüğü anlaşılmaktadır (Tablo 7). Müslüman erkek nüfusundaki bu azalışın ana nedeni Osmanlı-Rusya arasındaki 93 Harbidir. Bu savaşta çok sayıda Müslüman erkek yaşamını yitirmiştir. Önceki yıllarda dengeli bir seyir gösteren Müslüman ve gayrimüslim nüfusları savaş sonrasında nüfus olarak gayrimüslim nüfusun lehine dönmüştür. Osmanlı, savaş sonrasında gelen göçmenleri erkek nüfusunun azalış gösterdiği bölgelere yerleştirme politikası izlemiştir. Yine aynı şekilde Gemlik'te de bu şekilde bir politika izlenmiştir. İlerleyen yıllarda Müslüman kadın ve erkek nüfusu toplamı, gayrimüslim nüfus sayısını geçmiştir. Ancak Gemlik şehir merkezinde Kurtuluş Savaşı sonrasında kadar gayrimüslim nüfus etkili olmuştur (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 86-87).

Kurtuluş Savaşı sonrasında Yunanistan ile yapılan mübadele göçü ile Yunanistan'da bulunan Türkler Türkiye'ye, Türkiye'de ikamet eden Rumlar ise Yunanistan'a ve çevre ülkelere göç etmiştir. Yapılan mübadele sonrasında Gemlik'te bulunan gayrimüslim nüfusta çok büyük azalma görülmüştür. Buna bağlı olarak Yunanistan'dan gelen Türk göçmelerin büyük bir çoğunluğu Gemlik ve çevre şehirlere yerleştirilmiştir. Bu sayede Gemlik şehri nüfusu Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte artmaya devam etmiştir (Baki, 2013, s. 45).

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam Nüfus
1894	-	-	5.147
1907	-	-	7.536
1914	-	-	6.051
1927	3011	3039	6.050
1935	2937	2973	5.910
1940	3590	3440	7.030
1945	3551	3553	7.104
1950	-	-	8.543
1955	5293	4951	10.244
1960	6544	6046	12.640
1965	8238	7478	15.715
1970	8675	8240	16.915
1975	11.099	9605	20.704
1980	13.753	13.096	26.849
1985	18.822	17.781	36.693
1990	-	-	50.237
1997			63.329
2000			63.703
2010	45.846	44.988	90.834

Tablo 8: Yıllara Göre Gemlik Şehri Nüfusu (Kaplanoğlu & Oğuzoğlu, 2011, s. 88-89)

1894 yılında Gemlik şehrinde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunu Rumların oluşturduğu söylenebilir. Şehirdeki bu dengesizlik özellikle 93 Harbi sonrasında Gemlik’e gelen Türk ve Müslüman göçmenler ile az da olsa kırılmıştır. Özellikle gelen Türk nüfusun, şehirde göçmen mahalleleri kurmasıyla bölgedeki Rum etkisi azalmaya başlamıştır. Yine tabloya bakıldığında 1907 yılından 1930’lu yılların sonuna kadar Gemlik şehri nüfusunun azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bunda kurtuluş savaşı sonrası yapılan mübadele göçü ile Gemlik şehrinde bulunan Rumların göç etmesi ve yine bu dönemler arasında yaşanan savaşlar etkili olmuştur (Tablo 8).

SAYIM YILI	NÜFUS	ŞEHİR NÜFUSU	ORANI(%)
1927	18.891	6.050	32,03
1935	20.235	5.910	29,20
1940	22.301	7.030	31,52
1945	23.130	7.104	30,71
1950	25.964	8.543	32,90
1955	27.495	10.244	37,25
1960	30.673	12.640	41,20
1965	33.886	15.716	46,37
1970	34.796	16.915	48,61
1975	39.679	20.704	52,17
1980	48.106	26.849	55,81
1985	57.308	36.693	64,02
1990	78.193	50.237	69,60
1997	86.702	63.844	73,63
2000	88.472	63.710	72,01
2007	98.085	78.945	80,48
2008	98.770	90.592	91,72
2009	99.234	90.834	91,53
2010	100.927	92.765	91,91
2011	101.590	93.464	92,00
2012	-	92.952	-
2013	-	101.389	-
2014	-	103.390	-
2015	-	105.484	-
2016	-	107.139	-
2017	-	109.494	-
2018	-	111.488	-
2019		113.493	

Tablo 9: Gemlik 1927- 2019 Yılları Nüfusu (TÜİK, 2019)

Sayım yıllarında Gemlik'te şehir nüfusunda 1927-1935 yılları arasında ve 1997-2000 yılları arasında bir önceki sayım yılına oranla azalma görüldüğü ancak diğer yıllarda şehirleşme oranının sürekli arttığı görülmektedir. 1927'deki nüfus sayımında şehir nüfusu 6.050 iken yine aynı yıl şehirleşme oranı 32,03 olarak belirlenmiştir. Günümüze yaklaştıkça, sanayi, hizmet, ticaret vb. sektörlerdeki gelişmeye bağlı olarak şehirlere yapılan göçler sayesinde Gemlik şehrindeki nüfusta da artış görülmüştür. Şehirleşme

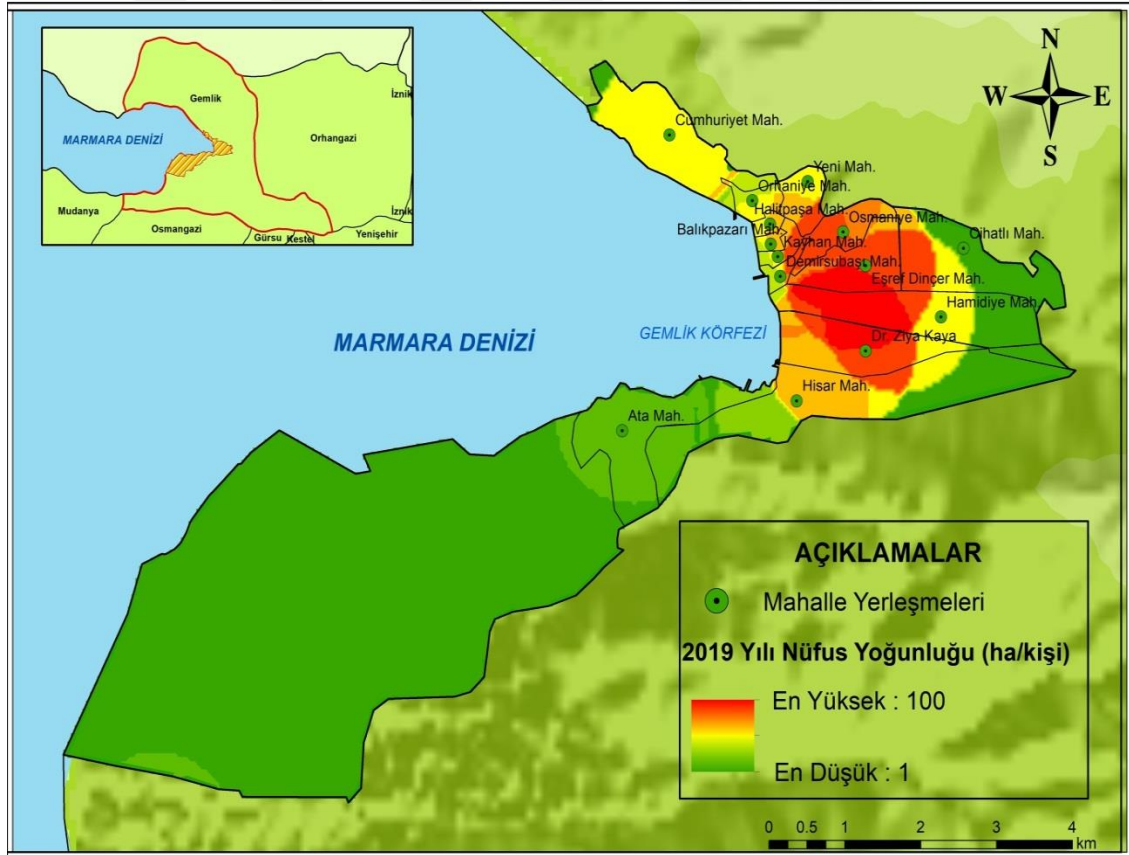
oranı 1935 yılından 1980 yılına kadar birbirine yakın oranlarda artış gösterirken, özellikle 1980 yılından 2008 yılına kadarki süreçte şehirde yaşanan gelişmelere bağlı olarak şehirleşme oranları büyük artış göstermiştir (Tablo 9).

Gemlik şehri nüfusu özellikle 1935 yılından sonraki süreçte sürekli olarak artmıştır. 1935 yılından sonra şehirde görülen bu nüfus artışının temel nedeni 1935-1938 yılları arasında bölgede Sunğipek Fabrikasının hizmete açılması olmuştur (Canlı, 2008, s. 15). Ancak özellikle 1940-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı sırasında erkek nüfusun silahlı altına alınmasından dolayı Gemlik şehrindeki erkek nüfusunda da çok düşük bir oranda artış görülmüştür (Baki, 2013, s. 47). 1960 yılından itibaren gelişen sanayi ile birlikte şehirdeki nüfus artışı da devam etmiştir. Şehir ve etrafında hızlı bir gelişme eğilimi gösteren sanayi fonksiyonuna bağlı olarak 1970'li yıllarda Erzurum, Muş, gibi doğu illerinden bölgeye iç göçler gerçekleşmiştir. Yine bölgedeki kırsal alanlardan şehir alanına doğru yoğun bir göç hareketi de yaşanmıştır. 1980 ile 1990 arasında şehir nüfusu yüzde 87.11'lik artışla 50.237'ye yükselmiştir (Yalman, 2012, s. 19).

1990 yılından sonra Gemlik nüfusunda sürekli ve düzenli olarak bir artış görülmüştür. Yine özellikle Bursa Serbest Ticaret Bölgesi'nin ticari faaliyetlere başlaması ve sanayi etkisinin artmasıyla Gemlik şehri önemli bir oranda göç almaya başlamış ve şehir nüfusu 2000-2008 yılları arasında 63.703'den 90.592'ye yükselmiştir. Bunda şehirde gelişen ticaret ve sanayi fonksiyonlarının yanı sıra Gemlik'in ulaşım açısından da stratejik bir konumda olması, önemli merkezlerle yakın olması, tarımsal açıdan gelişme göstermesi ve şehirdeki istihdam olanaklarının giderek artmasına bağlı olarak Gemlik üzerine yapılan göçler etkili olmuştur.

2009 yılına gelindiğinde 45.846'i erkek, 44.988'i kadın olmak üzere şehir nüfusu 90.834 kişi olarak tespit edilmiştir. Gemlik'e yapılan göçlere bakıldığında en yoğun göçün Karadeniz Bölgesinden alındığı, yine Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgelerinden de önemli oranda göç alındığı tespit edilmiştir. Yine şehirde sanayi ve buna bağlı olarak teknoloji imkânlarının gelişmesine paralel olarak çevre illerden de Gemlik'e göçler yaşanmıştır (Gürsoy, 2013, s. 70). 1999 yılında meydana gelen ve etkili olduğu yerlerde büyük hasara ve can kayıplarına yol açan Marmara Depremi, Gemlik'in 1997-2007 yılları arasında nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Deprem ile

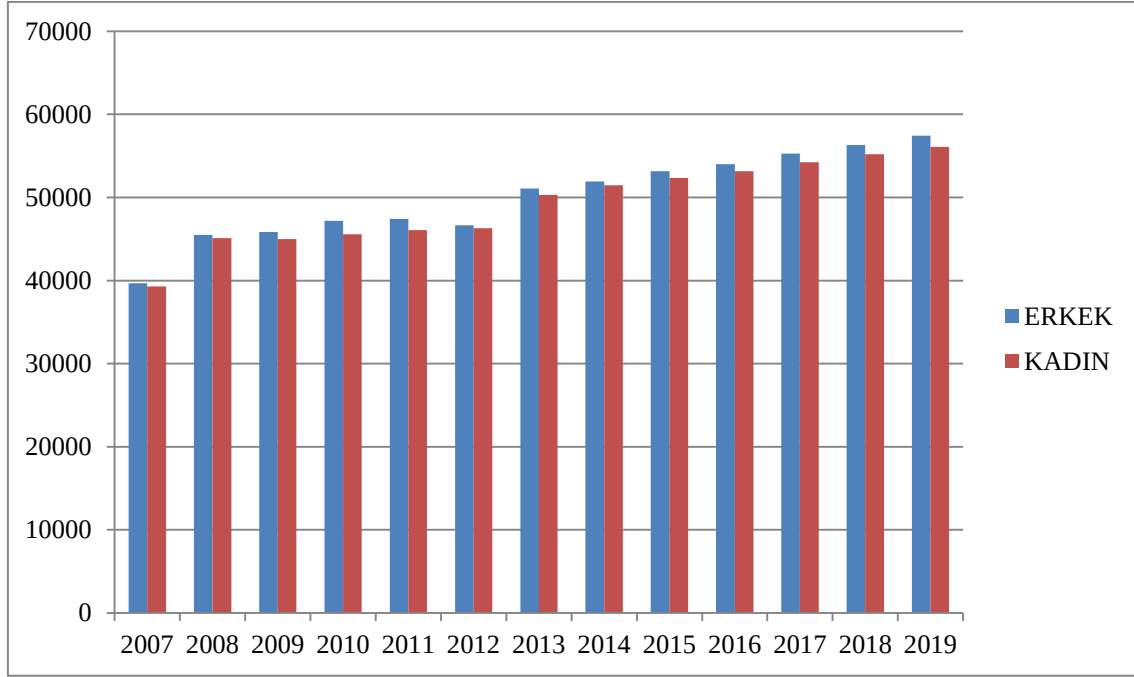
birlikte bölgede çok fazla göç olayı yaşanmıştır. 2008 yılından sonraki süreçte ise Gemlik şehir nüfusu diğer yıllara oranla daha oturmuş bir yapıya sahip olmuş ve şehirde çok büyük bir nüfus artışı görülmemiştir (Baki, 2013, s. 50). 2011 yılından sonraki süreç analiz edildiğinde, 2012 yılında Gemlik'te şehir nüfusunun bir önceki yıla göre azaldığı görülmektedir. Ancak 2012 yılından sonraki süreçte şehir nüfusunda artış görülmüştür. Özellikle 2012-2013 yılları arasında şehir nüfusunda büyük bir artış görülmüştür. Bu artışta sanayi ve liman işletmelerindeki artış ve gelişmelere bağlı olarak şehre yapılan göçler etkili olmuştur. 2013 yılından günümüze kadarki şehirselleşme nüfus artışında ise çok yüksek bir seviyede olmayan ve birbirine yakın oranlarda nüfus artışı görülmüştür.

Şekil 16: Gemlik Şehri 2019 Yılı Nüfus Yoğunluk Haritası

Gemlik çalışma alanı nüfusu dağılışı haritasına bakıldığında, özellikle şehrin Hamidiye, Dr. Ziya Kaya, Kayhan, Demirsubaşı, Cumhuriyet, Eşref Dinçer ve Osmaniye Mahallelerinde nüfusun yoğun olduğu görülmektedir. Bunda etkili olan temel unsur;

yerleşim alanları ile sosyal-kültürel unsurların bu bölgede daha yoğun olmasıdır. Şehrin güneybatısında kalan Ata ve Hisar Mahallelerinde ise yoğunluğun daha az olduğu görülmektedir. Bu Mahallelerde özellikle endüstriyel kuruluşların fazla olması nüfus yoğunluğunun az olmasında etkili olmuştur. Yine Orhaniye ve Yeni Mahallelerinde de yerleşim ve konut alanlarının nispeten az olması ve bu alanlarda orman ve çayır bulunması nüfus yoğunluğunun az olmasında etkilidir (Şekil 16).

Grafik 1: 2007-2019 Yılları Gemlik Nüfusu (TÜİK, 2019)

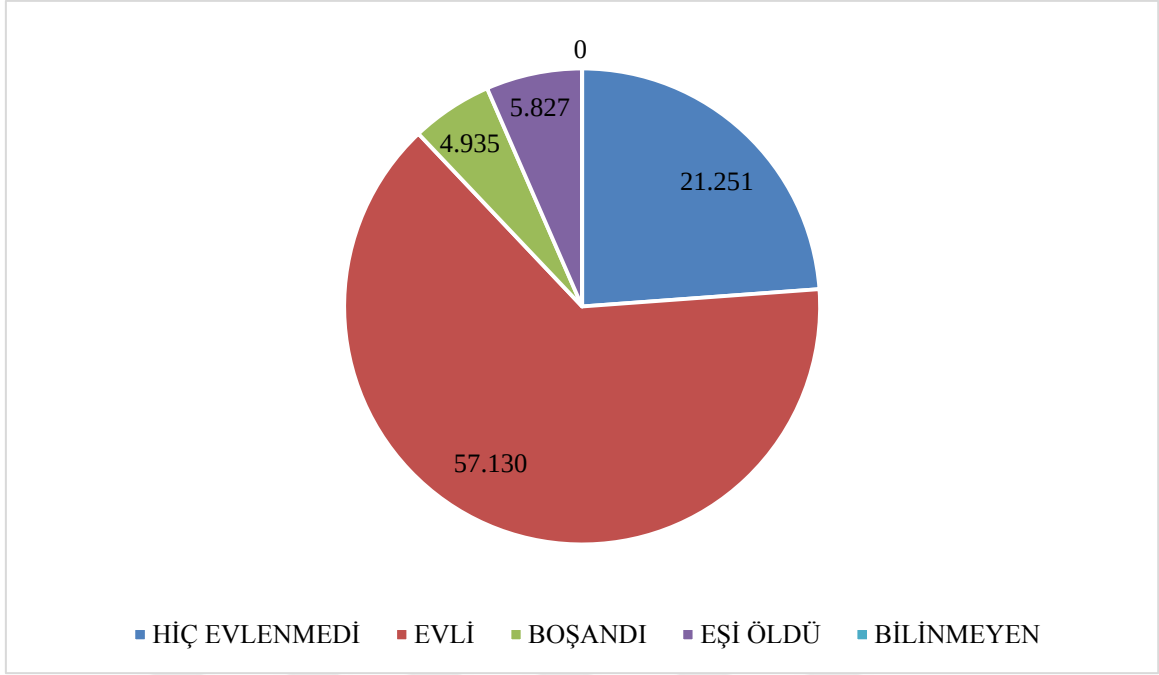
YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2007	39674	39271	78.945
2008	45489	45103	90.592
2009	45846	44988	90.834
2010	47182	45583	92.765
2011	47399	46065	93.464
2012	46655	46287	92.952
2013	51076	50313	101.389
2014	51923	51467	103.390
2015	53148	52336	105.484
2016	54003	53136	107.139
2017	55263	54231	109.494
2018	56295	55193	111.488
2019	57.427	56.066	113.493

Tablo 10: 2007-2019 Yılları Gemlik Nüfusu (TUIK, 2019)

2019 yılı Gemlik nüfusuna bakıldığında şehir nüfusunun 113.493 kişi olduğu ve bunun 57.427 ‘sinin erkek nüfus, 56.066’ının ise kadın nüfusu oluşturduğu görülmektedir. Çalışma alanı sınırlarında yaşayan nüfus ise 92.936’dır. Genel yapıya bakıldığında Gemlik’te kadın ve erkek nüfusun birbirine yakın seviyelerde seyrettiği, erkek nüfusun çok az bir farkla kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir (Tablo 10).

YAŞ GRUPLARI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	3705	3481	7.186
5-9	3772	3467	7.239
10-14	3766	3603	7.369
15-19	3764	3445	7.209
20-24	4175	3747	7.922
25-29	4048	3800	7.848
30-34	4289	4187	8.476
35-39	4898	4654	9.552
40-44	4428	4299	8.727
45-49	3957	3902	7.859
50-54	3670	3727	7.397
55-59	3346	3476	6.822
60-64	3009	3020	6.029
65-69	2333	2279	4.612
70-74	1367	1626	2.993
75-79	948	1150	2.098
80-84	493	754	1.247
85-89	251	434	685
90+	76	142	218

Tablo 11: 2018 Yılı Yaş Gruplarına Göre Gemlik Nüfusu (TÜİK, 2019)

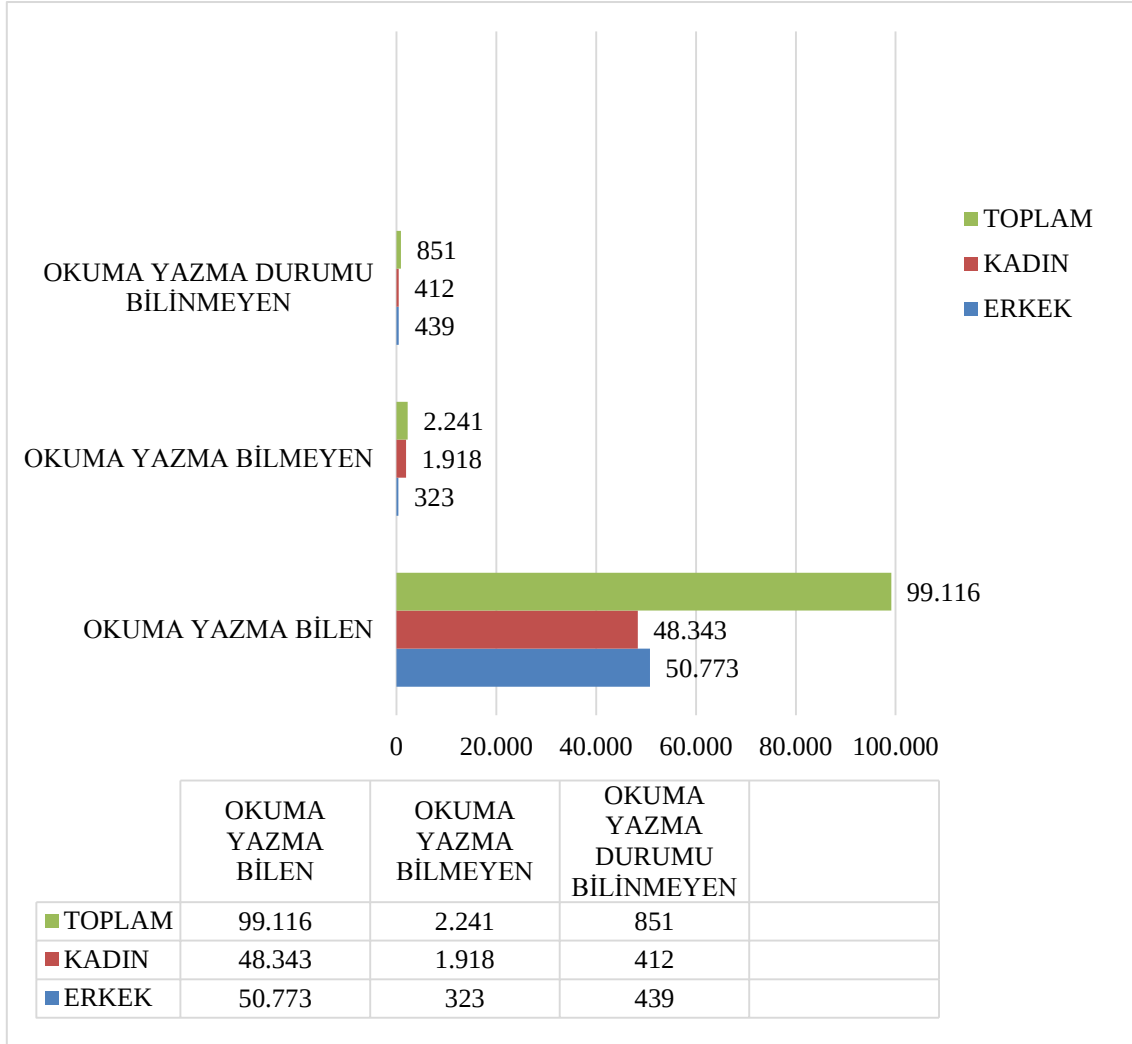
Grafik 2: 2018 Yılı Medeni Duruma Göre (15 Yaş ve Üstü) Gemlik (TUIK, 2019)

MEDENİ DURUM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Hiç evlenmedi	12.875	8.376	21.251
Evli	28.866	28.264	57.130
Boşandı	2273	2.662	4.935
Eşi öldü	813	5014	5.827
Bilinmeyen	-	-	-

Tablo 12: 2018 Yılı Cinsiyete Göre Gemlik'te Medeni Durum (15 Yaş ve Üzeri)
(TUIK, 2019)

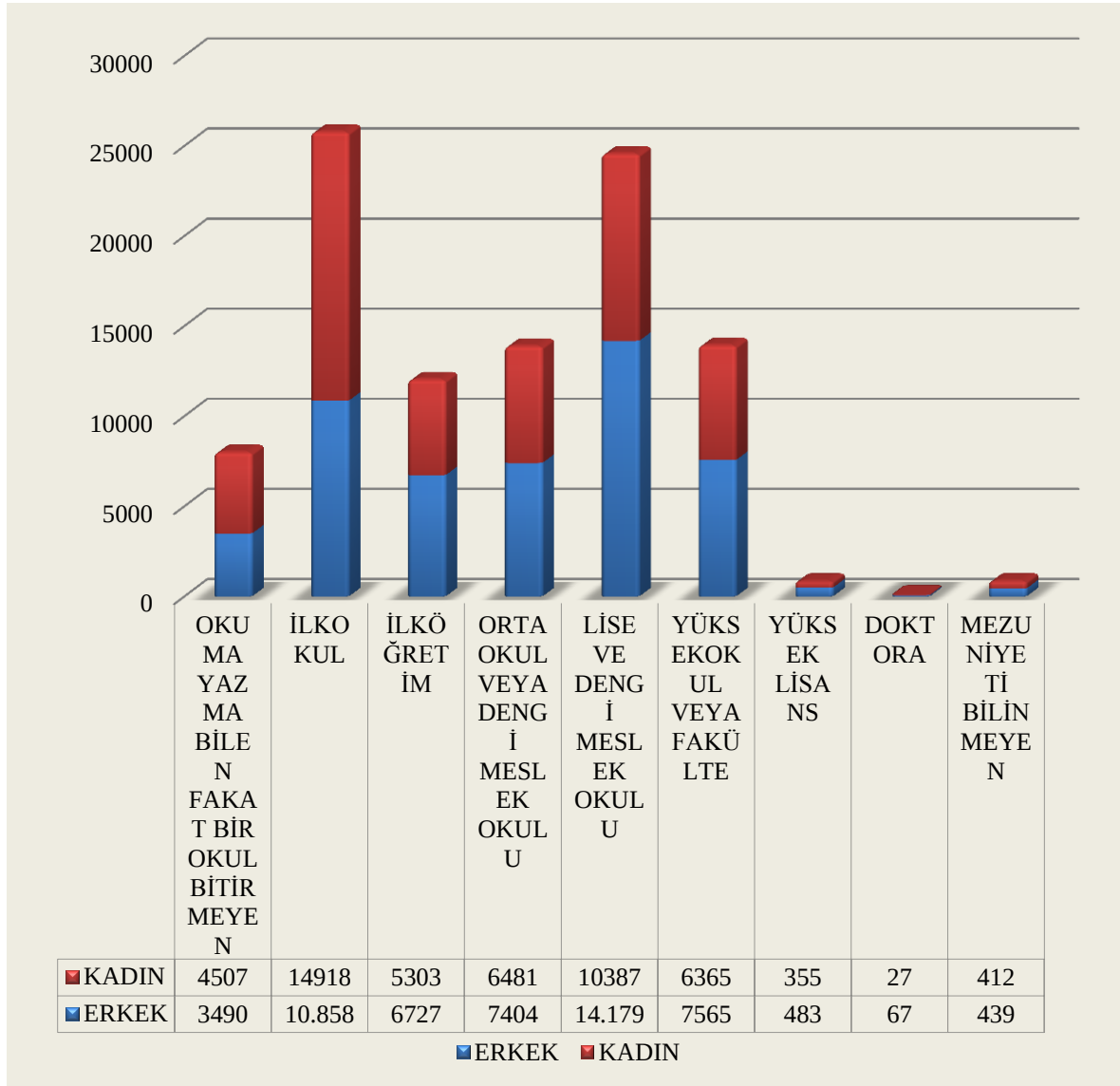
Gemlik'te medeni duruma göre 15 ve yukarı yaştaki nüfusa bakıldığında 2018 yılında toplam nüfusun 57.130'u evli olarak tespit edilmiştir. Şehirde daha önce evlenip de boşanan insan sayısı 4.935'dir. Yine 15 ve üzeri yaştaki nüfusun 21.251'i hiç evlenmemiştir. Evlendikten sonra eşi ölenlerin sayısı toplamda 5.827 kişidir. Medeni duruma göre kadın ve erkek nüfusa bakıldığında Gemlik'te 2018 yılında hiç evlenmeyen erkek nüfusun kadın nüfustan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Yine evli nüfusa bakıldığında evli erkek ve kadın nüfusun dengeli bir seviyede olduğu görülmektedir. Boşanma sayılarında da yine böyle bir durumdan söz edilebilir.

Gemlik'te eşi ölenlerin sayısının kadın nüfusta, erkek nüfusa oranla çok fazla olduğu görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 3: 2018 Yılı Okuma Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Gemlik Nüfusu (6 Yaş ve Üzeri) (TUİK, 2019)

2018 yılı itibariyle şehirde toplam nüfusta 2.241 kişinin okuma yazma bilmediği, 851 kişinin ise okuma yazma durumunun bilinmediği tespit edilmiştir. Şehirde 6 ve üzeri toplam nüfus içinde 99.116 kişinin okuma yazma bildiği görülmüştür. Okuryazar nüfusun cinsiyet yapısına bakıldığında ise erkek okuryazar nüfusun kadın okuryazar nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Yine okuma yazma bilmeyen nüfusun cinsiyet yapısına bakıldığında da ülkemizdeki genel yapıya paralel olarak okuryazar olmayan kadın nüfusun okuryazar olmayan erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir (Grafik 3).

Grafik 4: 2018 Yılı Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Gemlik (6 Yaş ve Üzeri) (TUİK, 2019)

2018 yılında Gemlik şehrindeki 6 ve yukarı yaştaki nüfusun eğitim durumu incelendiğinde toplam nüfusta ilkokul ve lise dengi meslek okulu mezunu kişi sayısının en fazla olduğu görülmektedir. Şehirde bir okul bitirmeyip de buna rağmen okuma yazma bilen nüfus sayısı da 7.997 kişi ile dikkat çekmektedir. İlkokul mezunu nüfusun cinsiyet yapısına bakıldığında kadın nüfusun erkek nüfustan 4.060 kişi daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak lise ve dengi meslek okulu mezunu ve ilköğretim mezunu nüfusun cinsiyet yapısına bakıldığında erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir (Grafik 4).

MAHALLE	NÜFUS
Eşref Dinçer Mahallesi	17,972
Dr. Ziya Kaya Mahallesi	17,441
Hamidiye Mahallesi	15,191
Cumhuriyet Mahallesi	14,914
Osmaniye Mahallesi	6,666
Hisar Mahallesi	5,390
Yeni Mahalle	4,614
Kayhan Mahallesi	2,818
Orhaniye Mahallesi	1,805
Balıkpazarı Mahallesi	1,744
Ata Mahallesi	1,635
Demirsubaşı Mahallesi	1,316
Halitpaşa Mahallesi	990
Cihatlı Mahallesi	440
Toplam	92,936

Tablo 13: Gemlik Çalışma Alanı Mahalle Nüfusu (TÜİK, 2019)

2.2.2.2. Ekonomik Yapı

Şehirlerin ve yerleşme alanlarının büyük bir bölümünde, çeşitli iş kollarına ait istihdam seçenekleri, yetkinleşme, iş bölümündeki zenginlik ve çeşitlilikler, bölgedeki şehirleşme sürecini yansıtmaktadır. Bununla birlikte bölgelerin sahip olduğu iş kolları çeşitliliğinin ve ekonomik fonksiyonların sanayi ile hizmet fonksiyonlarına kayması, şehrin ekonomik gelişmişliğinin ve şehirleşme sürecinin bir göstergesidir (Koday & Baki, 2015, s. 27). Gemlik şehri de İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi büyük ve gelişmiş şehirlerin kesişme noktasında bulunan limanı, tarımsal faaliyetlere uygun toprakları, gelişen ve giderek büyüyen ticaret ve sanayi alanları ile artan işgücü potansiyeli sayesinde ekonomik anlamda büyüme gösteren bir şehir özelliği kazanmıştır (Belediyesi B. B., 2013, s. 4). Özellikle 1938 yılında faaliyete açılan ve Gemlik'in sanayisi ve ticaretinde büyük gelişme göstermesini sağlayan Gemlik Sunğipek Fabrikası o dönem dokuma tekniğine getirdiği yenilikler sayesinde Bursa'nın günümüzde dokuma sanayinde öncü iller arasında olmasında etkili olmuştur (Benammar, 2019, s. 7). Gemlik'te 2 küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Sanayi sitelerinde toplam 664 işyeri faaliyet göstermektedir. Gemlik'te ayrıca, 1 serbest bölge bulunmaktadır. Serbest bölgede 64 yerli, 11 yabancı ve 12 yerli-yabancı ortaklı olmak üzere 87 firma bulunmaktadır.

Serbest Bölgede 9937 işçi çalışmaktadır. Yine Gemlik'te 2 esnaf odası bulunmaktadır. Esnaf odalarına kayıtlı üye sayısı 3.227'dir. Ayrıca 1 Ticaret Borsası bulunmakta ve kayıtlı üye sayısı 223'tür. Şehirde plastik, tekstil, mermer, kimya, makine, otomotiv, çelik, gübre konusunda üretim yapan sanayi kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir. Gemlik'te büyük ölçekli sanayi tesisleri özellikle serbest bölge ve civarında, çalışma alanının batı kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır (Kaymakamlığı, 2019).

Foto 13: Gemlik Ata Mahallesi Sanayi Alanları

Yine şehirde, ticaret ve tarım sektörleri ekonomik yapının ana etkenlerini oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetlerde özellikle zeytin üretimi en önemli payı oluşturmaktadır. Ticaret borsası verilerine göre kayıtlı 296 aktif üyeden 255 tanesi zeytin ticaretinde faaliyet göstermektedir. Yine şehir ekonomisinin yapıtaşlarından olan zeytin, kalitesi bakımından hem ulusal hem de uluslararası alanda üne sahiptir. Gemlik Sanayi ve Ticaret Odası verilerine göre ilçedeki yıllık zeytin üretimi 35 bin ton civarındadır. Gemlik'te Türkiye'nin 4. büyük serbest bölgesi yer almaktadır (Başkanlığı B. İ., 2017, s. 7).

Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri haricinde, Gemlik içerisinde 82,5 ha alan üzerinde kurulan Bursa Serbest Bölgesi büyük şehirlere yakınlığı ve lokasyon olarak Marmara Denzinin en önemli limanlarına açılan kapı olması bakımından büyük önem arz etmektedir. Serbest Bölge Gempport, Borusan, Roda, Yılıfert Limanları bitişğinde kurulmuştur (Odası T. Ş., 2009, s. 89). Bununla birlikte Gemlik'te Borçelik, Borusan, MKS Marmara, Çimtaş, Gemlik Gübre gibi büyük sanayi tesislerinin yanında Ficosa, Yazaki, AundeVibracoistic, TechnoStell, SummitStell, AB Rotheç gibi yabancı kuruluşlarda bulunmaktadır. Şehir coğrafi konumu ve mevcut limanı sayesinde bölge ve ülke içinde büyük etkiye sahip bir lojistik merkezdir (Planlama, 2017, s. 7).

'2017 yılında Türkiye'den bölgeye 285.933.564,63 Türk lirası, 2018 yılında 282.535.527,42 Türk lirası işlem hacmi bulunmakta iken, bölgeden Türkiye'nin çeşitli bölgelerine 2017 yılında 146.881.502,72 TL. 2018 yılında ise 184.858.595,49 Türk lirası işlem hacmi meydana gelmiştir. İşlem hacmi değişim oranı (+25,86) olarak gerçekleşmiştir. Serbest Bölge Ticaret verileri incelendiğinde, aynı dönem içerisinde yurtdışından bölgeye 2017 yılında 430.902.457,11 TL. 2018 yılında ise 515.423.870,72 Türk lirası girdi sağlanmıştır. Bu dönem içerisindeki değişim oranı ise (+19,61) olarak gerçekleşmiştir' (Kaymakamlığı, 2019).

Foto 14: Gemlik Ticaret ve Sanayi Alanları (Odası T. Ş., 2009, s. 89)

Şehirde bulunan 4 büyük limana 2018 yılı itibariyle toplamda 3923 gemi gelmiştir. Diğer veriler Tablo 11'deki gibidir.

Toplam Yükleme	6.381.500 Ton
Toplam Boşaltma	6.753.188 Ton
Araç Yükleme	486.329 Adet
Araç Boşaltma	42.144 Adet
Konteynır Yükleme	253.173 Adet
Konteynır Boşaltma	255.056 Adet

Tablo 14: 2018 Yılı Gemlik Limanları Verileri (Gemlik T. S., 2019, s. 120)

Toplam mükellef sayısı	34.576
Vergi Tahakkuku	695.593.681 TL
Vergi tahsilatı	375.865.977 TL
Tahsilat/Tahakkuk oranı	54,04

Tablo 15: 2018 Yılı Gemlik Vergi Oranları (Kaymakamlığı, 2019)

Şehir içinde sanayide, tarımsal etkinliklerde ve ticari faaliyetlerdeki yoğunluk, şehirdeki hizmetler sektöründe de büyük yoğunluğa ve hızlı bir gelişmeye kaynak oluşturmıştır. Özellikle günümüzde şehirdeki toplumsal ve kişisel hizmetlerde yüksek oranda artışlar görülmektedir.

Turizm etkinlikleri bakımından da Gemlik şehri ve çevresindeki bazı alanlar gelişmiştir. Bakıldığı zaman Marmara Bölgesinde özellikle Gemlik Körfezi kıyıları deniz turizmi açısından önemli olarak nitelendirilebilir. Gemlik'te özellikle Küçükkumla, Büyükkumla, Karacaali, Narlı, Kurşunlu gibi yerlerde turistik otel, kamplar ve pansiyonlar turizme hizmet etmektedir (Planlama, 2017). Umurbey Kasabası içerisinde bulunan Celal Bayar Vakfına ait Kütüphane ve Müze, ayrıca Celal Bayar'ın anıt mezarı da büyük ilgi çekmektedir (Şirketi, 2018, s. 8).

Gemlik'te genel yapıya bakıldığında çalışan nüfusun yaklaşık olarak %80'e yakınının ticari faaliyetlerde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Şehirde özellikle tuzlu zeytin, yağ ve sabun ticareti ön plana çıkmaktadır. Tarımsal açıdan en fazla pay zeytin üretimindedir. Yine elma, armut ve şeftali üretimi de Gemlik'te yapılan tarımsal etkinliklerdendir. Türkiye'nin ilk konserve fabrikası olan Rıfat Minare fabrikasının kurulması ile konserveciliğin gelişmesine paralel olarak şehirde sebzeçilikte gelişme göstermiştir. Yetiştirilen sebzelerin başında fasulye, enginar, salatalık, domates, bezelye, patlıcan, biber gelmektedir. Hayvancılık ise genelde dağ köylerinde yoğun olarak yapılmaktadır. Şehirde son dönemde tavukçuluk da önem kazanmaya başlamıştır (Kaymakamlığı, 2019).

2018	Gümrük	İhracat Hacmi
1.	Murat Bey Gümrük Müdürlüğü	20.708.963.000\$
2.	Gemlik Gümrük Müdürlüğü	12.163.627.000\$
3.	Aliağa Gümrük Müdürlüğü	11.958.276.000\$
4.	Erenköy Gümrük Müdürlüğü	11.561.096.000\$
5.	Ambarlı Gümrük Müdürlüğü	10.701.431.000\$

Tablo 16: 2018 Yılı Türkiye Gümrük Sıralaması (Gemlik T. S., 2019, s. 120)

Gemlik, 2018 yılı gümrük rakamlarına bakıldığında 12.16.627.000 \$ ihracat hacmi ile Türkiye sıralamasında ikinci sırada yer almıştır. Şehirde 2018 yılında ihracat rakamı 10.732.124.000 \$ olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında Gemlik Gümrük Müdürlüğünden

gerçekleşen ithalat miktarı ise 8.169.521.000 \$ olarak gerçekleşmiştir (Gemlik T. S., 2019, s. 120). Yine şehirde balıkçılık da önemli ekonomik gelir kaynaklarından. Gemlik Körfezi'nde bulunan balık oranı bölgenin ticaret hacmi açısından yeterli seviyededir. Ancak son yıllarda balık tür çeşitliliği ve yoğunluğu belirli sebeplerden dolayı azalma eğilimi göstermektedir. Gemlik civarında çıkartılan damarlı mermer, diabas ve alçıtaşı ihracatı Gemlik ekonomisi için büyük önem arz etmektedir (Belediyesi G. , 2014, s. 58).

En çok ihracat yapılan sektör arasında otomotiv, demir-çelik, elektrik-elektronik, tekstil ve mermer gelmektedir. En çok ihracat yapılan ülkeler ise, Almanya, Romanya, İspanya, Fransa ve İngiltere gelmektedir (Kaymakamlığı, 2019).

2.2.2.3. Ulaşım

Tarihsel sürece bakıldığında, ulaşımın istenilen düzeyde olmadığı dönemlerde, insanların karşılıklı iletişiminin önemi daha da fazla olmuştur. Bu nedenle insanlar yerleşim yeri olarak özellikle ulaşım unsurunun ön plana çıktığı alanları yerleşim yeri haline getirmişlerdir (Şahin S. , 2015, s. 2). Özellikle şehrsel alanların gelişmesiyle bu alanlardaki mevcut nüfus da artış göstermektedir. Artan nüfusa bağlı olarak şehirdeki ulaşım ağında da gelişme görülmektedir. Ulaşım unsuru şehirleşme açısından her zaman büyük öneme sahip olmuştur (Zayım, 2017, s. 2).

Ulaşım faktörü ülkemiz için her zaman büyük öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde emperyalist güçlerin elinde bulunan ulaşım unsurları Cumhuriyetle birlikte değişim göstermiştir (Avcı, 2014, s. 41). Ulaşım unsuru özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde Atatürk'ün girişimleriyle büyük ivme kazanmıştır. Ulaşım, şehirlerin gelişmesinde de büyük öneme sahip olmuştur (Çolak, 2013, s. 360). Marmara Denizi'nin iki önemli körfezinden biri olan ve doğuya doğru sokulan Gemlik Körfezi'nin hemen kıyısında kurulan Gemlik şehrinin, kuruluşundan günümüze kadarki gelişme sürecinde de ulaşım faktörü büyük öneme sahip olmuştur. Gemlik'in önemli ticaret merkezlerine ve sanayi alanlarına komşu olması, yine deniz ulaşımında önemli bir işleve sahip olması, şehrin gelişimdeki ana etmenlerden bazılarıdır.

Foto 15: Gemlik Şehir Merkezi

Foto 16: Gemlik Şehir Merkezi

İl merkezi	Uzaklık(km)	İlçe merkezi	Uzaklık(km)
Bursa	29	Osmangazi	30
Yalova	43	Yıldırım	25
Kocaeli	132	Nilüfer	33
Balıkesir	151	Kestel	42
Sakarya	159	Mudanya	22
Kütahya	173	Görsu	11
Çanakkale	271	Mustafa Kemalpaşa	74
İstanbul	243	Karacabey	69
İzmir	322	İnegöl	45
Ankara	382	Orhaneli	58

Tablo 17: Gemlik'in Önemli İl ve İlçe Merkezlerine Uzaklığı (Planlama, 2017, s. 6)

Ulaşımı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Gemlik'te de ulaşımı etkileyen temel faktörlerin başında dağların uzanışı gelmektedir. Şehirde genel olarak bakıldığında ulaşım ağı doğal faktörlerin özellikle yer şekillerinin etkisi altında gelişmiştir. Şehirdeki ulaşım sistemi doğu-batı doğrultusunda şekillenmiştir. Bu durumun temel nedeni Gemlik'teki dağ sıralarının doğu-batı doğrultulu uzanmasıdır. Şehirde kuzey-güney doğrultusunda ise genellikle tali yollar bulunmaktadır. Bu yollar çoğunlukla yamaçları takip etmektedir (Baki, 2013, s. 139).

2.2.2.3.1. Kara Ulaşımı

Gemlik'te nüfusun kısa zamanda göçlerle birlikte artmasıyla şehirdeki araç sahipliği oranı da hızlı bir şekilde artmıştır. Bu artış beraberinde birtakım sorunları da getirmiştir. Özellikle artan araç sayısına bağlı olarak şehirde trafik yoğunluğu artış göstermiş ve mevcut trafik kapasitesi yetersiz kalmıştır (Foto 17). Özellikle yolların dar ve yol döşemelerinin düşük kalitede olmasından dolayı şehirdeki mevcut yollar kapasitesinin üstünde trafik yükünü taşımıştır. Yine şehirde bulunan yolların genişlikleri de aynı düzeyde devam etmemekte, yollarda yer yer daralmalar görülebilmektedir.

Foto 17: Şehir Merkezi Çevresindeki Dar Sokaklar

Şekil 17: Gemlik Şehri 2019 Yılı Ulaşım Ağı

Yine şehrsel gelişme eğiliminin kuzey yönlü gelişmesi ve genellikle gelir düzeyi yüksek kesimin bu bölgede ikamet etmesi, şehrin kuzey yönündeki araç sayısında ve trafik yoğunluğunda artışa neden olmuştur. Bu bölgenin şehir içi trafiğe bağlandığı kısımda yolu büyütmeye ve genişletmeye imkânının bulunmaması sebebiyle 2004 yılında çevre yolu yapılmıştır. Bu çevre yolu, yerleşim alanının kuzey ve doğu sınırını çevreleyerek Yalova yoluna bağlamıştır. Yine çevre yolu, bölge üzerindeki trafiği çeşitli noktalardan şehir içi ulaşım ağına bağlamıştır (Gürsoy, 2013, s. 79-80).

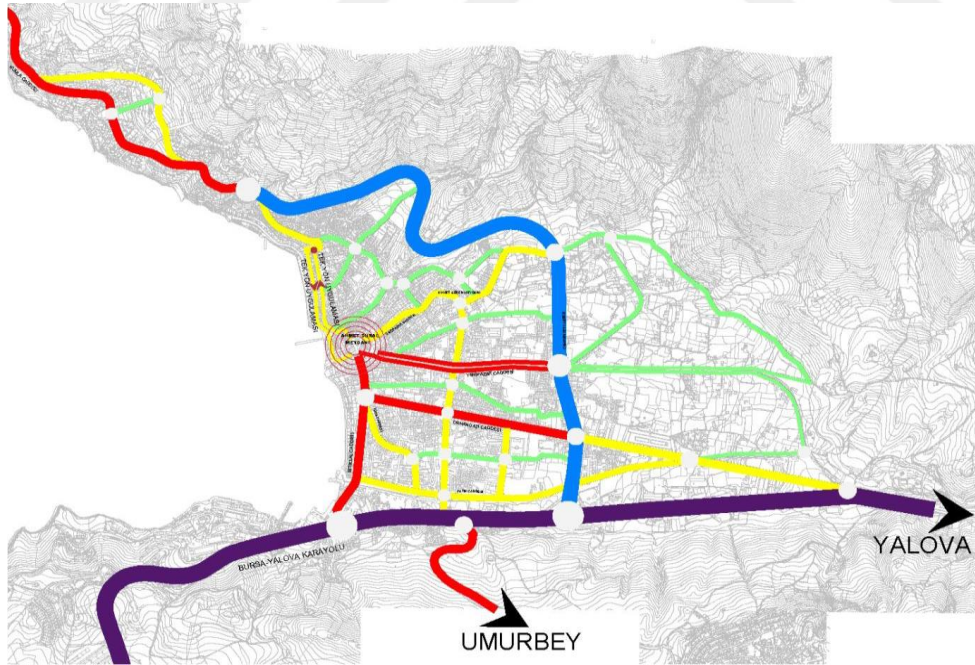

Foto 18: Gemlik-Yalova Çevreyolu

Gemlik şehrini önemli merkezlere bağlayan en temel ulaşım eksenini D-575 Devlet Karayoludur. Bu karayolu, Bursa şehir merkezinden geçmekte olup, kuzeyde Yalova - Kocaeli üzerinden İstanbul'a, güneyde Bursa iline bağlantıyı sağlamaktadır. Aynı zamanda doğudan Orhaneli-İznik üzerinden Adapazarı'na bağlanmaktadır. Güney-kuzey ekseninde uzanan D-575 karayolu trafiği Bursa ve Gemlik üzerinden İstanbul, Yalova, Kocaeli gibi önemli şehirlere bağlamaktadır. Buna bağlı olarak Gemlik, Bursa ilini, Ege Bölgesini ve Güney Marmara Bölgesi'ni, Marmara Bölgesi'nin iç kesimlerine bağlayan geçiş güzergâhı üzerindeki önemli bir karayolu bağlantı noktasıdır (Planlama, 2017, s. 6-7). Yine son yıllardaki en büyük projelerden biri olan İstanbul-İzmir Otoyolu, Gemlik için de kritik öneme sahiptir. Toplam uzunluğu 426 kilometre olan ulaşım ağı Orhangazi Kavşağından sonra Gemlik üzerinden geçerek Bursa Çevre Otoyoluna bağlanmaktadır.

Foto 19: Gemlik İstiklal Caddesi

Şekil 18: Gemlik Yol Kademelenmesi (Gürsoy, 2013, s. 146)

Gemlik şehrindeki ulaşım sisteminde belirgin bir yol kademelenmesi görülmemekle birlikte şehirde önemli bir konumda bulunan İstiklal Caddesi, Orhangazi Caddesi, Yenipazar Caddesi, şehir içinde birinci derece ulaşım eksenini gösteren yollardır. Gemlik şehri içinde ikinci derece ulaşım eksenini gösteren yollar ise Eskipazar Caddesi, Fatih Caddesi, Ilıca Caddesi ve Hürriyet Caddesi'dir. Bu yollar özellikle taşıma kapasiteleri ve yol genişlikleri ile şehir içi ulaşımında büyük öneme sahiptirler. Şehir içindeki ulaşımında kullanılan yolların büyük bir çoğunluğu asfalt yol özelliğindedir. Yine şehir içindeki dar ve eğimli yollar ise parke taşları ile döşenmiştir. Şehrin bazı imar sorunu olan bölgelerinde ise toprak yollara rastlamak mümkündür (Gürsoy, 2013, s. 79-80).

Foto 20: Gemlik İstiklal Caddesi

Foto 21: Gemlik Orhangazi Caddesi

Foto 22: Gemlik Meydan Şehir İçi Otobüs Terminali

2.2.2.3.2. Deniz Ulaşımı

Dünya ticaretinin büyük bir kısmı denizyolu vasıtasıyla yapılmaktadır. Denizyolunun dünya ticaretinde bu kadar söz sahibi olabilmesinde, kara ve hava ve demiryollarına göre daha ucuz olması, dünya üzerindeki birçok noktaya yükünü ulaştırabilmesi, tek seferde yük taşıma kapasitesinin çok fazla olması ve bunların uzak mesafelere taşınabilmesi gibi faktörler etkili olmuştur. Gemlik şehrinin de kuruluşundan günümüze gelişme göstermesindeki temel etkenlerden biri şehrin bir liman şehri olması ve denizyolu ticareti için büyük önem arz etmesidir.

Şehirde uzun seneler ticareti faaliyetlerde uzunluğu 125 metre, derinliği ise 6 metre olan Belediye İskelesi kullanılmıştır. İskelenin ticari hacminin küçük olması, indirilen malların şehre aktarılmasında yaşanan trafik sorunu, depolama alanından yoksun oluşu, yine malların yüklenmesi ve boşaltılmasındaki sorunlardan kaynaklı olarak Gemlik iskelesi 2008 yılında gemi yanaşmasına kapatılmıştır. 1992 yılında Gempport Limanı'nın faaliyete girmesiyle Gemlik iskelesi yerini ulaşım hizmetlerine bırakmıştır. Yolcu taşımacılığı açısından bakıldığında ise özellikle yaz mevsiminde İstanbul Deniz Otobüsleri A.Ş. tarafından Yenikapı-Gemlik arası deniz otobüsü seferleri yapılmaktadır. Bunun yanı sıra yine gezi amaçlı motorlar ile körfez turu ve yerleşim alanları ziyaret edilebilmektedir (Baki, 2013, s. 146-147).

Yine, Bursa Deniz Otobüsleri İşletmesi (BUDO), İstanbul ile Gemlik'in güney kesiminde bulunan Mudanya arasında seferler düzenlemektedir. Yine haftanın belirli günlerinde hareket eden ulaşım araçlarıyla Gemlik kıyılarında bulunan Kumla köyü ve çevresine ulaşmak da mümkündür (Esin, Aydın, & Başarık, 2013, s. 56).

Foto 23: Gemlik Körfezi Kıyı Görünümü

BÖLÜM 3: 1990 YILI SONRASI ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMİ

Şehirler; bir plana göre kurulan ve gelişen, birden fazla fonksiyon alanına sahip ve üzerinde yaşayan insanların birçok ihtiyacını karşılayabildiği, gelişmişlik düzeyi nispeten fazla yerleşim alanlarıdır. Fonksiyon alanları belirlidir ve genellikle birden fazla fonksiyona sahip alanlardır (Şahin S. , 2015, s. 113). Kendi nüfuslarına ek olarak merkezi konumları, ortaya koydukları mal ve hizmetlerin farklılık göstermesi gibi seçeneklerden dolayı etrafındaki nüfusu da kendilerine bağlayarak genel nüfus dağılımını etkiler. Şehirler uzun yıllar boyunca gelişimini sürdürmekte ve bu gelişim beraberinde bazı problemleri de getirmektedir. Şehirlerdeki birçok zorluğun ve problemin çözümü ve sağlıklı bir şehir gelişiminin sağlanması, ancak onun iyi şekilde okunmasına bağlıdır. Kendi nüfuslarına ek olarak merkezi konumları, ortaya koydukları mal ve hizmetlerin farklılık göstermesi gibi seçeneklerden dolayı etrafındaki nüfusu da kendilerine bağlayarak genel nüfus dağılımını etkilemektedirler (Aliağaoğlu & Uğur, 2016, s. 1-4).

Gelişmiş ülkelerdeki arazi kullanım yapısına ve şehirleşme dokusuna bakıldığında mekânın fiziki unsurlarının göz önüne alınmasıyla planlı bir gelişimden ve büyümeden söz edilebilir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelere bakıldığında plansız bir büyüme ve gelişimden dolayı mekânsal büyüme ve arazi kullanımı açısından düzenli bir yapı görülmemektedir (Döker & Gül, 2019, s. 68). Bu problemler özellikle şehrsel gelişime paralel olarak ortaya çıkan hızlı nüfus artışıyla birlikte şehirde; altyapı, trafik, çevre sorunları, gecekondulaşma vb. şekilde kendini göstermektedir (Çetin, 2007, s. 113). Ülkemizde şehirleşme hızı oldukça hızlı, çarpık ve dengeden yoksundur. Özellikle Avrupa ülkelerinde itici ve çekici unsurların etkili olduğu göç unsuru, ülkemizde de farklı faktörlere bağlı olarak hızlanıp devam etmektedir (Keleş, 1995, s. 2).

Türkiye’de özellikle bakıldığı zaman 1950 yılından sonraki süreçte şehirleşme hızı artmıştır. Günümüzde şehirleşme hızı 1950 yılı ve sonrasındaki şehirleşme sürecine göre azalma gösterse de devam etmektedir. Hızlı şehirleşme; büyümenin yanında beraberinde birtakım olumsuzlukları da getirebilmektedir (Doğanay, 2014, s. 555).

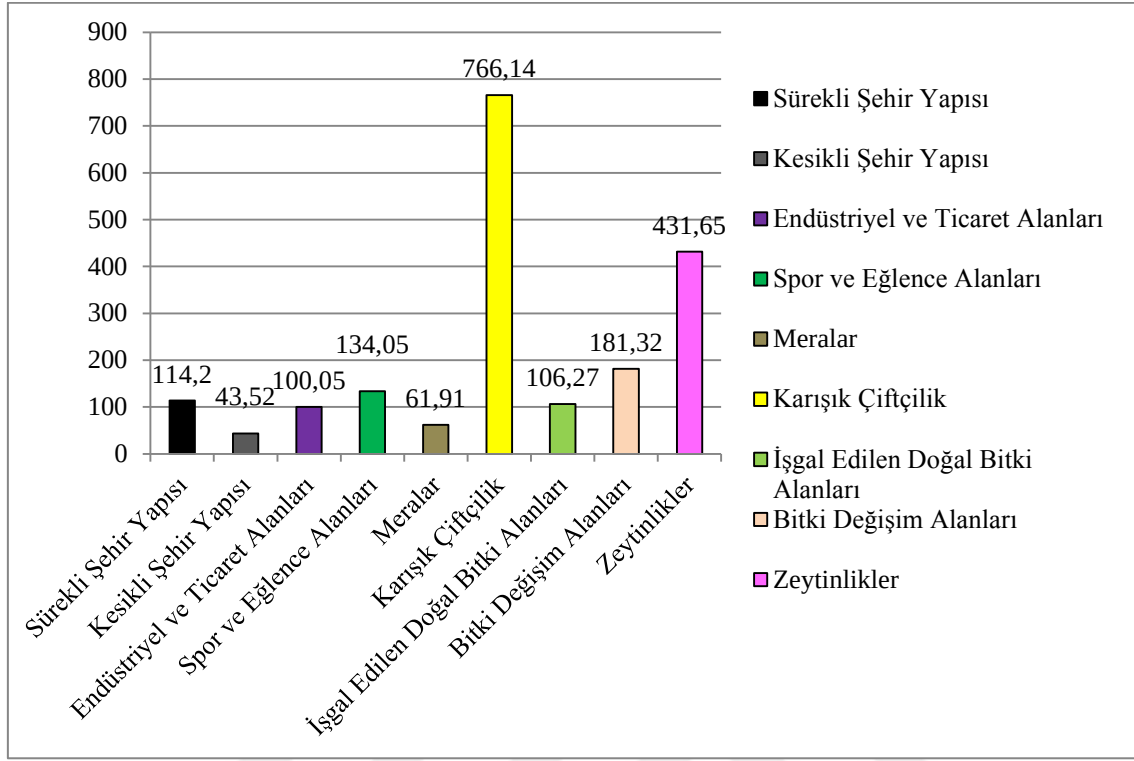
Gemlik şehri, coğrafi konumunun elverişliliği, önemli merkezler arası geçiş güzergâhında bulunması, önemli liman, tarım ve sanayi kuruluşlarını bünyesinde

barındırması nedeniyle bölgenin önemli cazibe merkezlerinden birisidir. Tüm bu coğrafi faktörlerin etkisiyle şehir, geçmişten günümüze mekânsal olarak büyüme göstermiştir.

3.5. 1990 Yılında Gemlik Şehir Alanı

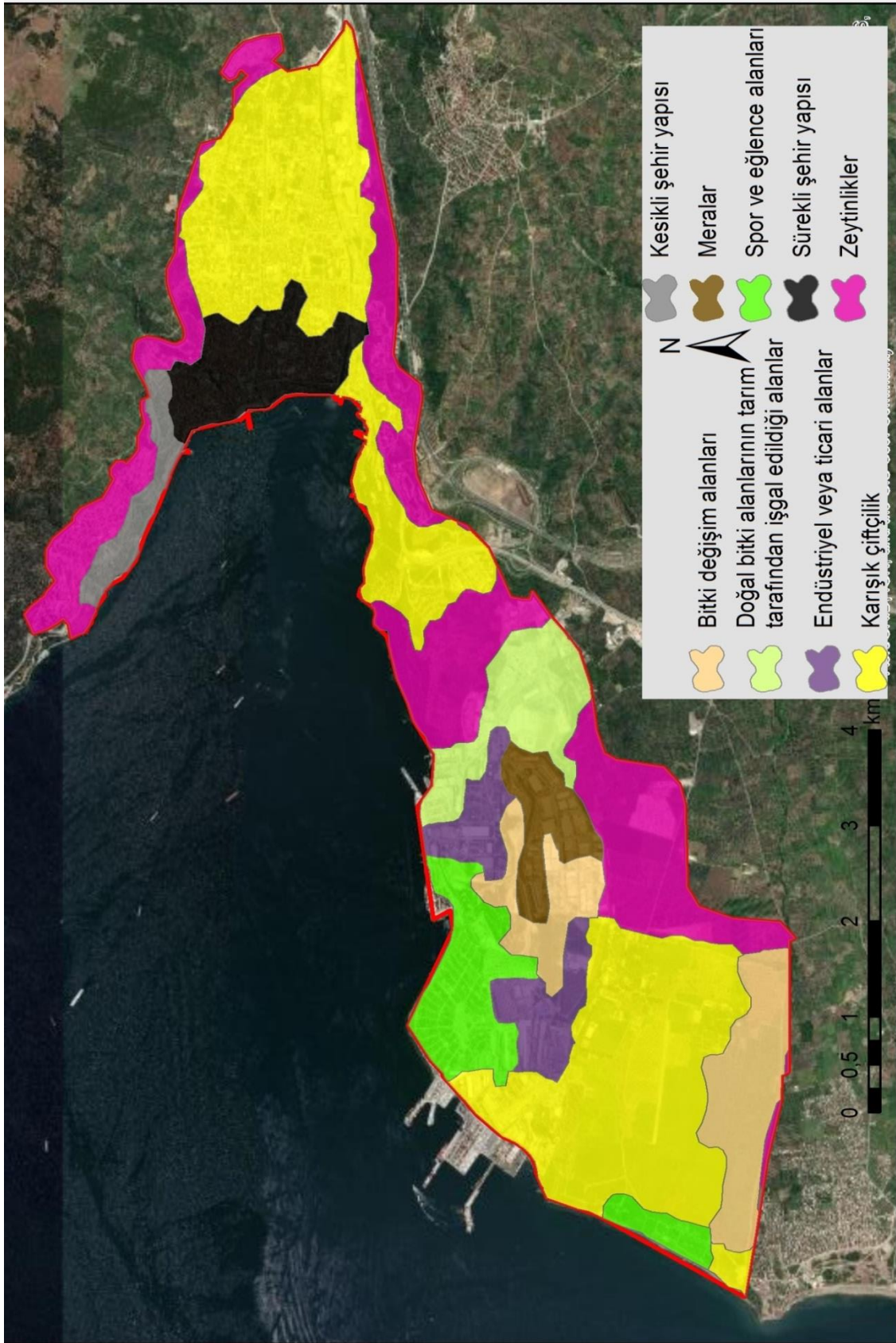
1990 Yılında Gemlik'te çalışma alanı sınırlarında sürekli şehir yapısının 114,20 hektarlık alanda yer aldığı ve %5,92'lik bir alan kapladığı kesikli şehir yapısının ise 43,52 hektarlık alanda yer aldığı görülmektedir (Grafik 5). Özellikle tarıma dayalı arazilerin Gemlik ve çevresinde daha fazla yer kapladığı söylenebilir. Çalışma sınırları içerisinde özellikle karışık çiftçilik yapılan arazilerin yaklaşık olarak 766,14 hektarlık alan ile %40 oranında alan kapladığı görülmektedir (Tablo 18). Bu durum üzerinde 1990 yılında endüstriyel ve ticari unsurların şehir ve çevresinde yeni yeni gelişmesi, çok fazla etkili olmayışı, bunun yerine tarımsal unsurların şehir ve çevresinde daha geniş yer kaplaması etkili olmuştur. 1990 yılında şehir ve çevresindeki temel ekonomik faaliyetin zeytinlik ve diğer tarımsal faaliyetler üzerine kurulduğu görülmektedir. Gemlik için temel ekonomik kaynaklardan olan zeytinlikler 'de çalışma alanında 431,65 hektarlık alanda yer almaktadır ve oran olarak %22'lik bir alanda bulunmaktadır. Bu durum özellikle 1990 yılına kadar olan süreçte ve sonrasında zeytine dayalı tarımsal faaliyetlerin, Gemlik ekonomisi için temel yapıtaş olduğu göstergesidir. Yine Tablo 18'e bakıldığında bölgede endüstriyel ve ticaret alanlarının 100,05 hektarlık alan kapladığı ve şehir ve çevresinde gelişme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Grafik 5: 1990 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

Sınıf	Alan (ha)	Yüzdelik Oran (%)
Sürekli Şehir Yapısı	114,20	5,92
Kesikli Şehir Yapısı	43,52	2,2
Endüstriyel Ticaret Alanları	100,05	5,1
Spor ve Eğlence Alanları	134,05	7
Meralar	61,91	3,19
Karışık Çiftçilik	766,14	39,50
Tarım Tarafından İşgal Edilen Doğal Bitki Alanları	106,27	5,48
Bitki Değişim Alanları	181,32	9,35
Zeytinlikler	431,65	22,26
Toplam	1.939,11	100

Tablo 18: 1990 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

şekil 19: 1990 Yılında Gemlik şehri Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası

1985 Yılından sonraki süreçte şehirde sanayinin gelişme göstermesiyle ortaya çıkan istihdam potansiyeli beraberinde nüfus oranının da artmasını ve konut alanlarının giderek çoğalmasını sağlamıştır. Konut ve yerleşim alanları ovada üzerindeki hisseli dokuya doğru bir uzanış göstermiştir. Yine Gemlik üzerinde ticari faaliyetlerin gelişmesiyle, özellikle şehir merkezindeki rant baskısı büyük oranda artış göstermiş, sahil kesiminde ve şehir merkezinde yüksek katlı yapı ve binalar yapılmaya başlanmıştır (Şirin, 2018, s. 58-61).

Yine Gemlik'te bu dönemde küçük sanayi, şehir merkezinde iki büyük cadde üzerinde ve Orhangazi yolu boyunca ticaret, yerleşim ve konut alanları arasında kalmıştır. Arada kalan bu küçük sanayi fabrikalarının çevre üzerinde yarattığı atık, kirlilik ve gürültü gibi olumsuz faaliyetlerle birlikte kurulan yapıların çarpık şekilde yayılım göstermesi ve ortaya koyduğu trafik problemi, küçük sanayi unsurlarının şehir merkezinden uzaklaştırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte şehir merkezindeki arazilerin ve konut kiralарının yüksek düzeyde olmasından ötürü, pazar alanı olarak merkezdeki bağımlılarını koparabilen küçük ticari dükkânlar, zanaat dükkânları ve imarethaneler, iş birliğine giderek şehir dışında küçük sanayi sitesi oluşturmuşlardır.

1985 yılından sonraki süreçte devletin politikaları ve alınan kararlar doğrultusunda Bursa ve Gemlik'te şehirleşme hızında büyük oranda artışlar görülmüştür. Bursa'da kurulan Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi, bölgedeki üretim miktarını büyük oranda artırmıştır. Sanayi imkânlarının ve çeşitliliğin artmasıyla birlikte, üretilen maddeleri ve ürünleri dış ve içteki pazar alanlarına ulaştırmak amacıyla faaliyet gösteren Bandırma ve Mudanya gibi limanların istenilen kapasitede olmaması ve ihtiyacı karşılayamamasından dolayı, Gemlik Körfezi'nin güneybatı kısmında Gempört Limanı kurulmuştur. Gempört Limanı faaliyetlerine 1992 yılında başlamıştır. Gempört Limanı'yla birlikte bölgede büyük sanayi kuruluşları da kurulmaya başlanmış ve Gemlik'teki mekânsal gelişim ile konut alanlarının gelişimi doğu ve güneydoğudaki sulak tarım alanlarının bulunduğu arazilere doğru yayılım göstermiştir. Bu yıllarda şehirde bulunan ticaret alanları belediye binasının bulunduğu merkezi alandan kuzeyde sahil boyunca, güneyde, İstiklal Caddesi boyunca ve doğu kısmında Orhangazi Caddesine doğru yayılım göstermiştir. Bu dağılışı beraberinde şehirdeki rantal durumun

yükselmesine ve merkez ile sahil kesiminde 6-7 kata kadar çıkabilen yapı ve binaların inşa edilmesine sebep olmuştur. (Tuer, 2017, s. 15-16).

Foto 24: Gemlik Kıyı Alanları

Yine 1985 yılından sonraki süreçte kıyı alanlarındaki mevcut binalar yapısal anlamda değişikliğe uğramış ve kıyı alanlarında yüksek katlı binalar çoğalmıştır. Bu durum üzerinde etkili olan en önemli etken bu dönemde şehir ve çevresinde meydana gelen hızlı nüfus artışıdır (Şirin, 2018, s. 58-61).

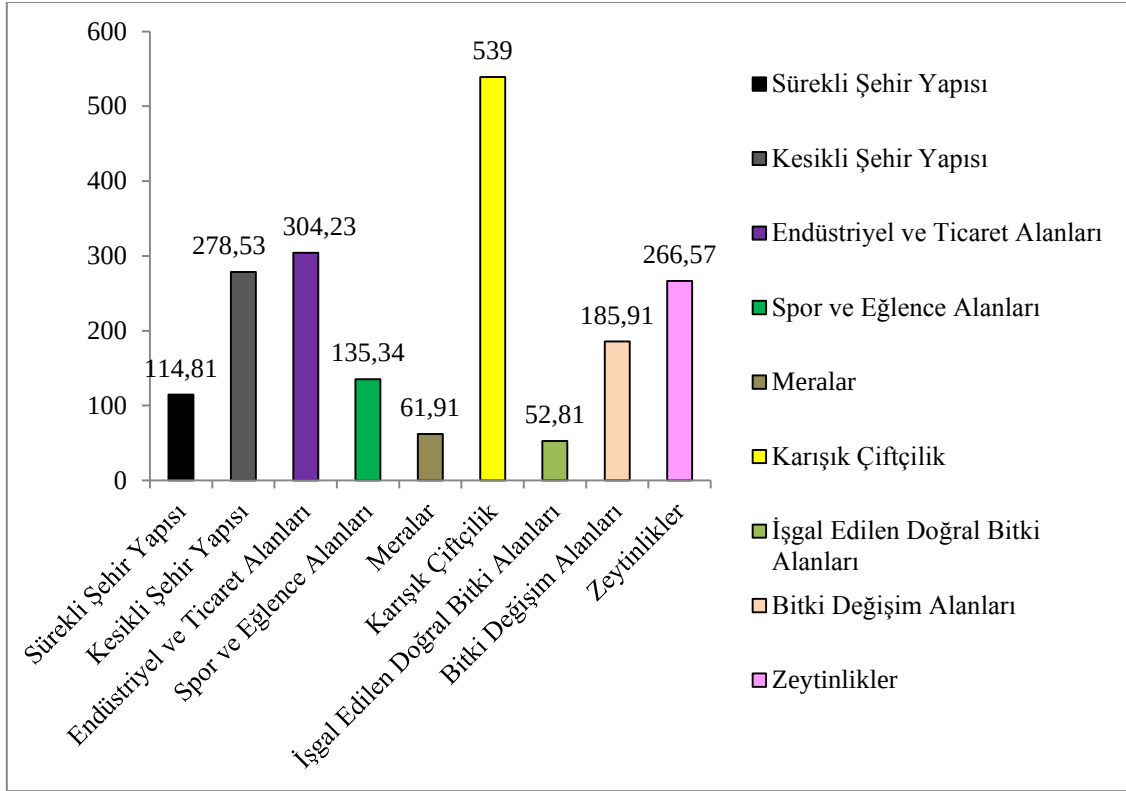

Foto 25: Gemlik Gempport Limanı (Türklım, 2019)

3.6. 2000 Yılında Gemlik Şehir Alanı

2000 Yılında Gemlik'te sürekli şehir alanlarının 114,81 hektarlık alanda yer aldığı ve 1990 yılından sonraki 10 yıllık süreçte çok az bir büyüme gösterdiği görülmektedir (Grafik 6). Ancak Gemlik'teki kesikli şehir yapısına bakıldığında 1990 yılında 43,52 hektarlık alanda yer alan kesikli şehir alanı 2000 yılında 235,01 hektar daha büyüyerek şehirde 278,53 hektarlık bir alana yayılmıştır. Böylece 2000 yılında Gemlik'te sürekli ve kesikli şehir alanı toplamının 393,34 hektarlık alana yayıldığı görülmektedir (Şekil 20). Bu durum üzerinde özellikle 1990 yılından sonra kurulan ve şehrin hem ekonomik hem de mekânsal açıdan büyümesini sağlayan ticari işletmeler ile hizmet unsuru işletmeleri etkili olmuştur. Yine sanayi ve ticarete dayalı işletmelerin bölgede yoğunluk kazanmasıyla artan göçler beraberinde konut ihtiyacı doğurmuş ve bu yıllarda şehir alanları mekânsal açıdan gelişme göstermiştir. Şehirde özellikle 2000 yılında merkez mahallelerdeki konutlarda artış gözlenmiştir. 1990 yılında şehir çevresinde geniş yer karışık çiftlik alanlarının bir kısmının 1990 yılı sonrası kesikli şehir alanına dönüştüğü görülmektedir. Yine endüstriyel ve ticaret alanlarına bakıldığında 1990 yılında 100,05 hektarlık alan kaplayan endüstriyel ve ticaret alanlarının 2000 yılına kadarki süreçte gelişme ve büyüme gösterdiği ve 204,18 hektarlık artışla 304,28 hektarlık alana yayıldığı ve mekânsal gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu durum şehir çevresinde

sanayi ve ticaret unsurlarının 1990 yılı sonrasında da devam ettiğinin göstergesi olarak söylenebilir (Tablo 19).

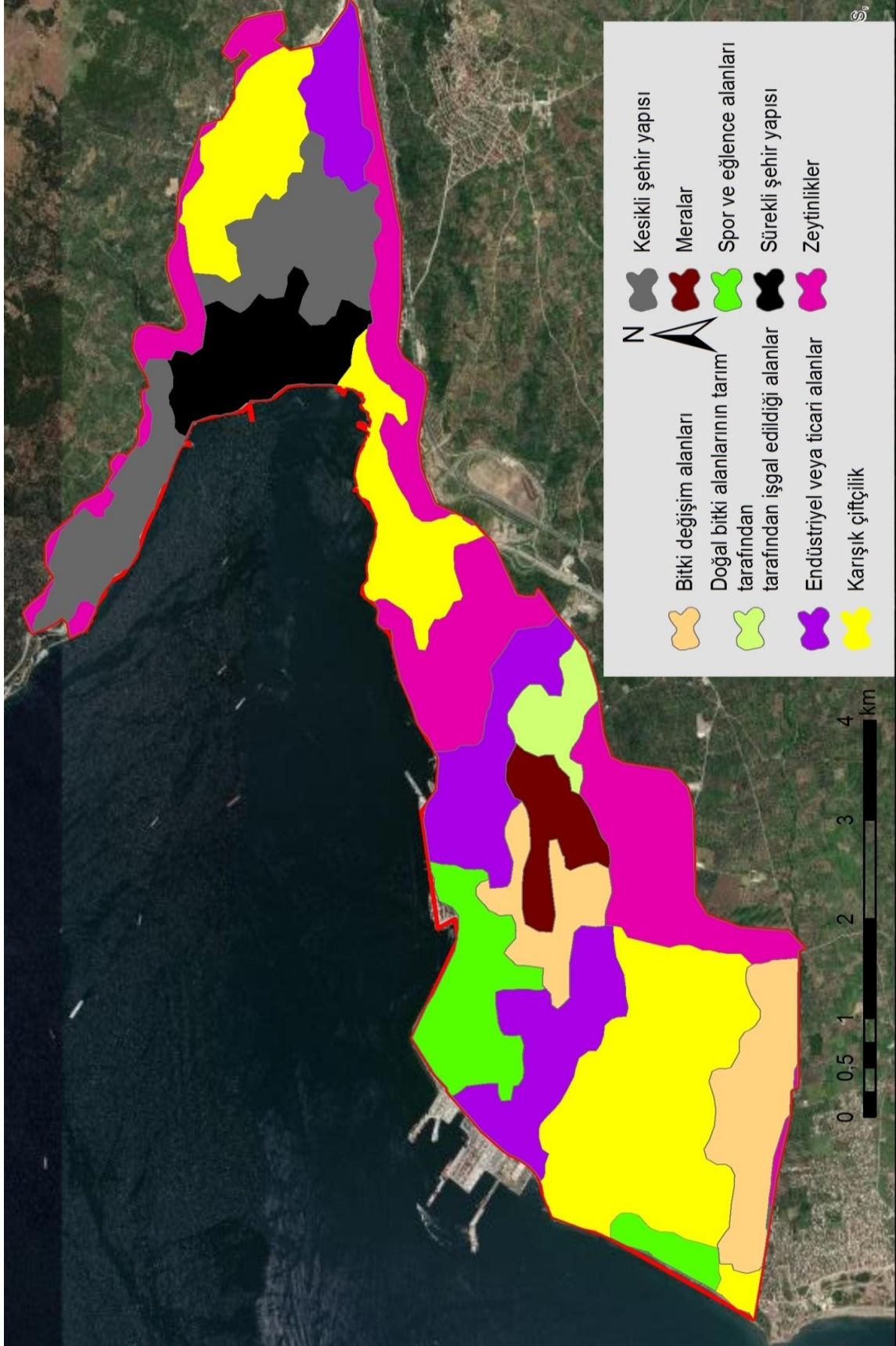

Grafik 6: 2000 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

2000 yılında şehir ve çevresindeki spor ve eğlence alanları ile mera alanlarının mekânsal açıdan gelişme göstermediği ve 1990 yılındaki gibi kaldığı görülmektedir. Tarımsal unsurlar tarafından işgal edilen doğal bitki alanlarının da 1990 yılından sonraki süreçte mekânsal açıdan daraldığı görülmektedir. 1990 yılında çalışma sınırları içerisinde 106,27 hektarlık alanda yer alan doğal bitki alanları, 2000 yılına gelindiğinde 53,46 hektar daralmış ve toplamda 52,81 hektar alanda yer almıştır (Grafik 6). 2000 Yılı zeytin alanlarına bakıldığında özellikle şehrin Orhaniye ve Yeni Mahalleri çevresinde yoğun olan zeytin alanlarının bir kısmının 2000 yılı haritasında kesikli şehir alanlarına dönüştüğü görülmektedir (Şekil 20).

Sınıf	Alan (ha)	Yüzdelik Oran (%)
Sürekli Şehir Yapısı	114,81	5,92
Kesikli Şehir Yapısı	278,53	14,38
Endüstriyel Ticaret Alanları	304,23	15,68
Spor ve Eğlence Alanları	135,34	6,97
Meralar	61,91	3,19
Karışık Çiftçilik	539,00	27,79
Tarım Tarafından İşgal Edilen Doğal Bitki Alanları	52,81	2,72
Bitki Değişim Alanları	185,91	9,43
Zeytinlikler	266,57	13,74
Toplam	1.939,11	100

Tablo 19: 2000 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

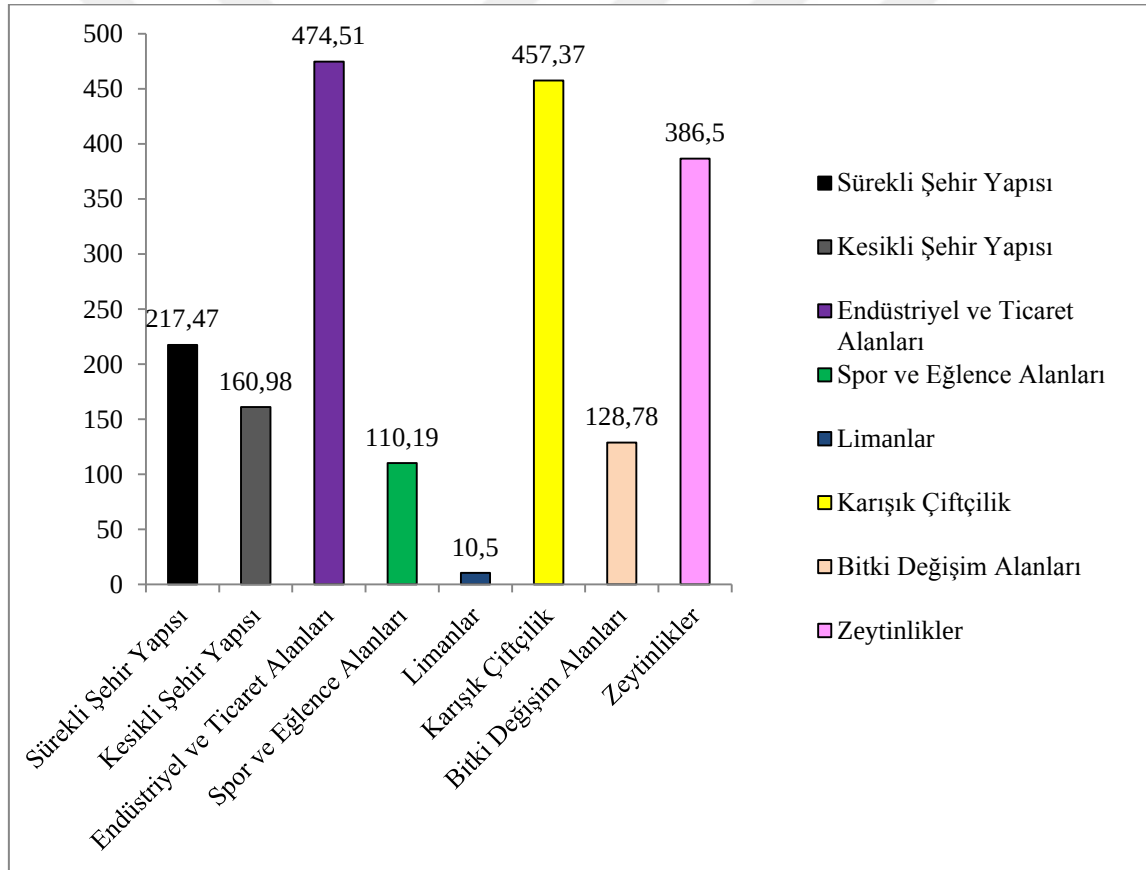
1990 yılı ve sonrasında şehirleşme durumuna bakıldığında, mekânsal gelişim, Gemlik'in kuzey kısmında bulunan Manastır mevkiinde yoğunluk kazanmıştır. Şehirselleşme olarak gelişme gösteren bu kesimde özellikle yüksek gelir düzeyine sahip gruplar bulunmaktadır ve bölge gelişim açısından bakıldığında planlı bir yapıya sahiptir. Bu bölgede site alanları, bu site alanlarında çocuk oyun alanları, yeşil alanlar ve yüksek katlı binalar bulunmaktadır.

2005 yılına ve sonrasına bakıldığında, Gemlik'in özellikle doğu kesimindeki yerleşime uygun ovalarda kaçak konut unsurlarının artış gösterdiği görülmüştür. Doğu bulunan araziler, fiyatlarının o dönem itibariyle düşük olması ve çoğunlukla 2 veya 3 katlı ve büyük bahçeli evleri ve yapıları barındırması sebebiyle çoğunlukla ülkenin doğu şehirlerinden göç faaliyetine katılan düşük gelirli kişilerin tercih ettikleri alanlar olmuşlardır. Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi Kurulu'na Gemlik şehri üzerinde tescil edilmiş 2 adet I. Derece Arkeolojik Sit Alanı, 3 adet II. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve 1 adet III. Derece Arkeolojik Sit Alanı bulunmaktadır. Sit alanlarının kapladığı toplam alan yaklaşık olarak 686.500 m²'dir.

Şehirselleşme kimliğinin kazanılmasında çevresel faktörlerin etkisinin büyük olduğu bilinmektedir. Gemlik'te özellikle körfez ve sahil, şehirselleşme yapının ana kısmını oluşturmakta ve Gemlik'te en büyük işleve sahip yerler arasında gösterilmektedir. Yine şehirselleşme kimliğinin kazanılmasında ve geliştirilmesinde büyük öneme sahip unsurlardan biri de bölgedeki topografya yapısıdır. Gemlik'te mekânsal açıdan bakıldığında konut alanlarını çevreleyen hareketli topografya sebebiyle, şehri çevreleyen yamaçlarda Gemlik Körfezi'ne bakan pek çok bakı alanı bulunmaktadır. Gemlik'te üretimi ve ticareti açısından büyük öneme sahip ve şehrin en önemli geçim kaynaklarından birisi olan zeytinlikler, bölgede özellikle yamaçlarda bulunmakta ve hem kalitesi, görünümü gerekse çeşitliliği ile ülke ve dünya çapında üne sahiptir. Zeytin, Gemlik'in en büyük simgesi konumundadır. Bundan dolayı Gemlik'te şehir içinde zeytin ve zeytinyağı ile ilgili satış ve sergi noktaları bulunmaktadır ve bu birimler ticaretin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Gemlik içerisinde bulunan ve şehrin tarihsel süreçteki geçmişini yansıtan sivil yapı ve mimari unsurları ile anıtlar Gemlik için çok önemli saygınlık noktaları ve tarihi simgeleridir. Daha önce belirtildiği gibi Koruma Kurulu tarafından tescilli yapılan bu yapılardan bazılarının yenileme çalışmaları tamamlanmıştır. Bu

yapılar görsel açıdan bakıldığında şehrin imajı açısından büyük zenginlik kaynağıdır (Tuer, 2017, s. 14-16). Şehrin mekânsal yapısına bakıldığında özellikle 2000 yılı sonrasında doku ve yapı açısından ahşap unsurlu binaların sayısının azaldığı bunun yerine betonarme yapıların yoğunluğunun arttığı gözlenmiştir. Günümüzde şehirde ve çevresinde yer alan çoğu ahşap binanın tarihsel simge özelliği taşıdığı söylenebilir (Bulut & Taş, 2017, s. 52). Gemlik şehrinde özellikle 1999 Depremi öncesinde 8 katlı yapılaşmanın bulunduğu bir imar planı mevcutken depremin ardından yürürlüğe giren uygulamalar ile birlikte gabari 9.50 m olarak belirtiliş ve şehrin 3 katlı yeni imar planı uygulanmıştır (Vatan, 2018, s. 138).

3.7. 2010 Yılında Gemlik Şehir Alanı

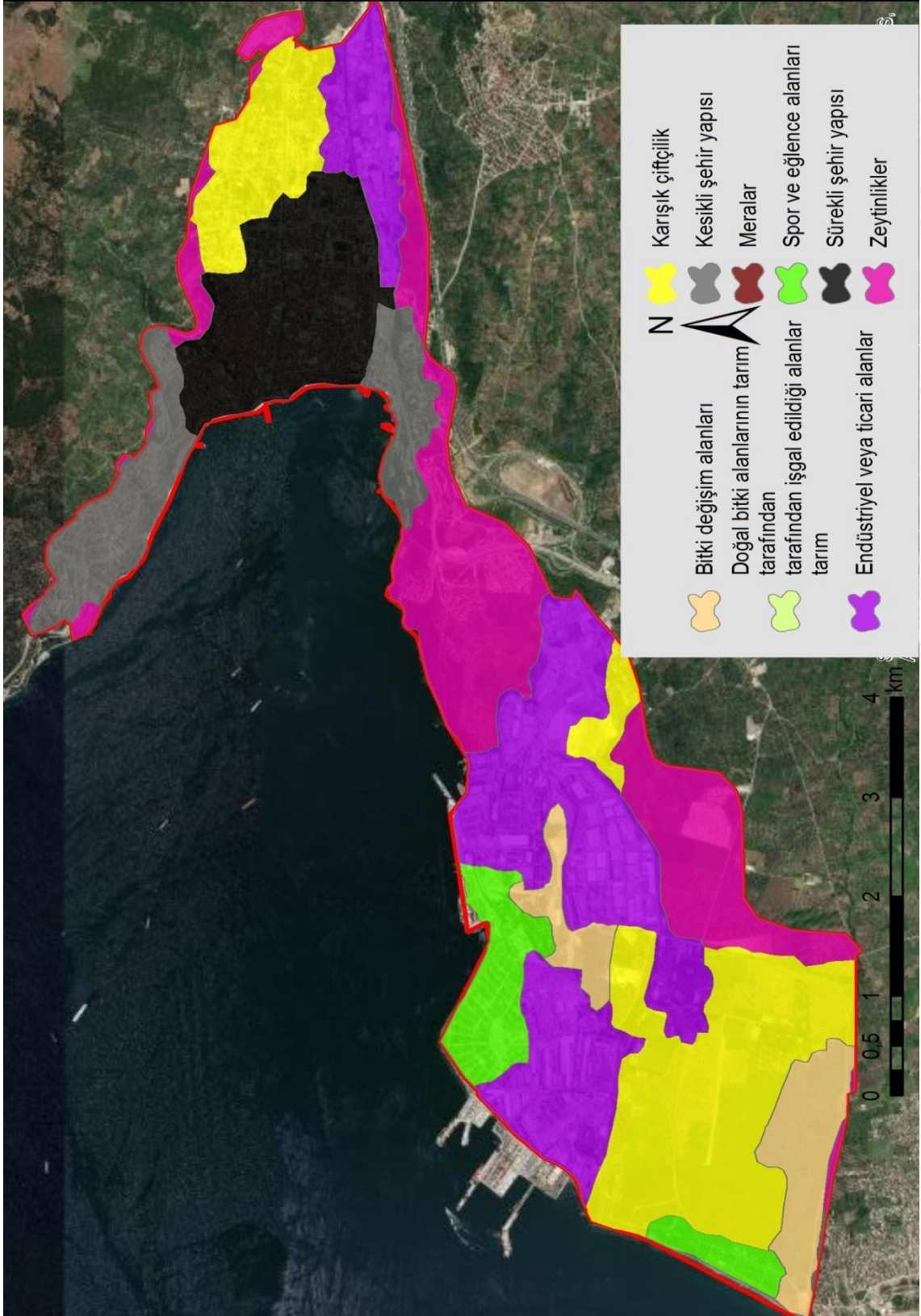

Grafik 7: 2010 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

2010 Yılında Gemlik'te şehir alanlarına bakıldığında sürekli şehir alanlarının 2000 yılına göre 102,66 hektar artarak 217,47 hektarlık alana yayıldığı görülmektedir (Tablo 20). Gemlik'te sürekli şehir alanlarının mekânsal olarak büyüme göstermesinde özellikle şehirdeki kesikli şehir alanlarının bir kısmının sürekli şehir alanlarına dönüşmesi etkili olmuştur. Gemlik Şehrinin özellikle 2000-2010 yılları arasında mekânsal açıdan büyüme ve gelişme gösterdiği tespit edilmiştir. Bu dönemde özellikle şehir ve çevresinde endüstriyel ve ticaret alanlarının gelişimi devam etmiştir. Yine şehir alanında artan nüfusa bağlı olarak konutların sayısında ve yapısında gelişmeler görülmüş, artan nüfusa daha iyi hizmet verilebilmesi için yeni unsurlar inşa edilmiş, gerekli altyapı çalışmaları yapılmış ve şehir mekânsal açıdan büyüme göstermiştir. 2000 yılında 304,23 hektar olan sanayi alanları, 2010 yılında mekânsal açıdan daha da büyüyerek 475,51 hektarlık alan haline gelmiş ve çalışma alanının %24,40'ını kaplamıştır (Tablo 20).

Sınıf	Alan (ha)	Yüzdelik Oran (%)
Sürekli Şehir Yapısı	217,47	11,18
Kesikli Şehir Yapısı	160,98	8,28
Endüstriyel Ticaret Alanları	474,51	24,40
Spor ve Eğlence Alanları	110,19	5,66
Limanlar	10,50	0,54
Karışık Çiftçilik	457,37	23,53
Bitki Değişim Alanları	128,78	6,62
Zeytinlikler	386,50	19,88
Toplam	1.943,69	100

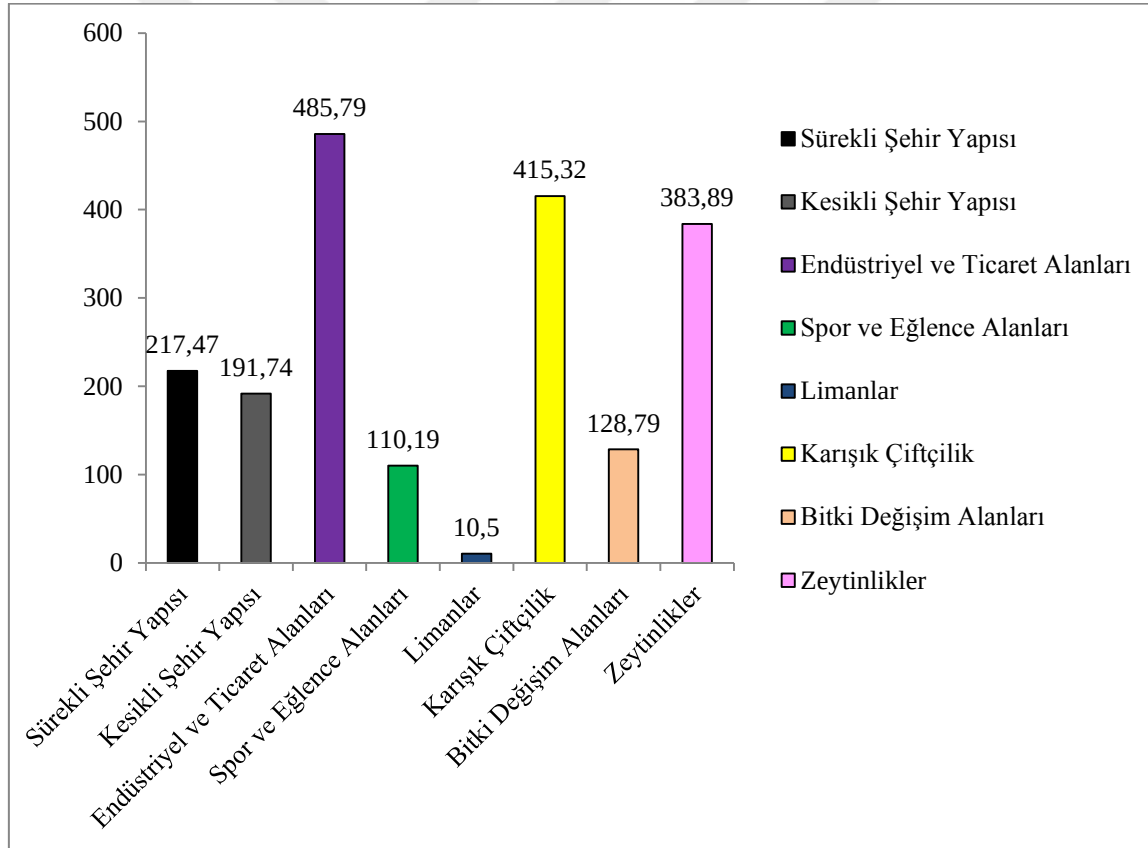
Tablo 20: 2010 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

Şekil 21: 2010 Yılında Gemlik Şehrinin Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası

Yine 2000 yılı sonrasındaki sürece bakıldığında şehir ve çevresindeki spor ve eğlence alanlarının 2010 yılına kadarki süreçte 24,16 hektar azaldığı görülmektedir. Özellikle şehirde Ata Mahallesi sınırlarında yoğunluk gösteren spor ve eğlence alanlarının çevresindeki endüstriyel ve sanayi unsurlarından etkilendiği görülmektedir (Şekil 21). 2000 Yılı sonrasında Gemlik'te kurulan ve faaliyet göstermeye başlayan liman alanları da 10,50 hektarlık alanda yer almaktadır. Çalışma alanındaki zeytinlik alanlarına bakıldığında, 2000 yılında mekânsal açıdan daralma yaşayan zeytinlik alanları 2010 yılı verilerine göre yeniden genişlemeye başlamıştır. 2000 yılında 539 hektarlık alanda yer alan karışık çiftlik alanlarında yaşanan daralma eğilimi 2010 yılında da devam etmiş ve toplamda 457,37 hektarlık alan kaplamıştır (Tablo 20).

3.8. 2019 Yılı Gemlik Şehir Alanı

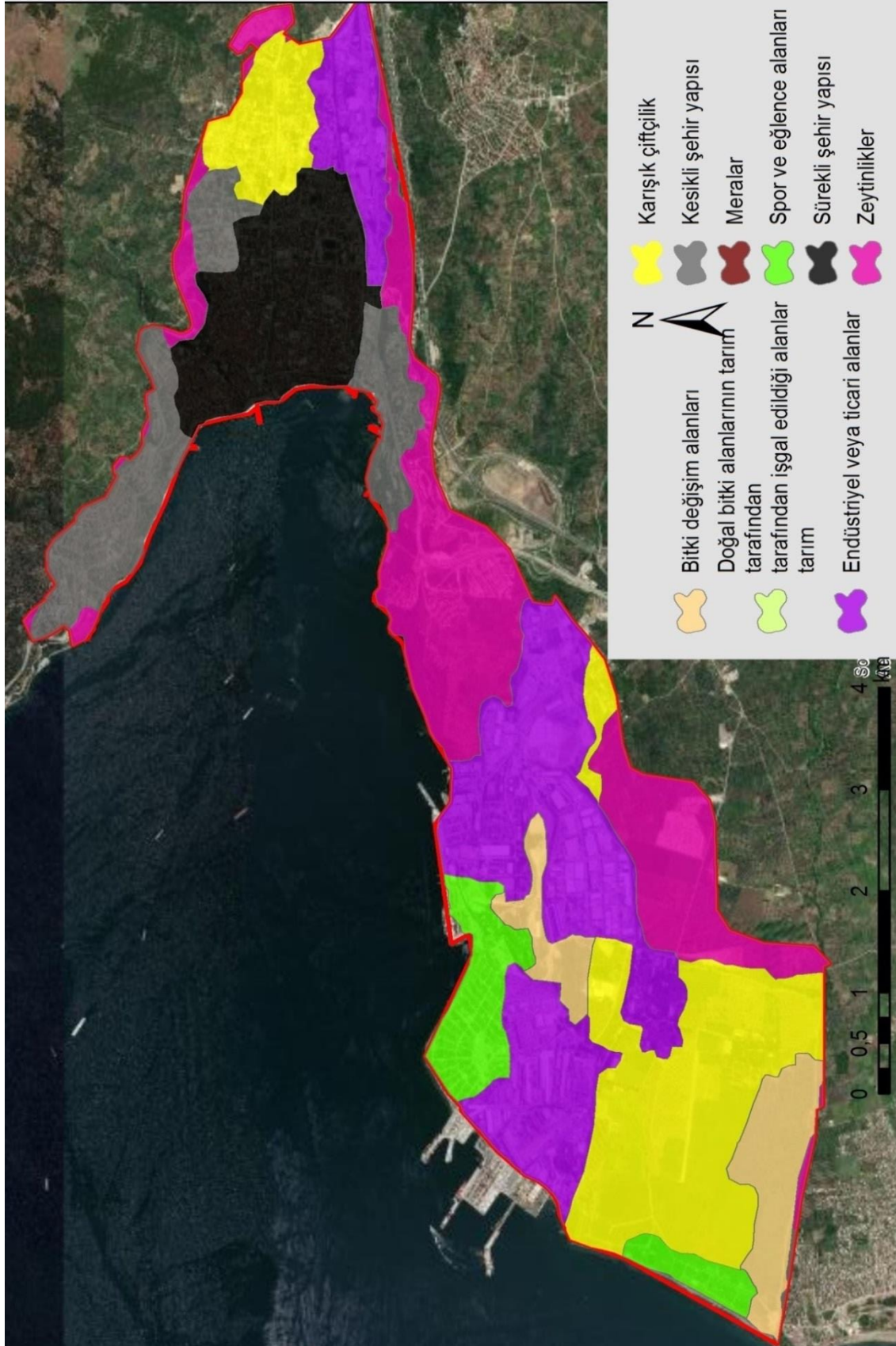

Grafik 8: 2019 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

2019 Yılına bakıldığında tespit edilen Gemlik sürekli şehir alanı 217,47 hektarlık alanda yer almaktadır. Bu alan çalışma sınırlarının yaklaşık %11,18'lik kısmına tekabül etmektedir. Şehirdeki kesikli şehir yapısına bakıldığında 2010 yılında 160,98 hektar olan kesikli şehir alanı 2019 yılına gelindiğinde 30,76 hektarlık artış ile birlikte 191,74 hektarlık alana ulaşmıştır (Grafik 8). Bu duruma göre 1990 yılında toplamda 157,72 hektarlık alan ile çalışma alanında %8,12'lik orana sahip olan şehir alanları, son 30 yıllık süreçte gelişme göstermiş ve 2019 yılında 409,21 hektar ile çalışma alanında %21,06 oranına ulaşmıştır (Şekil 22).

Sınıf	Alan (ha)	Yüzdelik Oran (%)
Sürekli Şehir Yapısı	217,47	11,18
Kesikli Şehir Yapısı	191,74	9,88
Endüstriyel Ticaret Alanları	485,79	25
Spor ve Eğlence Alanları	110,19	5,67
Limanlar	10,50	0,54
Karışık Çiftçilik	415,32	21,36
Bitki Değişim Alanları	128,79	6,62
Zeytinlikler	383,89	19,75
Toplam	1.943,69	100

Tablo 21: 2019 Yılında Gemlik Şehrinin AK/AÖ Alanları

Şekil 22: 2019 Yılında Gemlik Şehrinin Arazi Örtüsü/Kullanımı Haritası

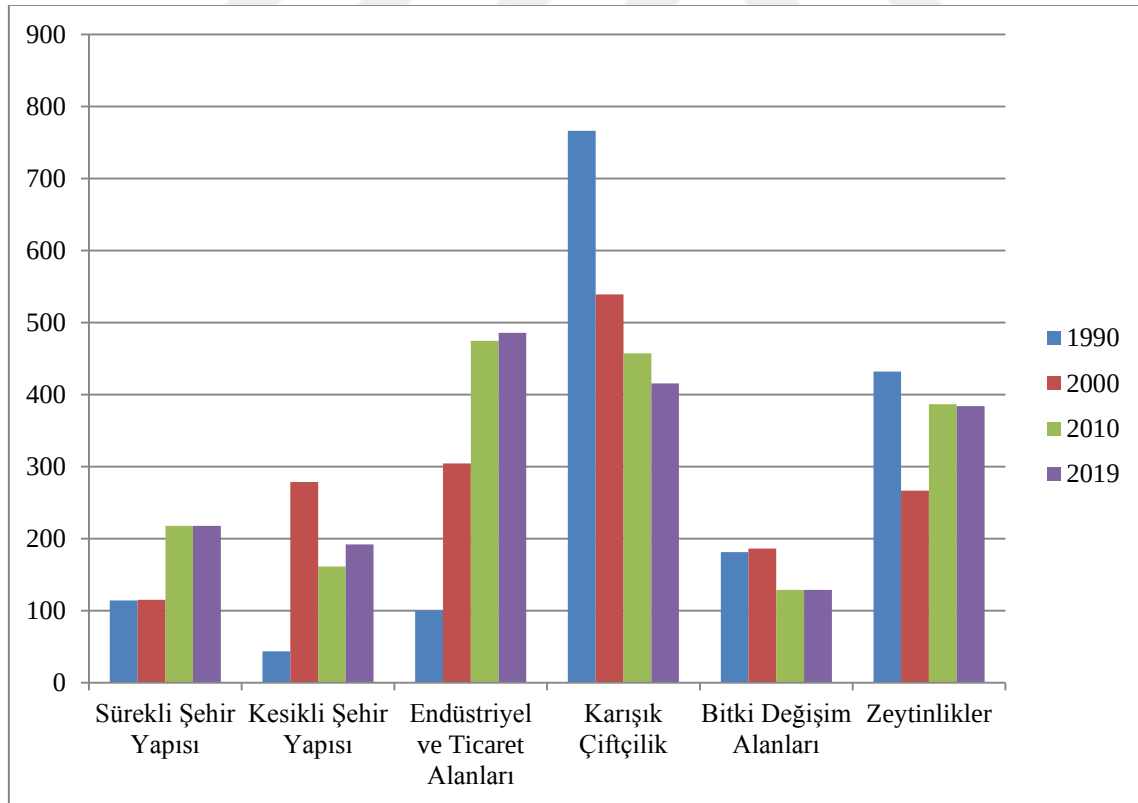
Şehrin mekânsal gelişim süreci ele alındığında özellikle mekânsal büyümenin yoğun olarak 2010 yılından sonraki süreçte yaşandığı görülmektedir. Yine 2010 yılından sonraki süreçte özellikle şehir çevresindeki zeytinlik alanlarından 30,76 hektarlık alanın sürekli şehir alanına dönüştüğü tespit edilmiştir. Yine şehir ve çevresindeki endüstriyel ve ticaret alanlarındaki büyümenin devam ettiği gözlenmiştir. 2010 yılında 475,51 hektarlık alana yayılış gösteren sanayi ve ticaret alanları 2019 yılına kadar ki süreçte artış göstererek 485,79 hektarlık bir alana yayılmıştır. Bu durum üzerinde özellikle son 20 yılda Gemlik ve çevresine kurulan yerli-yabancı sanayi kuruluşlarının etkisi büyüktür (Grafik 8).

2019 Yılında şehir ve çevresindeki karışık çiftçilik alanlarına bakıldığında önceki yıllarda devam eden daralma eğiliminin 2019 yılında da devam ettiği görülmektedir (Şekil 22). 2019 Yılında karışık çiftçilik alanları 2010 yılına göre 42,5 hektar azalarak 415,32 hektarlık alanı kaplamıştır.

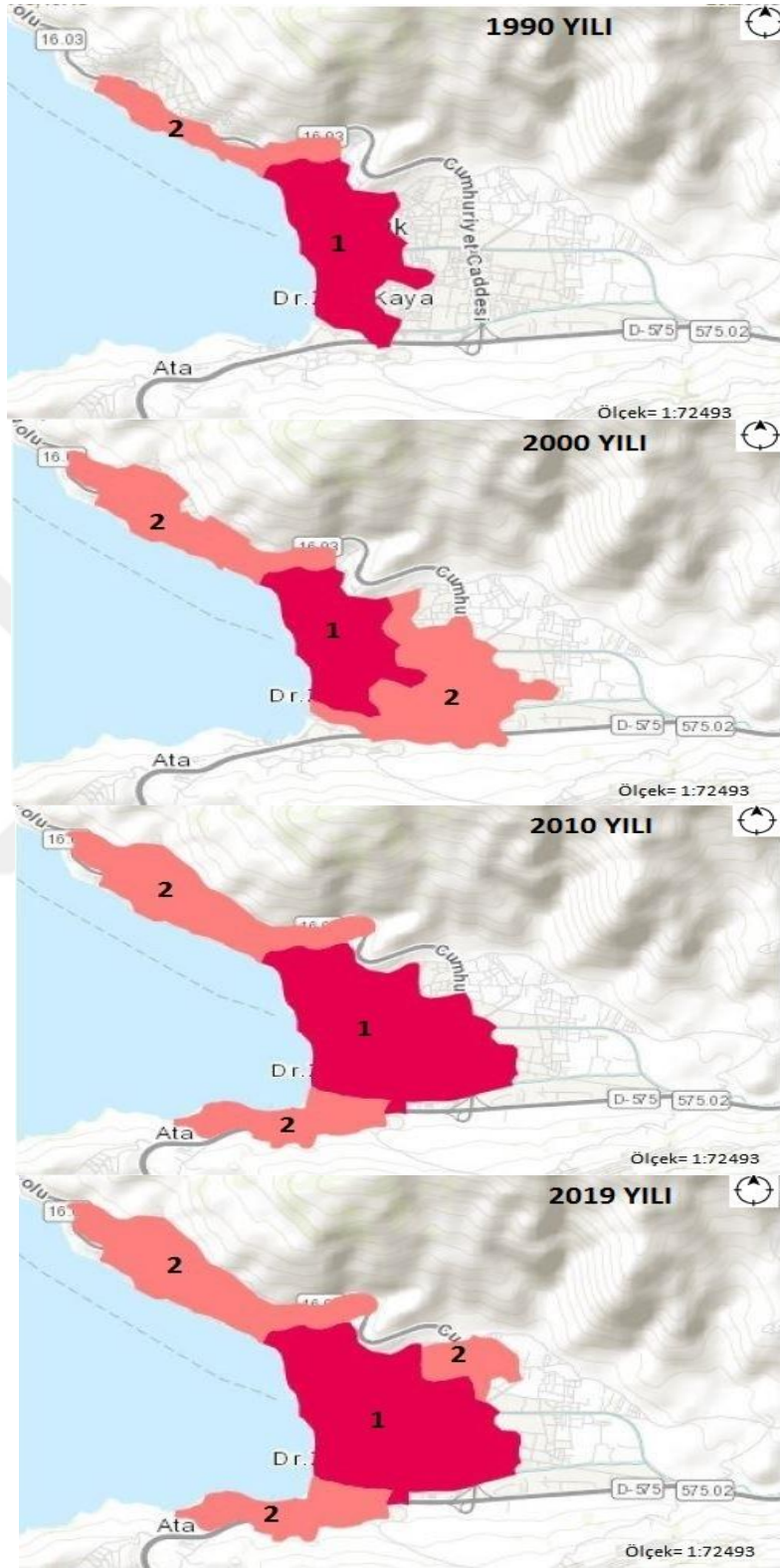
3.9. 1990-2019 Yılları Arasındaki Değişim Tespiti

Yıl	Sürekli Şehir Alanı	Kesikli Şehir Alanı	Endüstri ve Ticaret Alanları	Spor ve Eğlence Alanları	Tarım Tarafından İşgal Edilen Doğal Bitki Alanları	Liman Alanı	Karışık Çiftçilik	Bitki Değişim Alanları	Zeytinlikler	Mera	Toplam
1990	114,20	43,52	100,05	134,05	106,27	-	766,14	181,32	431,65	61,91	1.939,11
2000	114,81	278,53	304,23	135,34	52,81	-	539,00	185,91	266,57	61,91	1.939,11
2010	217,47	160,98	474,51	110,19	-	10,50	457,37	128,78	386,50	-	1.943,69
2019	217,47	191,74	485,79	110,19	-	10,50	415,32	128,79	383,89	-	1.943,69

Tablo 22: 1990-2019 Yılları Arasında Gemlik Şehrinin AÖ/AK Alanları (ha)

Grafik 9: 1990-2019 Yılları Arasında Gemlik Şehrinin AÖ/AK Alanlarının Değişimi (ha)

Şekil 23: CORINE Sisteminde Yıllara Göre Gemlik Şehir Alanı (1: Sürekli Şehir Alanı, 2: Kesikli Şehir Alanı)

3.10. Gelişme Eğilimleri

Şehirdeki mekânsal gelişme bakıldığında, gelişimin şehrin merkezi ve kuzey kısımlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Yoğunlaşmanın olduğu alanların aynı zamanda deprem riski olan alanlar olduğu da görülmektedir. Şehirde ikamet eden nüfusun çoğunluğunun tarihsel süreçten günümüze kadar gelişim göstermiş tarihi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum üzerinde etkili olan etmenlerin başında, bu tarihi alanlarda istihdam olanaklarının ve sosyal yaşam etmenlerinin daha yoğun olması gelmektedir. Yapılaşmasının yaklaşık olarak yüzde 90'a yakın kadarını tamamlamış olan Gemlik şehri, Bursa ile ulaşımın sağlandığı ana merkezi oluşturur (Vatan, 2018, s. 79-80).

Şekil 24: Gemlik Şehri Gelişme Yönleri Uydu Görüntüsü

Gemlik şehrinin mekânsal büyüme uydu görüntüsüne bakıldığında, Gemlik şehrinin mekânsal açıdan büyümesinin üç yönde geliştiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi şehrin körfezden doğuya doğru gelişimi (1), ikincisi, şehrin güneybatısına, körfezin ise güneyine doğru olan ve sanayi unsurları ağırlıklı gelişimdir (2). Şehrin mekânsal açıdan büyüdüğünü gösteren üçüncü kısım ise; şehrin kuzey kısımlarında yer alan kıyı alanlarıdır (3).

Sivil mimari yapılar ve geleneksel tasarımlar şehrin mimari dokusunda büyük öneme sahiptir. Genellikle 3 katlı ashap ya da betonarme dokularda en alt katlar ticari alan, depo alanı vb. özellikler barındırmaktadır. Yapıların üst katları ise kendine has bir özellik göstermekte ve genellikle konut unsuru olarak kullanılır (Vatan, 2018, s. 137). Mimari yapıların ve özelliklerin devamlılığının sağlanmasında bu yapıların onarımı ve korunumu büyük öneme sahiptir. Yine günümüze uygun niteliklerde yapıların da uygun alanlarda inşa edilmesi şehrin genel dokusu için büyük öneme sahiptir (Bulut & Taş, 2017, s. 53).

3.10.1. Kuzey Yönlü Gelişim

Şehirdeki 3 numaralı kuzey yönlü gelişime bakıldığında, özellikle bu gelişim eğiliminin temelinde artan göçlere bağlı olarak ortaya çıkan konut ihtiyacı yatmaktadır. Özellikle Kumla Mahallesi boyunca ticaret ve turizm unsurlarının gelişimiyle birlikte şehrin kuzey kısımlarına doğru gelişim de artmıştır. Şehirdeki kuzey yönlü mekânsal gelişim özellikle 1990 yılı sonrası şehrin ekonomik ve sosyal anlamda gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmış ve daha kuzeydeki zeytinlik alanlarına kadar devam etmiştir (Şekil 24).

Foto 26: Kuzey Yönlü Gelişim

3.10.2. Güneybatı Yönlü Gelişim

Gemlik'te mekânsal gelişimde 2 numaralı güneybatı yönlü gelişim incelendiğinde; özellikle Ata, Hisar ve Engürücük Mahallelerinde mekânsal gelişimin devam ettiğini söylenebilir. Şehirdeki güney ve güneybatı yönlü gelişimde temel unsur sanayidir. Özellikle 2000 yılı sonrasında şehir güney yönlü gelişim göstermiştir. Bu duruma neden olan temel etken 2000 yılı sonrasında şehir çevresinde kurulan sanayi ve liman kuruluşlarıdır. 1990 yılı öncesinde özellikle tarımsal unsurlar bakımından ön plana çıkan Gemlik son 30 yıldaki endüstriyel ve ticari unsurların gelişimine bağlı olarak güney yönlü gelişmiştir. Yine bakıldığı zaman 2021 yılında şehrin güney kısımlarındaki Ata ve Gençali Mahalleleri çevresindeki alana kurulacak olan yerli elektrikli otomobil fabrikası da şehirde sanayiye bağlı olarak göçleri artıracak ve Gemlik'in güney yönlü mekânsal gelişimi devam edecektir (Şekil 24).

Foto 27: Güneybatı Yönlü Gelişim

3.10.3. Doğu Yönlü Gelişim

Gemlik şehrinin 1 numaralı doğu yönlü gelişimine bakıldığında bu gelişimde temel unsurun şehir içindeki ticaret ve hizmet alanlarının gelişmesi ve buna bağlı olarak şehrin Gemlik Ovası'na doğru gelişim göstermesidir. Özellikle 2000 yılına kadar Cumhuriyet Caddesi'ne kadar doğu yönlü süren gelişim, son 20 yıl içerisinde devam etmiş ve şehir Cihatlı Mahallesi'ne doğru gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişimde Karsak Deresi çevresinde bulunan ve Gemlik'in gelişiminde temel ekonomik unsurlardan olan zeytin işletmelerinin payı oldukça fazladır (Şekil 24).

Foto 28: Doğu Yönlü Gelişim (Belediyesi B. B., 2018)

3.11. Rezerv Yapı Alanları

Gemlik şehrinde mevcut konut ve yerleşim alanlarının büyük bir kısmının aktif fay zonları üzerinde yer aldığı bilinmektedir. Özellikle alüvyon alan ve zeminler üstünde mevcut yapılaşmanın fazla olduğu, şehir nüfusunun yaklaşık olarak %80'e yakınının bu bölgede ikamet ettiği ve deprem tehlikesinin sürekli olarak devam ettiği göz önüne alındığında, Gemlik'teki mevcut nüfus için yeni ve deprem riskinden uzak yerleşim alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumla ilgili Gemlik'te tehlike potansiyeli yüksek alanlarda yaşayan nüfusun bölgedeki yeni rezerv alanlara taşınması planlanmaktadır.

“6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında, Gemlik İlçe sınırları içerisinde yer alan Merkez (501 hektar), Cihatlı (195 hektar) ve Umurbey (49 hektar) Öneri Rezerv Yapı Alanlarından oluşan toplam 745 ha büyüklüğündeki alan 04.11.2015 tarih ve 10915 sayılı Makam Olurları ile "Rezerv Yapı Alanı" olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, Küçükumla'da sağlam zemine sahip 393 hektar büyüklüğünde bir alan Rezerv Yapı Alanı olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na önerilmiştir”.

Yerleşmeler genel olarak deniz sularının geri çekilmesiyle oluşan dar kıyı düzlüklerinden meydana gelmiştir. Jeolojik yapıya bakıldığında Gemlik, yerleşim alanı aktif fay yapılarının etkili olduğu alüvyon zemin yapısı üzerinde yapılaşmanın çok fazla olduğu, şehir nüfusunun yaklaşık %80'inin bu kısımda yaşadığı ve deprem olasılığının sürekli olarak tehdit unsuru oluşturduğu bir şehirdir. Genel şehirselle yapıya bakıldığında mevcut olan yapı stokunun yaklaşık %90'dan fazlası 1999 yılı ve öncesinde inşa edilmiştir. 1999 yılından önceki süreçte inşa edilen bu yapılardan Deprem Yönetmeliğine uygun olanların oranı yaklaşık olarak %10'un altındadır ve bu durum Gemlik açısından büyük tehlike arz etmektedir. Ayrıca Gemlik'te bulunan alanların Jeofizik, Jeolojik ve Jeoteknik Etüt Raporu 01.06.2001 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır. Yine Gemlik'in ova kesiminde yaklaşık 400 hektarlık sıvılaşma potansiyeline sahip alan alüvyon zemin “Sondajlı Etüt Gerekli Alanlar” olarak tespit edilmiştir.

Bölgede yerleşme açısından önemli etkiye sahip olduğu düşünülen alanlarda yapı stokunun eski olması ve yapıların deniz kumunda yapılmış olması ile yerleşme faaliyetlerine uygun alanlarda yapılan 10-12 katlı eski bina ve yapıların olması, bölge halkının can güvenliği açısından tehdit unsuru oluşturmaktadır. Tüm bunlara rağmen Gemlik şehrinde yapısal olarak yoğunlaşma yine tehdit unsuruna sahip alanlarda yoğunlaşmıştır. Bursa Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından 16.10.2008 tarih ve 697 sayılı karar ile onaylanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda 400 hektarlık alan, Tasfiye Edilecek Alan olarak tanımlanmıştır ve bu alan içerisinde yaklaşık 75.000 kişiden fazla bir nüfus yaşamaktadır. Bu sebeple sıvılaşma ihtimali yüksek riskli kesimde yaşayan nüfusun Rezerv Yapı Alanı'nda oluşturulacak konut alanlarına yerleştirilmesi ve bu alanlara iskân ettirilmesi planlanmaktadır (Tuer, 2017, s. 28-30).

Şekil 25: Gemlik Cihatlı Mahallesi Rezerv Yapı Alanı ve Planlama Sınırları (Tuer, 2017, s. 30)

Şekil 26: Gemlik Şehri Rezerv Yapı Alanı (Tuer, 2017, s. 31)

BÖLÜM 4: GEMLİK'İN ARAZİ KULLANIMI VE FONKSİYON ALANLARI

4.1. Sanayi Alanları

İnsanların temel ekonomik faaliyetlerinden biri kalkınmanın ve gelişimin önemli bir kolu olan sanayidir. Değişik yapılardaki ham maddelerin ve yarı işlenmiş malların, fabrikalarda işlenerek kullanılabilir şekillere dönüştürülmesine sanayi denir. Sanayi faaliyetlerinin herhangi bir bölgede dağılışı göstermesi hammadde, enerji, sermaye, işgücü, ulaşım ve pazar imkânlarının varlığına bağlıdır (Baki, 2013, s. 132-133). Sanayileşme, genel olarak bir alandaki sanayi aktivitelerini ön plana çıkarmak amacıyla ortaya konan iktisadi ve mühendislik çalışmalarının bütününe verilen isimdir. Günümüzde, bakıldığı zaman ekonomik anlamda gelişmişlik gösteren ülkelerin sanayi alanında da gelişmişlik gösterdikleri görülmektedir. Sanayi özellikle ülkelerin sosyal yapıları üzerinde de büyük etkilere neden olabilmektedir (Koç, Şenel, & Kaya, 2018, s. 1).

Dünya üzerinde birçok noktada görülmesi mümkün olan ve ekonomik, kültürel, sosyal yapının bir parçası olan çevre sorunları da özellikle sanayileşme ile beraber gelişen şehirleşme olgusunun bir unsurudur (Deniz, 2009, s. 101). İnsanoğlunun çevresel etmenler üzerindeki etkisi özellikle sanayi devrimi sonrasında büyük bir hıza ulaşsa da insanlık var olduğundan bu yana çevresel unsurlar, büyük ölçüde bir değişim içerisinde (Tümerterkin & Özgüç, 2015, s. 12). Ekonominin temel dinamiği konumunda bulunan sanayi sektörünün toplumun refah seviyesini artıracak, gelişmişlik seviyesini yükselteceği önemli bir etkidir. (Dalgıç, 2015, s. 96). Sanayileşme ile birlikte nüfusun dağılışına bakıldığında da hem dünyada hem de ülkemizde şehirselleşen alanlardaki yoğunlaşmanın fazla olduğu görülebilmektedir. Özellikle bu alanlar ortaya koydukları mal ve hizmetler sayesinde etrafındaki nüfusu da kendilerine katabilmektedirler (Şahin A. İ., 2004, s. 1). Ülkemizde sanayi sektörü Cumhuriyetten sonraki dönemde özellikle Atatürk'ün girişimleriyle büyük bir ivme kazanmıştır. Hem devlet hem de özel sektörün yatırımlarıyla birlikte faaliyete geçen sanayi kuruluşları sayesinde ülkedeki üretim potansiyeli artmış ve bununla birlikte istihdam oranlarında da artışlar meydana gelmiştir. 1950 yılından sonra sanayi alanında daha nitelikli ürünler ortaya konmuştur.

Yine ülkemizde gelişme gösteren sanayi sektörü ekonomik açıdan büyük bir gelişme göstermenin yanında doğal kaynaklar ve açısından istenmeyen sonuçlar da ortaya koyabilmektedir. Çevreye gereken önemi göstermeden gelişme çabası içerisine giren ve gelişen ülkeler, ilerleyen dönemde sanayiden kaynaklanan çevresel sorunlara çareler aramanın yanında bilinçsiz kullanımdan kaynaklı tükettiği doğal kaynaklar için de çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır. Sanayileşme konusunda büyük bir gelişim gösteren ülkelerin sanayinin çevresel etkileri ve artan doğal kaynak ihtiyacı gibi olumsuzluklara bakıldığında, Türkiye gibi sanayileşme ve şehirleşme ihtiyacı güden ve bu alanda gelişme gösteren ülkelerin de hızlı sanayileşme sonucunda yukarıda belirtilen sorunlarla karşılaşma olasılığı yüksek olacaktır (Teşkilatı, 1993, s. 6).

Türkiye’de sanayi alanlarının dağılışıma bakıldığında ülke sanayisinin yaklaşık %60’ının Marmara bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle bölgede İstanbul ve İzmit dışında İnegöl, Yenişehir ve Gemlik’te sanayi kuruluşlarının yoğunlaştığı görülmektedir (Ertin, 1998, s. 170). Gemlik’te sanayi faaliyetleri, şehir ve bölge açısından önemli büyük önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda sanayideki gelişmeler şehrin kalkınmasında büyük etkiye sahip olmuştur. Şehrin coğrafi konumu itibariyle gelişmiş şehirlere ve ticaret alanlarına bağlantısının olması, ulaşım ve pazarlama imkânlarının fazla olması, önemli liman ve körfezlere yakın olması gibi etkenler şehirde sanayi faaliyetlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Gemlik’in coğrafi koşulları ele alındığında sanayi tesisleri iki bölümde toplanmaktadır. Birinci kısım tarımsal üretime dayalı zeytin, zeytinyağı, sabun ve meyve sebzelerin işlenmiş olduğu ev tipi sanayi ve atölyelerdir. İkinci kısım ise Yalova yolu üzeri ve Gemlik Körfezi’nin güney ucuna doğru yapılmış olan modern fabrika tipi ağır sanayi tesisleridir. Devlet desteği ile 1930’lu yıllardan sonra kurulmaya başlanan imalathane, atölye ve fabrikalar şehirde sanayinin gelişmesini hızlandırmıştır. Birinci grupta yer alan atölye ve imalathaneler, şehrin gelişimine paralel olarak yerleşim alanlarının içerisinde yer almıştır. Fakat şehir içinde yer alan işletme ve imalathaneler zaman içinde Bursa-Yalova Karayolu çevresinde yoğunlaşmış ve bu bölgeye taşınmıştır. Özellikle Hisartepe Mahallesi ile Umurbey Mahallesi’nin güney kesiminde bulunan imalathanelerde atölye tipi üretim çalışmaları sürmektedir. İmalathaneler çoğunlukla aile işletmesi biçimindedir. Küçük çapta işletmeler halindeki bu atölyelerde özellikle zeytin, zeytinyağı gibi bölgenin önemli unsurları ile turşu ve konserve üretimi yapılmaktadır. Üretilen ürünler şehirdeki

önemli pazar alanlarında satışa sunulmaktadır. Gemlik'in ekonomik ve toplumsal gelişimini, sanayinin geçirmiş olduğu aşamalara bağlı olarak iki dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem Cumhuriyet'in ilanından önce ekonomik yapıdaki gelişmeler, ikinci dönem ise Cumhuriyet'in ilanından sonraki ekonomik yapıdaki gelişim ve değişimlerdir (Koday & Baki, 2015, s. 31).

4.1.1. Gemlik'te Sanayinin Gelişimi

Yine özellikle sanayi fabrikalarının kuruluş yeri seçiminde birçok etmenin etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle verimli tarım alanlarını işgal etmeden, düzlük alanların seçilmesi şehrin ulaşımı, su kaynakları ve gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Bahadır, 2007, s. 75). Şehirsel alanlarda bulunan sanayi unsurlarının gelişiminin belirli bir düzen içerisinde devam etmesi, amacıyla şehirsel alanlarda sanayi bölgeleri kurulması ve bu bölgelerle şehirdeki diğer dinamik unsurlar arasında etkili iletişimin sağlanması oldukça önem arz etmektedir (Özgüç, 2012, s. 70). Sanayideki gelişime bağlı olarak şehir alanlarında birtakım değişimler gözlenebilmektedir. Bu çevresel değişim kendini belirli alanlarda daha net gösterebilmektedir. Detaylandırmak gerekirse; sanayiye ve teknolojik unsurlara dayalı faaliyetlerin gelişmediği kırsal alanlardan, şehirsel alanlara doğru hızlı bir nüfus artışı yaşanmakta ve bu durum şehirdeki ekolojik dengeye zarar vermekte, çevre kirliliğine yol açmaktadır (Deniz, 2009, s. 101).

Tarihi süreç içerisinde birçok farklı ulus tarafından yerleşim alanı olarak kullanılan Gemlik'te özellikle tersane faaliyetleri en önemli ekonomik etkinliklerden biri olmuştur. Bölge özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde savaş gemilerinin üretildiği bir alan olması sebebiyle büyük önem arz etmiştir. Bölgede tersanecilik bu sayede gelişmiş ve şehrin ekonomik önemini artırmıştır. Yine Cumhuriyet'in ilanından önceki dönem incelendiğinde şehirde mermercilik, ipekböcekçiliği ve zeytincilik temel ekonomik faaliyet kolları olmuştur. Özellikle Osmanlı'nın yükselme döneminde birçok farklı ürünün Gemlik Limanı'ndan Bursa'ya aktarılması sonucu bölgenin ticaret hacmi önemli oranda artış göstermiştir. Limanların gelişmesiyle birlikte balıkçılık faaliyetlerinin de gelişme göstermesi, bölgedeki mermer yataklarının keşfedilmesi ile mermercilik faaliyetlerinin gelişme göstermesi yine tarımsal faaliyetlerin artışı ile şehirdeki ekonomik faaliyetler artmıştır (Koday & Baki, 2015, s. 31). Cumhuriyet'in ilanın önceki

döneme bakıldığında genellikle zeytin, zeytinyağı, ipek, ipekli dokuma gibi ürünler şehrin dışsatım ürünlerini oluşturmuştur. Bu ürünler ilk etapta ev tipi sanayi modelini oluşturmuş, sonraki dönemlerde yerini atölye tipi sanayiye devretmiştir. Atölye tipi sanayilerin gelişmesiyle, yeni üretim modelleri ortaya çıkmış ve bu durum beraberinde nüfusun şehrin belirli bir bölgesinde daha fazla yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu sayede yerleşim alanları ile ticari faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar iç içe girmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki karışıklıklar, bozulmalar, yine aynı dönemlerde oluşan doğal afetler ile Kurtuluş savaşıyla birlikte tamamen silinme noktasına gelen ekonomi, Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte uygulanmaya çalışılan politikalar sayesinde yeniden gelişme göstermeye başlamıştır (Baki, 2013, s. 134).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte özellikle sanayi alanında devlet eliyle yeni politikalar üretilmeye çalışılmış ve şehirdeki sanayi geliştirilmeye çalışılmıştır. Devlet desteği ile birlikte gelişme sağlayan imalathane, atölye ve fabrikalar Gemlik'te sanayinin gelişmesini hızlandırmıştır (Koday & Baki, 2015, s. 31).

1935 yılında Celal Bayar'ın temelini attığı ve 1938 yılında Atatürk tarafından açılışı yapılarak faaliyete geçen Sümerbank Sunğıpek ve Viskoz Mamulleri Sanayi fabrikası kurulmuştur. Bunu Zeytinyağı ve Sabun fabrikalarının açılması ve faaliyete başlaması takip etmiştir (Canlı, 2008, s. 20-21). Türkiye'de sanayileşme hareketi özellikle 1950'li yıllardan sonra başlamıştır. 1960 yılından sonraki süreçte ise hızlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde çıkan Sanayi Teşvik Kanunu ile sonraki senelerde hazırlanan kalkınma planları sanayileşme sürecini hızlandırmıştır (Odası G. T., 2013, s. 34).

1960'lı yıllardan sonra ülkenin genelindeki sanayileşme hareketlerindeki gelişmelerle birlikte Gemlik'teki sanayi alanlarında ve tesislerin oranında ciddi oranlarda artışlar meydana gelmiştir. Şehrin bulunduğu konum itibarıyla de önemli bir bölgede olması ve buna bağlı olarak ülke genelinde etkiye sahip sanayi kuruluşlarının kurulması şehrin ekonomik anlamda gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Koday & Baki, 2015, s. 31).

Gemlik'te 1960-1980 yılları arasında 5, 1980-1990 yılları arasında 1, 1991- 2000 yılları arasında 2, 2001 yılından sonra ise 2 ağır sanayi tesisinin üretim faaliyetlerine başladığı görülmektedir. Gemlik'te faaliyete geçen ilk sanayi tesislerinden biri olan Gemlik

Gübre Sanayi 1973 yılında kurulmuştur. Yılda 594.000 ton % 26 can gübresi ve 363.000 ton (% 100 asit cinsinden) % 55 HNO₃ (nitrik asit) üretmek amacıyla 1973 yılında bir kamu iktisadi teşekkülü olarak kurulmuş, 2004 yılında özelleştirilmiştir. Yine Gemlik'te Çimtaş Çelik İmalat Montaj ve Tesisat Sanayi, 1973 yılında ENKA bünyesinde kurulmuştur. Basınçlı kaplar, reaktörler, silindirik ve küresel tanklar vb. imalatı yapılmaktadır. Yıllık üretim kapasitesi 44.400 tondur. Gemlik'te faaliyet gösteren ve birçok kişiye istihdam olanağı saylayan bir diğer sanayi tesisi ise Borusan Gemlik Boru Tesisleri A.Ş.'dir. 1977 yılında coğrafi konumuna bağlı ulaşım avantajı nedeniyle körfezin güney kısmına kurulan fabrikada su tesisat boruları, gaz boruları ve profil üretimi yapılmaktadır. Yıllık kapasitesi 400.000 ton/yıl'dır. Fabrikaya has bir liman da bulunmaktadır. Üretilen ürünler yurtiçinde ve yurtdışındaki önemli merkezlere satılmaktadır (Baki, 2013, s. 137). Şehirdeki sanayinin hızlı gelişimi ve büyüyen ticaret hacmi dikkate alınarak, 1987 yılında Gemlik Belediyesi ve bir grup Bursalı sanayici iş adamının girişimiyle 1992 yılında, Türkiye'nin ilk özel limanı olan Gempport A.Ş. kurulmuştur (Odası G. T., 2012, s. 36).

Bursa Serbest Bölge'nin yakın bir pozisyonda bulunan, Türkiye'nin ilk özel sektör limanı Gempport, Bursa başta olmak üzere birçok sanayi bölgesinin dış alım ve dış satımında temel etkene sahip yapı olmuştur. Temel ticari faaliyeti konteyner hizmetleri olmakla birlikte, Marmara Bölgesi'nde üretim faaliyeti gösteren ticari ve binek araç üreticilerinin önemli bir ihracat limanı olmuştur. Gempport Limanı, birçok türdeki araç ithalatı ile oto yedek parçaları, çelik rulo, demir ve sac ürünleri, kâğıt, selüloz, tekstil ham madde ve ürünleri, soğutulmuş veya dondurulmuş her türlü gıda ürünleri, makine parçaları, tomruk, kereste, maden ve mineraller gibi muhtelif ithalat ve ihracat yüklerine de hizmet vermektedir (BEBKA, 2013, s. 212).

Foto 29: Gemlik Serbest Bölge ve Sanayi Alanları (Ajansı D. T., 2019)

1990 yılında 200 milyon dolarlık yatırım kararı ile Gemlik'te Borçelik Çelik San. Tic. A.Ş. kurulmuştur. Türkiye'nin ilk özel ve ikinci büyük yassı çelik üreticisi olan Borçelik Çelik Sanayi 1994 yılında "soğuk haddelenmiş rulo sac" üretmek üzere faaliyetlerine başlamıştır. Fabrikanın 600 bin tonu soğuk haddelenmiş, 900 bin tonu sıcak daldırma galvanizli çelikler olmak üzere yıllık toplam 1,5 milyon tonluk üretim kapasitesi bulunmaktadır (Sanayi, 2018, s. 6).

1991 yılında Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası, Gemlik'in başlıca gelir kaynağı olan zeytinciliğin gelişmesi için atılımlar yapmaya başlamış, Gemlik zeytinine standart getirilmesi ve markalaşması için görüşmeler yapılmış ve Gemlik zeytininin bugün sahip olduğu coğrafi tescil işareti için ilk temeller bu yıllarda atılmıştır. Sanayi tesislerinin ve Türkiye'nin ilk özel limanının Gemlik'te kurulmasıyla birlikte Gemlik'te bir Serbest Bölge kurulması fikri ortaya çıkmıştır ve takip eden yıllarda Bursa Serbest Bölgesi, 1999 yılında faaliyete geçmiştir. Serbest Bölge'nin kuruluşu ile beraber şehirdeki ithalat-ihracat hareketleri artış göstermiştir (Odası G. T., 2012, s. 36). Gemlik'te ülke genelinde 7 büyük sanayi tesisinin yanı sıra 100'e yakın da sanayi tesisi bulunmaktadır. Şehirde 2 küçük sanayi sitesi de bulunmaktadır. Sanayi sitelerinde toplam 664 işyeri faaliyet göstermektedir, Plastik, tekstil, mermer, kimya, makine, otomotiv, çelik, gübre

konusunda üretim yapan sanayi kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir. Büyük ölçekli sanayi tesisleri özellikle serbest bölge ve civarında, Gemlik'in batı kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır (Kaymakamlığı, 2019).

OSB(ha)	Sanayi Bölgesi(ha)	KSS(ha)	Diğer Küçük Sanayi(ha)	KDKÇA(ha)	Serbest Bölge(ha)	Toplam	Oran (%)
-	183	20	-	170	80	453	6

Tablo 23: Gemlik'te Sanayi Alanları Dağılımı (Demir, 2016, s. 121)

Firmaların bir kısmı üretim miktarı, ciro, ihracat gibi kalemlerde Türkiye'nin önde gelen firmalarından olduğu gibi, Bursa' da kurulu olan ve Türkiye'nin temel sektörlerinden sayılan otomotiv sektörüne hammadde ve yan sanayi hizmeti vermektedir (BEBKA, 2013, s. 232).

2019 yılında Gemlik'te Roda, Yılport, Gempport, Borusan limanları olmak üzere 4 büyük liman hizmet vermektedir. Limanların kapasitesi 15 milyon tonun üzerinde olup, 4 milyon ton TEU Konteynır Hacmi, 2,5 milyon adet araç elleçleme kapasiteleri bulunmaktadır. Yine şehirde, Borçelik, Borusan, MKS Marmara, Çimtaş, Gemlik Gübre, Karataş Demir Çelik gibi büyük sanayi tesisleriyle birlikte birçok uluslararası yabancı kuruluş da faaliyet göstermektedir. Bunlar; Ficosa, Yazaki, Aunde, Vibracois, Tic, TechnoStell, SummitStell, AB Rothe vb. gibi kuruluşlardır. Serbest Bölgede 15 bin, Gemlik'te bulunan diğer sanayi kuruluşlarında ise 10 bine yakın kişiye istihdam olanağı sunulmuştur. Toplamda 25 bin kişinin üzerinde insana istihdam sağlanmaktadır (Gemlik T. S., 2019, s. 76).

Foto 30: Gemlik Borusan Limanı (Transmedya.com, 2012)

2019 yılı itibariyle Gemlik şehri sanayi alanında büyük gelişmeler kaydetmiş ve önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olmayı başarmıştır. Bunda daha önce vurgulandığı gibi Gemlik'in bulunduğu stratejik konum ve bu konumuna bağlı olarak ulaşım faktörünü iyi kullanabilmesi etkili olmuştur. Bakıldığı zaman, sanayi sektöründe birçok unsur ülkelerin gelişmesinde ve kalkınmasında etkilidir. Özellikle otomotiv sanayi bu alanda büyük öneme sahiptir. Özellikle gelişmiş ülkelerde çok fazla gelişme gösteren bu sanayi kolu günümüzde ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelere de yükselme eğilimine geçmiştir (Gür & Furuncu, 2019, s. 10). Demir-çelik, yazılım, cam, elektrik gibi unsurların kaynağını oluşturduğu otomobil üretimi, ülkelere birçok alanında gelişmesinde başrol oynamaktadır. Bunlar; tarım, ulaşım, savunma gibi alanlardır. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı Türkiye'de uzun yıllar boyunca planladığı yerli otomobil için gereken adımları atmıştır. Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu (TOGG) tarafından üretilecek ilk yerli elektrikli otomobilin prototipi 2019 yılında tanıtılmıştır.

Foto 31: Yerli Elektrikli Otomobil (TOGG) (Siyaset, 2019)

Sonrasında Cumhurbaşkanlığı kararı ile ilk yerli otomobil fabrikasının Gemlik'e kurulması kararlaştırılmıştır. Planlanan alan, Gemlik'te, Askeri Veteriner Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı'nın bulunduğu ve Hara olarak geçen bölgede Ata Mahallesi ile Gençali Mahallesi sınırları arasında kalmaktadır. Gemlik'te Türk Silahlı Kuvvetlerine ait bölge toplamda 4 milyon metrekarelik bir alana sahiptir. Kurulacak olan yerli otomobil fabrikasının ise toplamda bölgede 1 milyon metrekarelik bir alana kurulması planlanmaktadır. Kurulacak olan fabrikanın toplamda 22 milyar liraya mal olacağı belirtilmiştir. Yine yaklaşık olarak fabrikada doğrudan 4 bin 323 kişinin istihdam edilmesi, dolaylı olarak da toplamda 20 bine yakın kişiye istihdam olanağı sağlanması hedeflenmiştir. 2021 yılında üretime başlanması ve 2022 yılında da araçların yollara çıkması beklenmektedir. Fabrikanın yılda ortalama 175.000 adet araç üretme hedefi bulunmaktadır (Odası B. T., 2020, s. 17).

Foto 32: Gemlik'te Yerli Otomobil Fabrikasının Kurulacağı Askeri Hara Bölgesi

İlk elektrikli yerli otomobil fabrikasının Gemlik'te kurulmasının temel nedenleri arasında; Gemlik'in coğrafi konum itibarıyla gelişmiş şehirlere ve pazar alanlarına yakın bir konumda olması, Şehrin, son yıllarda gelişen sanayiye bağlı olarak özellikle yan sanayi ürünlerine ve ek sektörlerle kolay ulaşılabilir konumda olması gösterilebilir. Yine ticaret hacmi geniş büyük limanların bölgede bulunması da büyük etken olmuştur (Ajansı İ. H., 2019).

Foto 33: Gemlik'te Yerli Otomobil Fabrikasının Kurulacağı Bölge (Hürriyet, 2019)

4.2. Tarım Alanları

Şehirlerin tarihsel süreçte ilk kuruldukları zamandan itibaren ekonomik gelişimlerinde ve şehirleşme süreçlerinde tarımsal faaliyetlerin etkisi büyük olmuştur. Tarımsal üretim ile birlikte insanlar özellikle temel ihtiyaçlardan biri olan beslenme sorununa çözüm olanağı bulmuşlardır. Bu durum tarımsal üretim yapılan alanlardaki yapıların ve yerleşim unsurlarının da gelişimi ile teknik unsurların gelişimini sağlamıştır (Doğanay & Coşkun, 2012, s. 6).

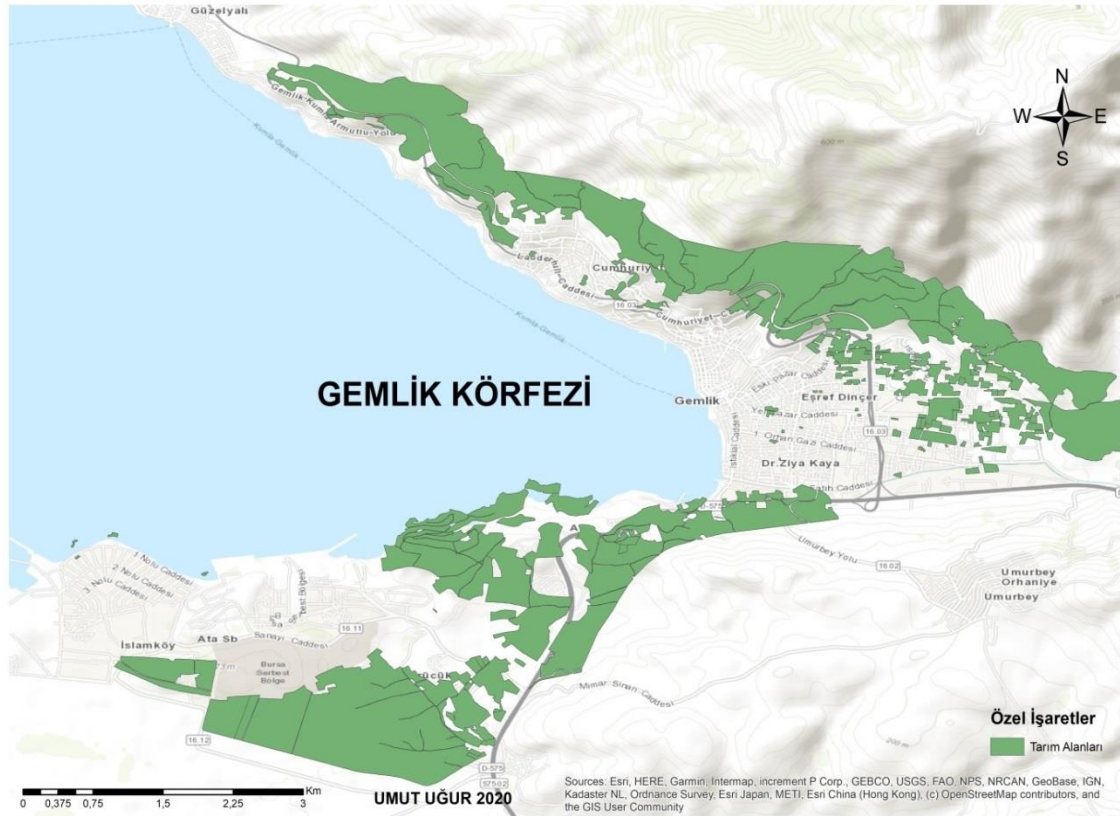
Tarım arazileri, tarihsel süreçten günümüze kadar, araziyi kullanma ve ekonomik verim alma konusunda büyük etkiye sahip olmuştur. Bunda, tarım alanlarında üretilen ve yetiştirilen ürünlerin hem doğrudan kullanılabilmesi, hem de bu ürünlerin sanayiye de işlenebilmesi etkili olmuştur. Bu bakımdan, tarımsal üretime dayalı sanayiye hammadde sağlanması ve doğrudan ürün yetiştiriciliği sayesinde tarım arazileri büyük öneme sahip olmuştur (Baki, 2013, s. 196). Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde tarım sektörü halkın büyük bir kısmının aktif olarak faaliyet gösterdiği önemli bir sektör olmuştur. Ancak tarımsal etkinlikler genel olarak makinalarla değil, geleneksel yöntemlerle yapılmıştır. Zamanla ekonomik ve şehirselleşme açısından gelişimle birlikte, tarımsal açıdan da bir gelişim söz konusu olmuş ve tarımsal yöntemlerde gelişme sağlanmıştır. Yine bazı yerleşim

alanları önceden tarımsal etkinliklerin yoğun olarak yapıldığı yerler iken, mekânsal gelişime ve şehirleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan yeni fonksiyon alanlarına bağlı olarak tarımsal kimliğini yitirmeye başlamıştır (Karabağ, 2015, s. 175).

Gemlik, tarihsel süreçten günümüze bakıldığında, yoğun nüfus hareketlerinin yaşanmasıyla birlikte tarımsal ve zirai fonksiyonu daha ağır basan bir yerleşme alanıdır. Bölgenin tarımsal yapısına bakıldığında özellikle zeytin üretiminin çok fazla ön plana çıktığı ve Gemlik'teki tarımsal açıdan en önemli unsur olduğu görülmektedir. Böyle bir durumun oluşarak zeytin üretiminin bölgede hâkim olmasındaki temel neden ise Gemlik ve çevresindeki yer şekillerinin ekili dikili alanların yayılış alanlarını sınırlandırmış olmasıdır. Bu sebeple zeytin ve zeytine dayalı ürünler Gemlik'in tarımsal açıdan temel geçim kaynağını oluşturmuştur. Gemlik, Osmanlı devleti döneminde özellikle tarımsal faaliyetlerin hüküm sürdüğü ve tarımın temel ekonomik aktivite olduğu önemli bir nokta olarak ön plana çıkmıştır. Genel topografya yapısının çok fazla belirleyici rol üstlendiği yerleşmelerde, ilk başlarda ekip-dikme ve hayvancılık gibi temel ve birincil aktiviteler etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Gemlik'i kendi egemenliği altına almasından sonraki süreçte, Samanlı Dağları'nın yamaç kısımlarındaki, özellikle de kuzey yamacındaki yerleşmeler yüksek ve tepelik alanlardan, tarımsal açıdan verimin yüksek olduğu araziler üzerine kurulmaya başlanmıştır. Belirli dış kuvvetlerin etkisiyle taşınan unsurların birikmesiyle oluşan geniş ve verimli Gemlik Ovası, önceki dönemlerde özellikle de Antik Çağ'da ve Roma-Bizans dönemlerinde, ovanın tarımsal faaliyetlerdeki öneminin kavranması ve oluşabilecek taşkınlardan korunmak amacıyla yerleşmeye açılmamıştır (Koday & Baki, 2015, s. 32-33).

Yine Osmanlı Devleti döneminde şehir, dağlık, engebeli ve tepelik alanlardan ovaya doğru inmiş, özellikle bu dönemde gelişme gösteren yerleşme yapısı, ovalık alandaki tarımsal arazilerin zamanla konutlarla dolmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde şehirde bulunan tarım arazileri, ülkenin kalkınmasına paralel olarak, artan şehir nüfusuyla, işgal edilmiş ve Gemlik Körfezi'nin güney kısımlarında yer alan tarımsal araziler üzerine de şehirselleşmeye bağlı olarak birçok sanayi tesisi kurulmuştur. Bu durum Gemlik'te tarımsal faaliyetler için önemli bir kaynak teşkil eden tarım arazilerinin giderek zayıflamasına ve küçülmesine sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte zaman içinde mekânsal gelişimin ve şehirleşmenin artışına

bağlı olarak yeni iş alanları açılmış ve ticaret ile hizmet gibi sektörlerde de gelişme görülmüştür. Bu gelişme beraberinde tarım dışı alanlarla bir çeşitlilik ortaya koymuştur. Artan bu çeşitlilik nedeniyle Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte tarım arazilerinde daralma görülmüştür. Giderek artan daralmaya rağmen, tarımsal faaliyetler, bölgenin temel geçim kaynağı olmaya devam etmiştir. Tarımsal araziler Gemlik'in yerleşim alanlarını ve sanayi alanlarını çevrelemektedir (Kamış, 1993, s. 53-54).

Şekil 27: Gemlik Şehri ve Çevresindeki Tarım Alanları

Farklı zamanlarda yer şekilleri koşullarına bağlı göre birçok farklı türde meyve ve sebze ile bitki ekim dikimi yapılmıştır. Farklı tarım ürünlerinin yetiştirildiği şehirde üretilen en temel ürün ise zeytindir. Gemlik şehir çevresini saran ve yaklaşık olarak 6000 yıldır Anadolu topraklarında yetişen zeytin, Gemlik'in ekonomisinde ve genel olarak Türkiye ekonomisinde büyük bir öneme sahiptir. Özellikle sofralık zeytin bakımından ülkemiz zeytin sahaları önemli bir unsurdur (OLİVAE, 2016, s. 4). Zeytin alanları Gemlik'in tarımsal aktivitesinde en önemli paya sahiptir.

Foto 34: Gemlik Şehri Çevresindeki Zeytin Alanları (Belediyesi G. , 2018)

4.3. Yerleşim Alanları

Gemlik'te yerleşmenin gelişimi tarihsel süreçten günümüze kadar birçok etkene bağlı olarak devam etmiştir. Geçmişten günümüze Frigya, Lidya, Kimmer, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlılar gibi birçok farklı ulus tarafından yerleşim alanı olan Gemlik bu süreç boyunca birçok değişikliğe uğramıştır. Özellikle Osmanlı döneminde Balkanlardan ve Anadolu'dan gelen Türk aileler Gemlik içindeki Türk nüfusunu artırmıştır. Farklı zamanlarda ve farklı bölgelerden gelen bu göçmenler özellikle Samanlı ve Katırlı Dağları'nın yüksek alanlarını yerleşme alanı olarak seçmiştir. Gelen göçmenlerin genellikle şehir merkezine uzak olan yükseltisi fazla alanları seçmesi, şehirdeki gayrimüslim nüfusun yoğunluğunun azalmamasına sebep olmuştur. Bu nedenle bu dönemlerde şehirdeki mahallelerde Rum ve Ermeni nüfus yoğun olarak görülmüştür. Yine aynı dönemde özellikle gelir düzeyi iyi olan ve köylerde yaşayan nüfus, kenar mahallelere yerleşme eğilimi göstermiştir. Süreç içerisinde artış gösteren Türk nüfusu Hamidiye ve Osmaniye Mahallelerini kurmuş ve bu alanlarda yerleşme faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Gemlik'in ilk yerleşme alanlarına bakıldığında, şehrin toplamda 6 mahalleden (Demirsubaşı, Manastır, Atlıkilise, Azrail, Balıkpazarı ve

Metropolit) olduğu tespit edilmektedir. İlk zamanlar Balıkpazarı, Rum vatandaşların yerleşim alanı olarak seçtiği en zengin mahalle yapısını oluşturmuştur. Balıkpazarı Mahallesi haricinde Azrail, Metropolit, Manastır ve Atlıkilise Mahalleleri özellikle gayrimüslim nüfusunun fazla olduğu mahalleleri oluşturmuştur. Türk ve Müslüman nüfus ise yoğun olarak Demirsubaşı ve Yenimahalle etrafında yerleşim alanı kurmuştur. Demirsubaşı ve Yenimahalle Mahalleleri gayrimüslimlerin yaşadığı mahalleler ile kıyaslandığında yoksul mahallerdir. Şehirleşme yönünden bakıldığında birçok farklı kıyı yerleşiminde görülmekte olan mekân kullanımındaki plansızlıklar Gemlik'te de görülmektedir. Yerleşme yapısı göz önüne alındığında çarpık yapılaşma ve doğal etmenlerden kaynaklı olumsuzluklar şehirselleşme görünümünü büyük oranda etkilemektedir. 1970'li yıllardan sonra özellikle kıyı kesiminden başlayarak ovaya ve verimli alanlara doğru büyüyerek devam eden yatay yapılaşma ile 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan mahallelerde görülen dikey yönlü yapılaşma eğilimleri Gemlik'in kendine özgü bir mimari yapısının olmadığını göstermektedir. Özellikle ağır sanayi alanları ile ticaret fonksiyonu ağır basan büyük işletmelerin şehir içinde kalması, şehir içindeki yerleşimde plansızlık olduğunun en önemli örneklerindendir. Şehirselleşme fonksiyon alanlarının konumuna bakıldığında sanayi ve ticaret alanlarının birincil olarak konut alanlarıyla birlikte ovalık alanlarda ve karayolu hattı boyunca birçok kesimde dağılmış olduğu görülebilmektedir. Gemlik'te kırsal alanlardaki yerleşmeler hem fonksiyonel özellikleri hem de kuruluş yeri seçimleri bakımından şehirleşme süreçlerini etkilemiştir. Çünkü kırsal alanlarda geçimini sürdüren insanlar doğal çevrenin kendilerine sunduğu imkânlarla bağlı olarak geçimini sürdürmekte ve birçok noktadan yararlanma yoluna gitmişlerdir. Yine kırsal yerleşmelerin kuruluş yeri seçimleri göz önüne alındığında yükselti faktörünün büyük önem taşıdığı görülmektedir. Bunun yanında yükselti faktörü, demografik yapının dağılışı, yerleşme ve ekonomik coğrafya özelliklerini de büyük ölçüde etkilemektedir. Bilindiği üzere yükselti faktörü beşeri ve fiziki coğrafya koşullarının da oluşmasında temel etkene sahip unsurların başında gelmektedir. Özellikle coğrafi koşulların etkisiyle kırsal yerleşmeler, toplu ve kırsal alanlarda belirli bir yol boyu şeklinde görülmektedir. Gemlik içerisinde bulunan kırsal yerleşmelerin 13 tanesi toplu vadi yamaçlarında, 4 tanesi ise kıyı alanlarındaki yollar boyunca gelişme göstermektedir. 2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyesi Kurulması ve Sınırlarının Belirlenmesi" kanunu gereği köy statüsünde bulunan yerleşim birimleri mahalleye

dönüştürülmüştür (6360 Sayılı Kanun). Son düzenlemelerle birlikte bazı mahaller birleştirilerek ilçe genelinde 35 mahalle oluşturulmuştur. Belde statüsünden mahalleye dönüştürülen yerleşim birimleri nüfusun yoğun olduğu ve diğer yerleşim birimlerine göre fonksiyonel açıdan daha da gelişmiş alanlar olduğu görülmektedir. Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki dönemde şehrin sahip olduğu topografya ve coğrafi koşulların tarımsal fonksiyonlara uygun olması, yine bu dönemde tarım yapılabilecek sahaların varlığı, fonksiyonel açıdan tarımın etkinliğini göstermektedir. Ancak Cumhuriyetten sonraki dönemde gelişmelere bağlı olarak yerleşim alanlarının verimli tarım alanları üzerinde doğru kaymasıyla tarımsal fonksiyonlar önemini yitirmeye başlamıştır. 1960'lı yıllardan sonraki süreçte tarım destekli imalat sanayi ve 1970'li yıllardan sonra kullanılmaya başlanan modern sanayi, Gemlik'teki ekonomik kullanım alanlarının tarımdan sanayiye doğru gelişim göstermesinde büyük oranda etkili olmuştur. Bu dönemlerde sanayi alanları genel olarak kıyısız alanlarda yoğunlaşmıştır. Kıyısız alanlara yakın tesisler zaman içerisinde Hisar Mevkii'ne doğru eğilim göstermiştir. Sanayi kurumlarının şehrin yerleşim alanlarına doğru gelişme göstermesi, konut alanlarıyla sanayi fabrikalarının iç içe girmesine ve şehrin gelişimi açısından olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ev tipi sanayi modelinin işlevinin arttığı dönemde ticaret fonksiyonundaki hareketlilik konut alanlarına doğru gelişim göstermiştir. Bu duruma bağlı olarak Balıkpazarı, Gazhane Caddesi ticari fonksiyona sahip unsurların toplandığı merkezler olmuştur. Zamanla teknolojiye paralel olarak ev tipi sanayinin yerini modern yapıdaki sanayinin almasıyla, şehir içindeki ticaret fonksiyonuna sahip alanların Bursa-Yalova Karayolu etrafına taşınması sağlanmıştır. Özellikle sanayi ve ticaret alanlarının yerleşim alanlarıyla iç içe bulunmasının ve yoğunlaşmasının temel nedeni nüfusun mekânsal görünüm üzerindeki etkisidir (Koday & Baki, 2015, s. 25-27).

Foto 35: Gemlik Şehri Yerleşim Alanları (Nakliyat, 2018)

Yine özellikle aşırı nüfuslanmaya bağlı olarak ortaya çıkan plansız yerleşmeler, şehrsel gelişiminin alansal büyümesini olumsuz yönde etkilemiştir. Şehirlerin yerleşim alanlarının temel dinamiğinin değiştirilmesi çok zordur ancak yapılacak yeni yerleşme sahalarının gelişme durumları ve yönleri oluşturulacak yeni imar planları ve yasal düzenlemelerle planlı bir şekilde oluşturulabilir. Yerleşmeler daha güvenilir ve sağlam alanlar üzerine temellendirilebilir. Buna bağlı olarak şehrin yerleşim alanları Gemlik Körfezi'nin kuzeydoğusunda bulunan Samanlı Dağları'nın yamaç kısımlarına doğru yayılım gösterebilir.

4.4. Ticaret Alanları

Ticari fonksiyonlar şehirlerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde temel etkenlerden biri olmuştur. Ticaret alanlarının dağılışına bakıldığında genel olarak şehrin merkezi alanlarında yoğunlaştığı ve çevre alanlardaki ticari unsurları da etkilediği görülmektedir. Şehirdeki toptan perakende alanları, pazar alanları gibi ticaret unsurunun en yoğun olduğu yerler şehirlerin gelişmesinde temel yapı taşlarını oluşturur (Zayım, 2017, s. 144).

Foto 36: Şehir Merkezi Çevresi Hizmet ve Ticaret Alanları

Tarihsel sürece bakıldığında Gemlik, birçok farklı ulusun egemenliği altında bulunmuştur. Bu uluslardan özellikle Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı, Gemlik'teki ticaretin canlanmasında ve günümüze kadar sürdürülmesinde büyük etkiye sahip olmuştur. Özellikle ulaşım olanaklarının gelişmesi ile ticari faaliyetler daha da önem kazanmıştır. Roma ve Bizans egemenliği altında bulunduğu sırada Gemlik'te genellikle ziraat ürünlerinin ticareti yapılmaktaydı. Selçuklular döneminde, Gemlik, genel olarak ticaret unsurlarının geçiş güzergâhında bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti döneminde ise mermer, ipek tarım ürünlerinin alım satımının yapıldığı kritik bir yerleşim alanı olmuştur. Gemlik'te yapılan ticari faaliyetler iki farklı alanda değerlendirilebilmektedir. Bu alanlardan ilki küçük yapıdaki ve ölçekteki işletmeler ve bunların ortaya koydukları

mal ve ürünler ile bu ürünlerin ticaret aksiyonunun gerçekleştiği şehrsel ve kırsal alanlardır. İkinci alan ise büyük çaptaki işletmelerin ortaya koyduğu mal ve ürünler ile bu ürünlerin ticaretinin yapıldığı şehrsel, bölgesel ve ülkesel alanlardır. Önceki kısımlarda da belirtildiği üzere Gemlik'te zirai aktivitelerdeki ticaret hacminin büyük bir çoğunluğunu bölge üzerinde en etkili olan zeytin ve zeytin ürünleri oluşturmaktadır. Gemlik Ticaret Odası'nın verilerine göz atıldığında 2015 yılında Gemlik'te 257 adet zeytin ve zeytin ürünü ticareti ile uğraşan işletme bulunmaktadır. Gemlik'teki ticaret hacminin yaklaşık olarak %25 ine yakın bir kısmını oluşturan zeytincilik faaliyeti ile uğraş gösteren işletmeler ortaya koydukları ürünleri bölgesel ve ülkesel çaptaki pazar alanlarına pazarlamaktadır (Baki, 2013, s. 153-156).

Gemlik üzerinde yer alan ticaret ve iş alanlarının büyük bir kısmının şehrin merkezi noktalarında ve ana caddeleri üzerinde yer aldığını söylemek mümkündür. Özellikle ulaşım faaliyetlerinin gelişme gösterdiği alanlarda ticari unsurların daha belirgin olduğu söylenebilir. Bu alanlardan özellikle İstiklal ve Orhangazi caddeleri bulundukları konum itibarıyla, ulaşım şartlarının da elverişli olması sebebiyle yoğun ticaretin yapıldığı alanlardır. Özellikle perakende satışların yoğun olarak görüldüğü İstiklal Caddesi'nde ve şehir merkezi çevresi çevresindeki caddeler üzerinde iş yerlerinde vitrin düzenleme çalışmalarının yoğunlaştığı görülmektedir. Orhangazi Caddesi'nde ise bu çalışmalar yoğun olarak görülmemiştir. Ürünler genel olarak dükkânların ön kısımlarında yer almaktadır. Yine Demirsubaşı ve Osmaniye Mahallerinde gelişmiş ve büyük şehirlerde olduğu gibi iş alanları ve ticaret alanları birbirinden ayrı yapılar oluşturmaktadır. Yapı olarak eski ve kat sayısı 1-2 arasında olan binalar yıkılarak bu alanlara kat sayısı fazla olan ve ticari unsurların söz konusu olduğu pasaj ve iş merkezleri açılmıştır. Yapılan bu unsurlarla özellikle bu iki mahallede konut ve yerleşim alanlarının yapısı daralmıştır. Yine gün içerisinde ticari anlamda büyük hareketliliğe sahip olan bu alanlarda nüfus değişkenlik göstermektedir. Bu mahalleler dışındaki alanlarda ise konutlar ve ticari unsurlar iç içe bir özellik göstermektedir (Kamış, 1993, s. 59-60).

Şehir merkezinde ve çevresinde yer alan ticari işletmeler, pasajlar ve son dönemde oluşturulmaya başlanan alışveriş merkezleri Gemlik'teki ticari hareketliliğin çok yoğun görüldüğü alanlardır. Pasajların alt kısımlarını genellikle perakende ticarethaneler oluşturmaktadır, üst kısımlar ise genellikle şahsa veya kurumlara ait bürolardır.

Gemlik'te ticari faaliyetlerde artış özellikle Bursa Serbest Bölgesinin kuruluşu ile ortaya çıkmıştır. Bursa serbest bölgesinin kuruluş yeri olarak Gemlik'in seçilmesinde şehrin ulaşım açısından sahip olduğu özellikler etkili olmuştur. Bunun temel nedeni Gemlik'in deniz limanı olması ve deniz limanı olan alanlarda kurulan serbest bölgelerin daha etkili bir şekilde ticaret yapabilmesidir. Gemlik'te Bursa Serbest Bölgesinin kurulmasıyla nüfusta da büyük bir değişim gözlenmiştir. Artan nüfusa bağlı olarak kurulan yeni ticaret merkezleri ve iş sahaları şehirde işgücü ihtiyacını da artırmıştır. Bu iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla Gemlik'e çevre köylerden ve diğer yerleşim alanlarından göçler yaşanmıştır. Bursa Serbest Bölgesi ilk kurulduğu yıldan günümüze kadar ticaret hacmini geliştirmiştir. Yaklaşık olarak 130 aktif firma 825.000 m²'lik bir alanda ticari faaliyetlerini sürdürmektedir. Gemlik Gümrük Müdürlüğü'nün verilerine göz atıldığında 2006 yılından sonraki süreçte Gemlik'te ticari faaliyetlerde hareketlilik göze çarpmaktadır. Bu hareketlilik 2008 yılına kadar sürmüştür. Ancak özellikle 2008-2009 yılları arasında Gemlik'teki ticaret hareketlerinde düşüşler gözlenmektedir. Şehirde oturan nüfusun %80'i ticaretle uğraşır. Özellikle başta zeytin olmak üzere ticareti yapılan birçok unsur bulunmaktadır.

1937 yılında kurulan Sümerbank Sunğipek Fabrikası şehrin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Sahil şeridinde yer alan Tügsaş (gübre ve kimyasal ürünlerin üretimi), Borusan (boru üretimi), Çimtaş (saç ve demir üretimi), Borçelik (çelik üretimi), MKS (kimya sanayi) gibi çeşitli fabrikalar Gemlik'teki sanayinin temelini oluşturur. Gemlik civarında çıkartılan damarlı mermer, Diabas ve alçı taşı ihracı Gemlik ekonomisi için önemlidir. Özellikle Diabas'ın dünyada çıkartıldığı 2 merkezden biridir. Fakat Suni İpek Fabrikası kapatılmış, bulunduğu yere Asım Kocabıyık Meslek Yüksekokulu ve Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi açılmıştır (Bakanlığı, 2016, s. 12). Bursa Serbest Bölgesi, tüm Serbest Bölgeler içerisinde 2007 yılı itibariyle ticaret hacminde USD 1.619.125.000'lik hacimle altıncı sırada yer almaktadır. İstihdam olarak bakıldığında ise 7.437 kişilik bir istihdam hacmi ile ikinciliği elinde bulundurmaktadır. Bursa Serbest Bölgesi'nin Gemlik ekonomisi ve istihdamına katkısı beklenildiği kadar olmasa da oldukça olumludur (Belediyesi G. R., 2018).

4.5. Kıyı Alanları

Kıyı alanları geçmişten günümüze tarihsel süreçte insanların, yerleşim alanı olarak belirlediği ve coğrafi açıdan büyük öneme sahip alanlardır. Kıyı alanlarının öneminin artmasında ve yerleşim yeri haline getirilmesinde kuşkusuz coğrafi konumun ve bu konuma bağlı olarak ortaya çıkan avantajların etkisi büyüktür (Akengin, Dölek, & Sekin, 2015, s. 277).

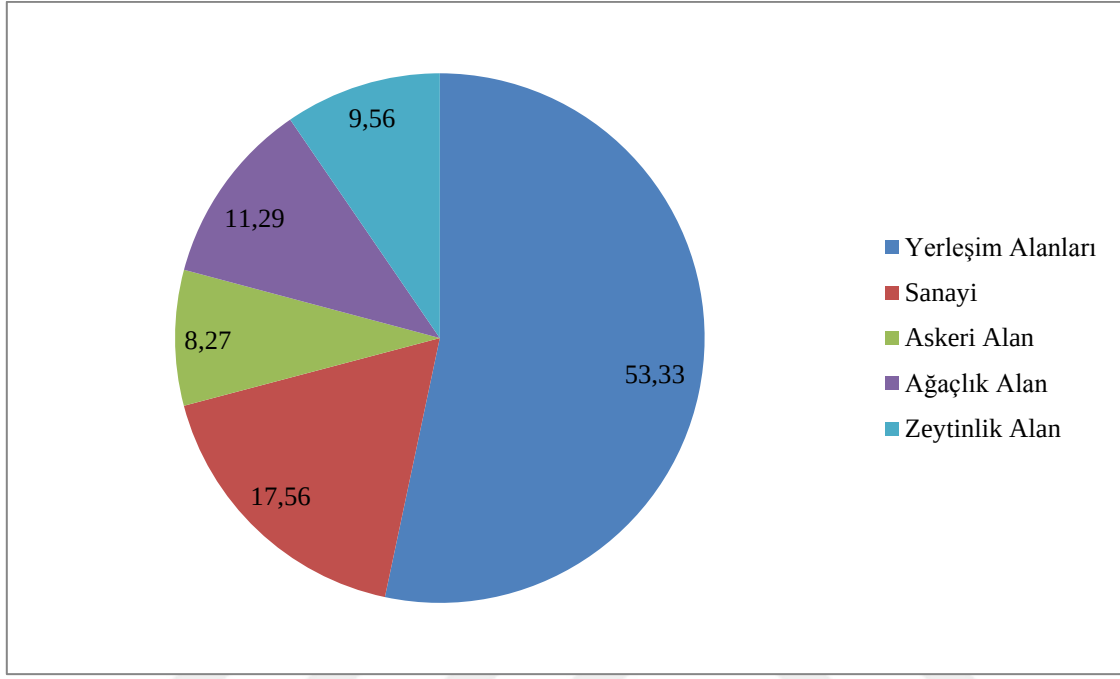
Gemlik kıyı alanlarına bakıldığında Bursa kıyılarının %11,5 ini kapladığı görülmektedir. Kıyısız alanlardaki dokuya bakıldığında kıyısız alanların bir kısmında yerleşim ve konut alanları diğer kısmında ise liman, sanayi ve depolama faaliyetler olduğu görülmektedir. Kıyıya yakın kısımlardaki yerleşim alanlarının şehrin fiziki şartlarından dolayı genellikle eğimin az olduğu kıyıya yakın iç kesimlerdeki düzlük arazilerde kurulu oldu görülmektedir (Başkanlığı B. B., 2015, s. 41-42).

Kıyı Kullanımı	Gemlik Bölgesi İçindeki Oranı (%)	Toplam Kıyı İçindeki Oranı (%)
Ticaret	2,07	0,24
Sanayi	2,64	0,30
Liman Alanı	21,33	2,45
Balıkçı Barınağı	3,90	0,45
Kıyı Düzenleme Alanı	18,60	2,14
Kayalık	23,96	2,75
Kumsal	27,50	3,16

Tablo 24: Gemlik Kıyı Kullanım Oranları (Başkanlığı B. B., 2015, s. 41-42)

Gemlik’e bakıldığında, şehirde sanayi, ticaret, konut yapıları, taşımacılık gibi birçok faaliyetin gelişme gösterdiği görülmektedir. Özellikle bulunduğu konum itibariyle Gemlik’te deniz taşımacılığı gelişme göstermiştir. Yine kıyısız alanlardaki konutların sayısında ve yapısında büyük gelişmeler kat edilmiştir. Ancak yine artan ticaret, nüfus ve sanayileşme, konut yapımı ile kıyıdaki olumsuzluklardan dolayı özellikle Gemlik Körfezi kıyılarında deniz kirliliği ve kıyı ihlalleri büyük oranda artış göstermiştir. Tarım alanlarına kurulan yapılar ve yerleşim alanları ile sanayi fabrikalarının kıyısız alanlarda etkili olması, yine Orhangazi’deki fabrika ve sanayi atıklarının Karsak Deresi

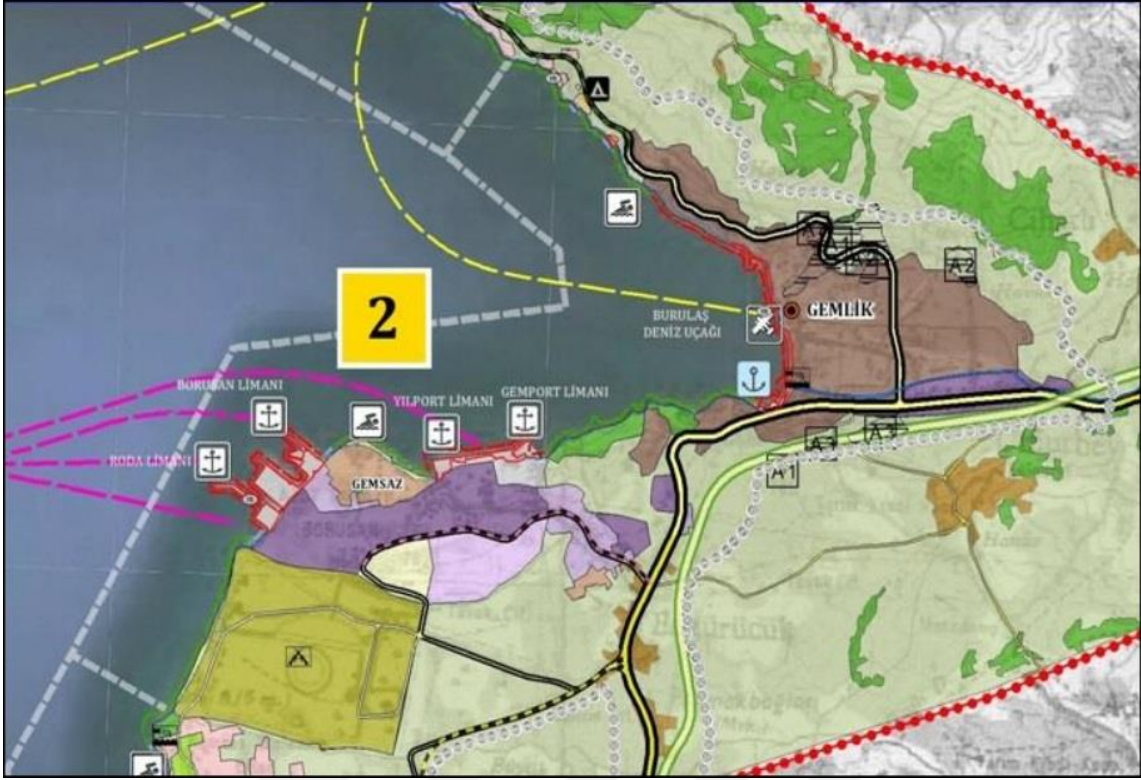
üzerinden Körfeze dökülmesi, kıyısız alanlar için hazırlanan proje ve planların tam olarak uygulanamadığının göstergesidir.

Grafik 10: Gemlik Alt Bölgesi Kıyı Arkası Baskın Kullanım Oranları (Başkanlığı B. B., 2015, s. 42)

Gemlik Körfezi'nin sınırlarına bakıldığında doğu, güney ve kuzeyde dağlık alanların yoğun olduğu görülmektedir. Körfezin batı kısmında ise Marmara Denizi bulunmaktadır. Son yıllardaki yerleşim planları incelendiğinde, yaşanan hızlı göçlere bağlı olarak konut ve yerleşim alanlarının Gemlik Körfezi'nin her iki kısmındaki yamaçlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle Cumhuriyetten sonraki dönemde gelişen sanayi ile birlikte kıyı alanları ve yakınlarına kurulan fabrikalar ve kuruluşlar beraberinde kıyı alanlarında birçok zararı ve hak ihlallerini beraberinde getirmiştir. Gemlik'te gelişen sanayi ile birlikte belirli ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bunlar; liman tesisi, yol yapımı, fabrikalar, otoyollar, konutlar vb. Bu ihtiyaçları karşılamak adına şehrin birçok noktasında taş ocakları kurulmuştur. Kurulan taş ocakları genel olarak körfezin kuzey ve güney kıyılarında ve Orhangazi çevresinde yoğunlaşmaktadır. Gemlik'te sanayinin ve sanayiye dayalı faaliyetlerin artması ve gelişmesiyle birlikte artan ticaretin de etkisiyle şehir liman ticareti konusunda büyük gelişmelere sahne

olmuştur. Liman şehri modeline uygun bir yapı inşa edilmiştir. Şehirde sadece iç ticarete değil uluslararası seviyede de liman faaliyeti yapılmaya başlanmıştır. Özellikle çevre şehirlerdeki sanayi ürünlerinin ticaretinde ve taşımacılık da Gemlik liman tesisleri büyük öneme sahip olmuştur. Özellikle Gempport Limanı ve Borusan Limanı gemi kabul kapasiteleri ve liman tesisleri ile Gemlik ve çevresi için kritik öneme sahip alanlardır. Gemlik'te faaliyet gösteren diğer liman alanlarında da gemilerin yanaşacakları alanlar bütünüyle deniz dolgusu ve kazık sistemiyle oluşturulan kıyı ve iskele alanlarından meydana gelmiştir. Gemlik ve çevresindeki alanlar ile körfez üzerinde yapılan sanayi ve liman faaliyetleri sayesinde gerek ekonomik anlamda gerekse ticari anlamda büyük gelişmeler ve ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak tüm bu gelişmelere paralel olarak özellikle turizm ve balıkçılık faaliyetlerinde gerileme yaşandığı görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak kıyı alanlarında ve çevresindeki sanayi ve liman faaliyetleri sonucu turizm alanlarındaki daralma ve yine sanayi atıkları sonucunda körfez sularının kirlenmesi ile balık çeşidinin zarar görmesi gösterilebilir. Tüm bunların yanında kıyı alanlarında yapılan ihlaller, kıyı belediyelerinin bir kısmı izinsiz çay bahçeleri ile gezi yerleri için yapmış oldukları deniz doldurma alanları ekolojik dengeye ciddi zararlar verebilmektedir (Canlı, 2008, s. 83-84).

Şekil 28: Gemlik Limanları (Başkanlığı B. B., 2015, s. 41)

Yurtdışı ve yurtiçi ticarete büyük bir paya ve etkiye sahip olan limanlar genel olarak bakıldığında Gemlik şehir alanının güneybatı kıyılarında yoğunlaşmıştır. Bölgede Borusan, Gempport, Roda ve Gemlik Gübre olmak üzere 4 adet liman işletmesi, 2 adet şamandıra ve 3 adet de iskele bulunmaktadır. Gemlik’te bulunan bu limanlar bölgedeki ticari unsurlar üzerinde büyük etkiye sahiptir.

Gemlik’te bulunan ve büyük öneme sahip olan bu limanların çevresel unsurlara bağlı olarak ortaya çıkan talepleri karşılaması gereklidir. Bunun içinde yatırımlarını artırması gereklidir. Yatırımların artması durumunda bölgedeki ticaret hacmi de gelişme eğilimi gösterecektir (Esmer & Oral, 2011, s. 13). Gemlik şehri ve çevresinde gelişen ve gelişim sürecine hızla devam eden sanayileşmeden dolayı, kıyısız alanlara bakıldığında, özellikle bu alanların liman ve turizm alanları haline geldikleri görülmektedir. Turizm alanları daha çok kırsal yerleşim alanlarının kıyılarında gelişmektedir. Kıyılarda daha çok dinlenme amaçlı kurulan tatil konutları bulunmaktadır. Gemlik Körfezi ve çevresindeki kıyı alanlarında yerleşim alanı kurmak isteyenler, bu kısımlarda çarpık

yapılaşmayı ortaya çıkarmış ve kıyı alanlarındaki doğal güzellikleri bilinçsiz bir şekilde tahrip etmiştir. Yine denizlerde usule aykırı dolgu ve iskele yapımına sebep olunmuştur (Doğaner, 1992, s. 77). Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Belediyeler Teknik Hizmet Genel Müdürlüğü'nce 09.05.1978 tarihinde onaylanan kıyı kenar çizgisi tespiti ile ortaya çıkan Gemlik kıyıları alanı 7,6 ha. dır. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce Haziran 1997 tarihinde onaylanan hâlihazır haritalar da ise Gemlik kıyıları 12,6 ha. Olarak gözükmektedir. Bu duruma göre bakıldığında 1978 yılından 1997 yılına kadar Gemlik kıyılarının yaklaşık 5 ha. arttığı görülmektedir (Canlı, 2008, s. 84).

Kıyı alanlarında artan nüfus yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz durumlar günümüzde olduğu gibi gelecekte de artan nüfusa paralel olarak artmaya devam edecektir. Bundan dolayı kıyı alanlarında mekânsal gelişime uygun, planlı ve kalıcı düzenlemelerin yapılması büyük önem arz etmektedir (Kurt, 2016, s. 900).

Kıyı Kullanımları
Kıyı düzenleme alanları
Kayalıklar
Burulaş Deniz Uçağı İskelesi
Kıyısal ticaret alanları
Kumsal ve plajlar
Balıkçı barınakları
Gemlik liman tesisleri (Gemport Limanı, Yılport Limanı, Borusan Limanı, Roda Limanı)
Kıyı arkası sanayi ve depolama alanları
%81 Oranında müdahale edilmiş kıyı alanları
%6 Oranında kısmen müdahale edilmiş kıyı alanları
% 13 Oranında müdahale edilmemiş kıyı alanları

Tablo 25: Gemlik Kıyı Kullanımları (Başkanlığı B. B., 2015, s. 45)

Özellikle Gemlik ve Bursa'daki kıyıların ve ekolojik dengenin tahrip olmaması ve yok olmaması için bütünleşik kıyı yönetimi büyük önem arz etmektedir. Yine taşımacılık, ticaret, sanayileşme ile kıyı alanlarındaki konut oluşumu esnasında oluşan kıyı ihlallerinin meydana getirdiği olumsuz durumlardan ötürü Gemlik'teki kıyı alanlarının planı oluşturulurken, Gemlik Körfezi üzerindeki kıyı alanlarının bütününün kıyı kenar hatlarının bilinmesi ve analizinin sağlanması gerekmektedir (Canlı, 2008, s. 85).

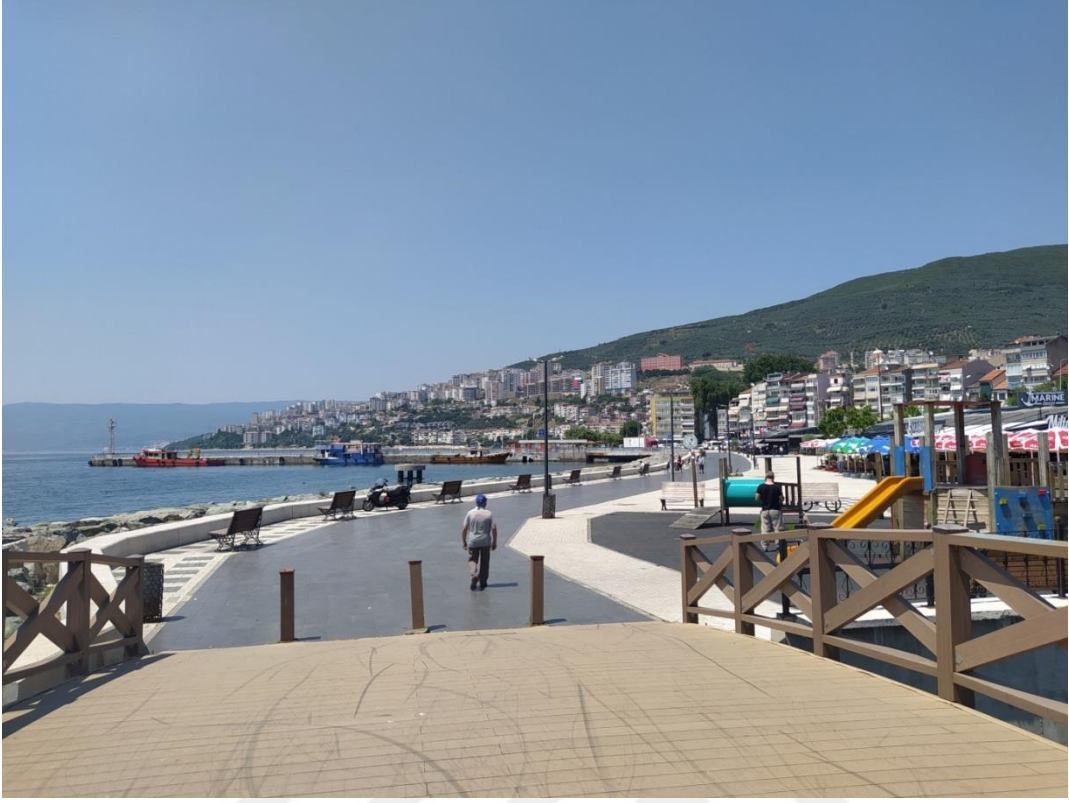

Foto 37: Gemlik Kıyı Alanları

Foto 38: Gemlik Kıyı Alanları

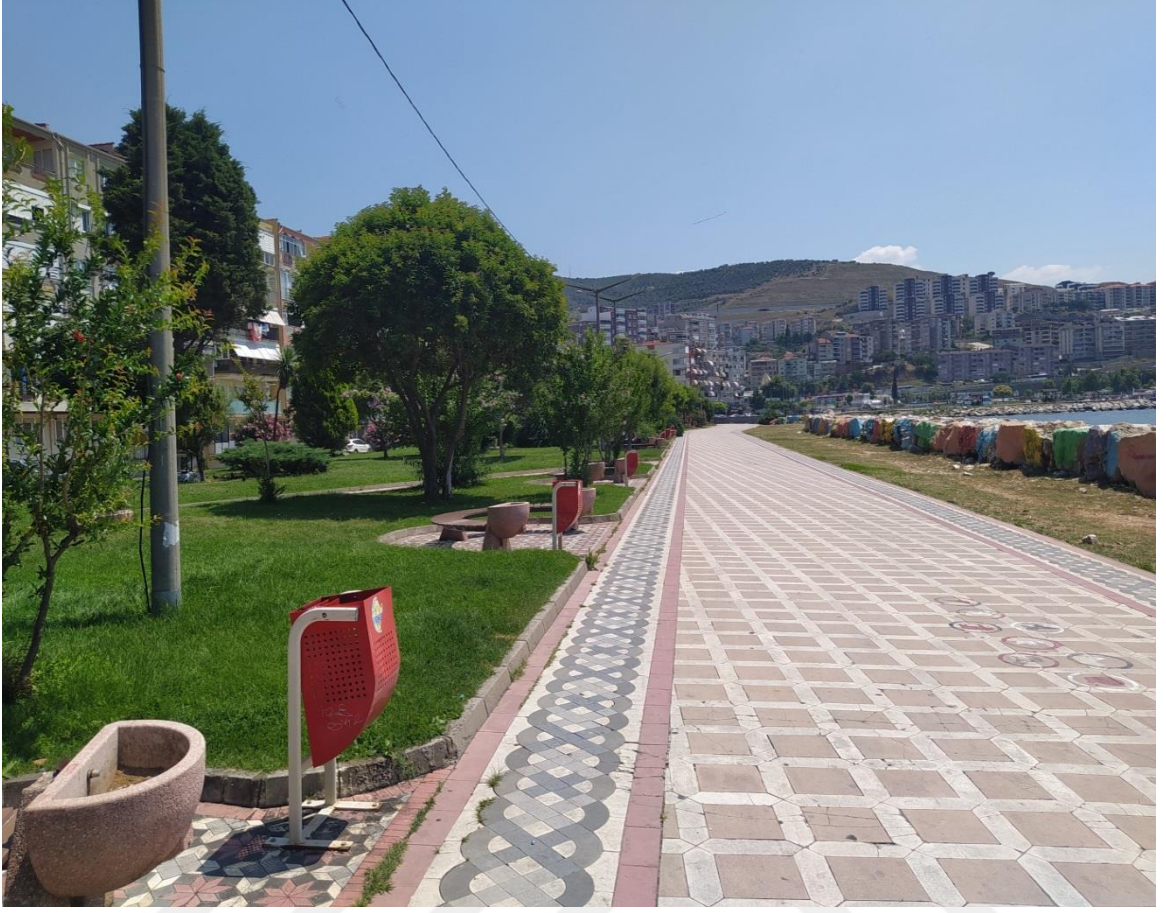

Foto 39: Gemlik Kıyı Dinlenme Alanları

SONUÇ

Şehirler tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak gelişme gösteren, dinamik bir yapı özelliği ortaya koymaktadırlar. Kuruldukları zamandan günümüze kadar birçok fonksiyona bağlı olarak gelişmiş, büyüme göstermiş ve yine birçok ulus tarafından yerleşim alanı haline getirilmişlerdir. Gemlik şehri de kendisi ile aynı adı taşıyan körfezin doğu kısmına kurulmuş ve tarihsel süreçten günümüze gelişme göstermiş bir liman şehridir. Bitinyalılar tarafından kurulan ve Pers, Roma, Selçuklu, Osmanlı gibi büyük devletlerin yerleşme alanı olan Gemlik, özellikle verimli toprakları, limanı, sağladığı ulaşım avantajları sayesinde sürekli olarak önemini korumuştur.

Gemlik ve çevresinin mekânsal gelişimi; uydu görüntülerinin ve CORINE arazi örtüsü verilerinin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri teknolojileri ile analizi yapılmış ve çalışma alanındaki mekânsal büyüme ve gelişme eğilimleri tespit edilmiştir. Uydu görüntüleri CORINE arazi örtüsü sistemi temel alınarak belirlenen sürekli ve kesikli şehir alanı, tarım, orman, çayır/mera, çıplak alanlar, endüstriyel ve ticari alanlar gibi unsurlara göre sınıflandırılmıştır.

Şehirdeki mekânsal gelişim analiz edildiğinde Gemlik, özellikle son 30 yıl içerisinde mekânsal ve sosyal-ekonomik açıdan gelişme göstermiştir. Uydu görüntüleri ve CORINE sistemi verilerine göre elde edilen bulgulara bakıldığında; 1990 yılında toplamda 157,72 hektarlık alan kaplayan şehir alanı, 2019 yılı itibarıyla toplamda 409,21 hektarlık alanda yer almıştır. Bakıldığı zaman Gemlik'te son 30 yılda şehirselleşme anlamındaki büyük gelişme gözler önüne serilmiştir. Öyle ki 1990 yılında çalışma alanının sadece %8,12'lik kısmını kapsayan Gemlik şehir alanı, günümüzde çalışma alanının toplamda %21,06'lık kesimine yayılmıştır. Bu durum Gemlik'in özellikle son yıllardaki gelişiminin göstergesidir. Özellikle son 30 yıllık süreçte şehir ve çevresindeki ulaşım unsurunun gelişimi, şehrin İstanbul, Kocaeli, Bursa gibi büyük sanayi ve ticaret şehirlerine olan yakınlığı, yine özellikle 2000 yılı sonrası Gemlik Körfezi'nde liman faaliyetlerinin ve sanayi unsurunun yoğunlaşması, tüm bunlara bağlı olarak şehir ve çevresine doğru yaşanan göçler şehrin, kuzey, güney ve doğu yönünde mekânsal olarak gelişimini sağlamıştır. Yine tarihsel süreçten günümüze Gemlik için en önemli ticari ve ekonomik unsurların başında olan ve Gemlik'in simgesi haline gelen zeytin yetiştiriciliği ve zeytin işletmeleri de şehrin gelişiminde büyük etkiye sahip olmuştur.

2000 yılı sonrasında şehirde yapılmaya başlanan yüksek katlı binalar ve yerleşime açılan yeni konut alanları, şehrin gelişimini etkilemiştir. Özellikle şehrin kuzey ve doğu kısmında yer alan tepelik alanlarda toplu konut yerleşimleri yoğunlaşmıştır. Yine şehir ve çevresinin bir kısmının aktif fay hattı üzerinde yer alması ve bu durumun son yıllarda mekânsal ve sosyal-ekonomik açıdan gelişme gösteren şehir ve çevresi için büyük risk unsuru oluşturması, şehrin gerekli idari kurumlarca kararı verilen ve planlanan doğu ve kuzey kısımlardaki rezerv alanlara doğru yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu durumun ilerleyen yıllarda daha da yoğunlaşacağı öngörülmektedir.

Günümüzde Gemlik nüfusunun önemli bir kısmı kıyıya yakın merkez mahallelere yerleşmişlerdir. Şehrsel gelişimin yavaşlamasında ve hızlanmasında temel etkenlerden olan beşeri ve fiziki coğrafya şartları Gemlik'in günümüzdeki şeklini almasında büyük rol oynamıştır. Şehir ve çevresindeki doğal unsurlara (jeolojik yapı, yer şekilleri, eğim, iklim, toprak, bitki) bağlı olarak yayılma imkânı bulan şehir alanı, büyük bir oranda kıyıya yakın düzlük ova içerisinde kurulmuştur. Bu durum aktif fay sistemi içerisinde şehir için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Şehrin bu gibi durumlara bağlı olarak gelecekte büyük sorunlar yaşaması öngörülmektedir. Gemlik'te yerleşmelerin büyük bir kısmının alüvyon zemin üzerinde yer alması, zeminin yumuşak ve dayanıksız yapıda olması, tehlike boyutunu daha da artırmaktadır. Şehrin gelişiminde büyük öneme sahip bir diğer etmen, beşeri unsurlardır. Şehrin ulaşım ağlarına göre konumu, ekonomik gelişimi, nüfus yapısı Gemlik'in son yıllardaki gelişiminde büyük öneme sahip olmuştur. Yine Gemlik liman faaliyetleri bakımından Türkiye'de ön sıralarda yer almaktadır.

Yine bakıldığında zaman Gemlik Körfezi ve şehirdeki su kaynakları da şehirdeki gelişimden etkilenmektedir. Özellikle şehir çevresinde Ata ve Hisar Mahallelerinde güney ve güneybatı yönlü gelişme gösteren endüstriyel ve ticari kuruluşlar ile atıklarını körfeze deşarj eden Karsak Deresi üzerindeki fabrika ve işletmeler körfezdeki kirlilik oranını artırmaktadır. Karsak Deresi'nin Gemlik şehri sınırlarında yer alan su kalitesi izleme istasyonlarında su kalitesinin 3. sınıf (kirli su) sınıfında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum mekânsal gelişimin Gemlik ve çevresinde daha planlı ve çevre odaklı devam etmesi gerektiğinin göstergesidir.

Gemlik'in 3000 yıllık bir geçmişe sahip olması, coğrafi konumu, gelişmiş ulaşım ağı, limanları, tarımsal potansiyeli ile son yıllarda endüstriyel ve ticari merkezlere ev sahipliği yapması, bölgenin gelişimini hızlandırmıştır. Ekonomik ve sosyal yapıdaki gelişime bağlı olarak şehir nüfusu artış göstermektedir. Gemlik günümüzde çalışma alanındaki 92.936 olan nüfusu ile çevresindeki yerleşim alanlarını etkileyen bir şehir haline gelmiştir. 2021 yılında Gemlik şehrinin güney kesiminde Ata ve Gençali Mahalleri sınırlarına kurulması planlanan, Türkiye ekonomisi ve ülke prestiji açısından büyük önem taşıyan yerli otomobil fabrikası sayesinde ilerleyen yıllarda Gemlik'teki sanayi ve ticari unsurların artması, artan bu unsurlara bağlı olarak şehir ve çevresine olan göçlerin de artış göstermesi öngörülmektedir. Göçlerle birlikte şehir nüfusunun artış göstermesi ve oluşturulacak yeni yapı alanlarının tarım alanlarını işgal etmesi bölge için büyük bir kayıp olacaktır. Bu duruma çözüm olarak yerli otomobil fabrikasında istihdam edilecek nüfusun Gemlik'ten temin edilmesi bölgeye olan göçleri azaltacaktır. Bu sayede yapılaşmasını büyük ölçüde tamamlamış olan Gemlik şehri hem ekonomik açıdan hem de mekânsal arazi kullanımı açısından daha elverişli bir noktada olacaktır.

Fakat hızlı ve plandan yoksun bir şekilde yaşanacak şehirleşme süreci bölgede çeşitli doğal ve beşeri unsurların problem yaşamasına sebep olacaktır. Özellikle ulaşım, altyapı, sağlık, eğitim, konut gibi şehirdeki temel hizmetlerin göçler ile birlikte hızla artacak nüfusa yetmemesine neden olabilir. Bu sebeplerden dolayı, ilerleyen dönemde geleceğe dönük yapılacak yatırımlar ve çalışmalarda ortaya çıkacak problemlerin çözüme kavuşturulması adına planlı şehirleşme önlemleri alınmalı ve sürdürülebilir arazi kullanımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abık, S. (2019). *Gemlik Sunğipek Fabrikası (BUÜ Asım Kocabıyık Yerleşkesi) LAK Hazırlama ve Solvent Geri Kazanım Binası Koruma Projesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Akengin, H., Dölek, İ., & Sekin, S. (2015). Türkiye'nin Denizleri ve Kıyıları. H. Akengin, & İ. Dölek içinde, *Türkiye Fiziki Coğrafyası* (s. 268-289). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aliağaoğlu, A., & Uğur, A. (2016). *Şehir Coğrafyası*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Alkan, P. L. (2019). *Tarihi Güzergahın Bir Koruma Yöntemi Olarak Kültürel Rotaya Dönüştürülmesi: İznik Gölü Kuzey Kıyısı ve İznik-Gemlik Yolu*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bahadır, M. (2007). *Yalova İli Arazi Kullanımının Uzaktan Algılama Teknikleri İle Belirlenmesi*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Baki, G. (2013). *Gemlik İlçesinin Ekonomik Coğrafya Özellikleri ve Sorunları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Benammar, A. (2019). *Gemlik Sunğipek Fabrikası (BUÜ Asım Kocabıyık Yerleşkesi) Laklama-Konfeksiyon Binası Koruma Projesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Canlı, S. (2008). *Gemlik Bölgesinde Kıyı Alanlarının Yönetim Planlaması Önerisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü.
- Çelik, F. H. (2019). *Farklı Lokasyon ve Farklı Hasat Yıllarının Gemlik Tipi Siyah Sofralık Zeytin ve Zeytinyağlarının Kalite Özelliklerine Etkisi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı.

- Çetin, B. (2007). *Burdur Kent Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı.
- Demir, S. E. (2016). *Lojistik Bir Merkez Olarak Gemlik*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, H., & Coşkun, O. (2012). *Tarım Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Döker, M. F. (2018). Sakarya'nın Yerleşme Coğrafyası. C. İkiel içinde, *Sakarya'nın Fiziki Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri* (s. 357-417). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Efe, R. (2010). *Biyocoğrafya*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık.
- Ertin, G. (1998). Türkiye'de Sanayi. G. Ertin içinde, *Türkiye'de Sanayi* (s. 119-226). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Göney, S. (1984). *Şehir Coğrafyası I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü .
- Güneş, H. (2015). Türkiye'nin Toprak Coğrafyası. H. Akengin, & İ. Dölek içinde, *Türkiye Fiziki* (s. 220-245). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Güngördü, E. (2010). *Türkiye'nin Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gür, N., & Furuncu, Y. (2019). *Küresel Otomotiv Sektörünün Değişimi ve Yerli Otomobil Projesinin Geleceği*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Gürsoy, M. (2013). *Deprem Odaklı Planlama Yaklaşımı Bursa-Gemlik Örneği*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi.
- Hoşgören, M. Y. (2013). *Hidroğrafya'nın Ana Çizgileri*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Kaçmaz, M., & Döker, M. F. (2018). Sakarya'nın Nüfus Özellikleri. C. İkiel içinde, *Sakarya'nın Fiziki Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri* (s. 319-355). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Kamış, P. (1993). *Gemlik'in Kuruluşu Gelişimi ve Fonksiyon Alanlarının Dağılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Kaplanoğlu, R., & Oğuzoğlu, Y. (2011). *Asri Gemlik*. Bursa: Gemlik Belediyesi Yayınları.
- Karabağ, S. (2015). Türkiye Ekonomik Coğrafyası. S. Karabağ, & S. Şahin içinde, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (s. 144-304). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Koday, S., & Baki, G. (2015). Kent Çalışmaları II. M. Karakuyu, A. Keçeli, & Ş. Çelikoğlu içinde, *Gemlik'in Kentsel Gelişim Sürecini Etkileyen Faktörler* (s. 15-37). Ankara: Pegem Yayınları.
- Orkun, V. (1947). *Gemlik Tarih Coğrafyası*. Bursa: Bursa Aysan Basımevi.
- Özçağlar, A. (2015). *Yönetmelik Coğrafya*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Recepoğlu, S. (2018). *Türkiye'de Kentsel Mekanın Dönüşümü Bursa Örneği*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Sabuncu, A. (2016). *Gemlik Körfezi Deniz Seviyesi Değişimlerinin Jeofizik Yöntemlerle İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, A. İ. (2004). *Kahramanmaraş'ın Şehirsel Gelişiminin Coğrafi Bilgi Sistemleri Yöntemiyle İncelenmesi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Şahin, S. (2015). Türkiye Beşeri Coğrafyası. S. Şahin, & S. Karabağ içinde, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (s. 1-142). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Şirin, A. (2018). *Antalya İli Kepez İlçesi Kentsel Dönüşüm Çalışmalarının Değerlendirilmesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı .
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2015). *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Vatan, E. (2018). *Kentsel Dönüşüm Kapsamında Yapılacak Yeni Binalarda Yapı Sistemi Seçimi Gemlik Kent Merkezinde Örnek Çalışma*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi.
- Yalman, B. (2012). *Gemlik 'Dün, Bugün, Yarın ve Daima'*. Bursa: Gemlik Kaymakamlığı.
- Yıldız, S. (2015). *İzmit Şehrinin Mekansal Gelişim Süreci*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zayım, M. (2017). *Derince Şehir Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.

Süreli Yayınlar

- Akbulak, C. (2007). İznik Gölü Havzasında Arazi Kullanımının Seçilmiş Köyler Üzerinde İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*(15), 24-43.
- Avcı, M. (2014). Atatürk Dönemi Demiryolu Politikası. *Atatürk Yolu Dergisi*(54), 39-58.
- Bulut, E., & Taş, M. (2017). Kıyı Mimari Kimliğinin Sürdürülebilirliği Bursa/Gemlik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 45-57.
- Ceylan, M. A., & Demir, Ş. (2020). Türkiye'de Şehir Coğrafyası Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(70), 216-241.

- Çolak, F. (2013). Atatürk Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulaşım Politikasına Genel Bir Bakış. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages and of Turkish or Turkic*, 8(2), 345-364.
- Dalgıç, A. (2015). Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Sanayileşmenin Geleceği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 95-100.
- Deniz, M. H. (2009). *Sanayileşme Perspektifinde Kentleşme ve Çevre İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi.
- Demiryürek, H. (2016). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa'nın Demografik Yapısı. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 191-240.
- Doğan, M. (2011). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bir Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*(23), 293-307.
- Doğaner, S. (1992). Gemlik Körfezi Kuzey Kıyılarının Turizm Coğrafyası. *Türk Coğrafya Dergisi*, 59-84.
- Döker, M. F., & Gül, A. (2019). Adapazarı'nda Şehirsel Büyüme Süreci ve Arazi Kullanım Değişiminin İzlenmesi (1985-2019). *Türk Coğrafya Dergisi*(73), 67-78.
- Ersöz, R. E. (2018). Hellenistik Dönem Sikkeleri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 161-190.
- Esin, T., Aydın, E. Ö., & Başarık, C. (2013). Küçükumla Köyü'nün Tarihi Doku Analizi ve Korunması İçin Öneriler. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(2), 55-70.
- Gemlik, T. S. (2019). *EkoGemlik*. Bursa: Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Kayhan, F. E., & Büyükurgancı, N. (2017). Gemlik Körfezi Balık Tür Çeşitliliği Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 70-76.
- Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Dil. *Dergipark*, 1-5.

- Koç, E., Şenel, M. C., & Kaya, K. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Sanayileşme I - Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları. *Mühendis ve Makina*, 1-26.
- Koday, S., & Baki, G. (2014). Gemlik Limanları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 431-454.
- Kurt, S. (2016). Marmara Denizi Güney Kıyılarında Kıyı Çizgisi ve Kıyı Alanda Meydana Gelen Zamansal Değişim Analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 899-924.
- Odası, G. T. (2012). *EkoGemlik*. Gemlik: Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası.
- Odası, G. T. (2013). *EkoGemlik*. Gemlik: Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası.
- Odası, T. Ş. (2009). *Bursa Kent Raporu*. Bursa: TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- OLİVAE. (2016). M.Ö.4000 Yılından Bu Yana Eşsiz Zeytin Ağaçları ve Eşsiz Doğası İle Türkiye. *OLİVAE*, 3-9.
- Özgüç, N. (2012). Türkiye’de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi Yapısı Dağılışı. *Coğrafya Dergisi*, 35-70.
- Sağır, E., Uzunoğlu, H., & Hançer, K. (2011). Three New Sarcophagi From Kios. *Gephyra*, 31-44.
- Teksoy, A., Katip, A., & Nalbur, B. E. (2019). Karsak Deresi’nde Su Kalitesinin İzlenmesi ve Gemlik Körfezi’ne Etkisinin Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 170-180.

Diğer Yayınlar

- Bakanlığı, Ç. v. (2016). *Gemlik İlçesi 1.Etap Mikrobölgeleme Etüt Raporu*. Bursa: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Müdürlüğü.
- Başkanlığı, B. B. (2015). *Bursa İli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı Plan Açıklama Raporu*. Bursa: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

- Başkanlığı, B. İ. (2017). *Bursa İli, Gemlik İlçesi, Hisar Mahallesi Liman Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Kısmi İptali Açıklama Raporu*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Başkanlığı, G. B. (2019). *Bursa, Gemlik Belediyesi, Gemlik Merkez ve Çevreyolu Doğusu İmar Planlarındaki Değişen İmar Yönetmelikleri Doğrultusunda Tescilli Bina Bulunmayan Ticaret Alanlarına İlişkin İmar Planı Değişikliği*. Bursa: Devingen Planlama.
- BEBKA. (2013). *Gemlik İlçe Rapor*. Gemlik: BEBKA.
- Belediyesi, B. B. (2006). *Çevre Durum Raporu*. Bursa: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Belediyesi, B. B. (2013). *Gemlik Hisar Mahallesi Açıklama Raporu*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Belediyesi, G. (2014). *2015-2019 Dönemi Stratejik Planı*. Gemlik: Gemlik Belediyesi.
- Belediyesi, G. R. (2018). *Bursa İli Gemlik İlçesi Kurşunlu Mahallesi Kıyı Kullanımlarına Yönelik 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı*. Bursa: Gemlik Belediyesi.
- Borsası, G. T. (2019). *2019-2022 Stratejik Plan*. Bursa: Gemlik Ticaret Borsası.
- Esmer, S., & Oral, Z. (2011). Bursa Gemlik Limanlarının Günümüzdeki ve Gelecekteki Roller. *TMMOB 3.Bursa Kent Sempozyumu*. Bursa: TMMOB Bursa İl Koordinasyon Kurulu.
- Gemlik, B. (2019). *Gemlik Belediyesi Stratejik Plan 2020-2024 Dönemi*. Bursa: Gemlik Belediyesi.
- Hakan Bebek, U. K. (2015). Bursa İli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı: Hedefler, İlkeler/Stratejiler, Mevcut Durum Analizleri ve Fırsatlar/Tehditler. *7.Kentsel Altyapı Sempozyumu* (s. 15-25). Trabzon: Kent Planlama - Tasarım ve Teknik Altyapı.
- Kara, H., & Yasak, Ü. (2007). Şehir Coğrafyası Araştırmalarında Kent Bilgi Sistemlerinin Uygulanabilirliği Üzerinde Teorik bir Yaklaşım. *TMMOB Harita*

ve Kadastro Mühendisleri Odası Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi (s. 1-4). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Kılıç, Ş., & Kaplanoğlu, R. (2016). Osmanlı Kuruluş Devrinde Doğu Marmara Kıyılarında Türk İskanı. *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III* (s. 492). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

Müdürlüğü, G. İ. (2011). *Afet Zararlarını Azaltma Planı*. Gemlik: Gemlik Belediyesi.

Planlama, T. (2017). *Gemlik Bursa Cihatlı Mahallesi Kuzeyi 1/5000 Ölçekli Revizyon ve İlave Nazım İmar Planı Açıklama Raporu*. Bursa: Gemlik Belediyesi.

Sanayi, B. B. (2018). *Borusan 2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Bursa: Borusan.

Şirketi, Ş. P. (2018). *A Grubu Şehir Planlama*. Bursa: Gemlik Belediyesi.

Teşkilatı, D. P. (1993). *Sanayi ve Çevre*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

Tuer, P. (2017). *Gemlik (Bursa) Cihatlı Mahallesi Kuzeyi 1/1000 Ölçekli Revizyon ve İlave Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu*. Bursa: Gemlik Belediyesi.

İnternet Kaynakları

Ajansı, A. Ç. (1995, Ocak 1). *Avrupa Çevre Ajansı*. Aralık 13, 2019 tarihinde Avrupa Çevre Ajansı: <https://www.eea.europa.eu/publications/COR0-landcover> adresinden alındı

Ajansı, D. T. (2019, Eylül 6). *dısticaretajansı*. Mart 18, 2020 tarihinde www.disticaretajansi.com/: <https://www.disticaretajansi.com/turkiyedeki-serbest-bolgeler/> adresinden alındı

Ajansı, İ. H. (2019, Aralık 27). *İhlas Haber Ajansı*. Mart 13, 2020 tarihinde İhlas Haber Ajansı: <https://www.ihh.com.tr/haber-iste-gemlikte-uretilecek-yerli-otomobilin-uretim-ussu-819654/> adresinden alındı

Arşivi, E. T. (2018, Şubat 25). *eskiturkiye.net*. Nisan 9, 2020 tarihinde [eskiturkiye.net](http://www.eskiturkiye.net/3210/eski-gemlik-bursa): <http://www.eskiturkiye.net/3210/eski-gemlik-bursa> adresinden alındı

- Arşivi, G. F. (2015, Eylül 01). <http://gemlikfotograflari.blogspot.com/>. Mart 11, 2020 tarihinde <http://gemlikfotograflari.blogspot.com/>: <http://gemlikfotograflari.blogspot.com/2015/08/bir-zamanlar-gemlik.html> adresinden alındı
- Belediyesi, B. B. (2018, Kasım 06). <https://www.bursa.bel.tr>. Mart 10, 2020 tarihinde <https://www.bursa.bel.tr>: <https://www.bursa.bel.tr/?sayfa=haber&id=26692> adresinden alındı
- Belediyesi, G. (2018, Mart 10). gemlik.bel.tr. Mart 13, 2020 tarihinde gemlik.bel.tr: <http://gemlik.bel.tr/tr/zeytinin-baskenti-gemlik?g=11> adresinden alındı
- Belediyesi, G. (2019, 11 12). [Gemlik.bel.tr](http://gemlik.bel.tr). Kasım 27, 2019 tarihinde [Gemlik.bel.tr](http://gemlik.bel.tr): <http://gemlik.bel.tr/tr/gemlik> adresinden alındı
- Climate.data.org. (2018, Mart 17). [Climate.data.org](https://tr.climate-data.org). Ocak 10, 2020 tarihinde [Climate.data.org](https://tr.climate-data.org): <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/bursa/gemlik-9214/> adresinden alındı
- Hürriyet. (2019, Aralık 27). www.hurriyet.com.tr. Mart 21, 2020 tarihinde www.hurriyet.com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yerli-otomobil-gemlikte-uretilecek-41407459> adresinden alındı
- Kaymakamlığı, G. (2019, Ocak 20). [Gemlik Kaymakamlığı](http://www.gemlik.gov.tr). Mart 15, 2020 tarihinde <http://www.gemlik.gov.tr>: <http://www.gemlik.gov.tr/ekonomik-durumu> adresinden alındı
- Müdürlüğü, M. G. (2019, Kasım 24). [Meteoroloji Genel Müdürlüğü](https://www.mgm.gov.tr). 01 13, 2020 tarihinde Meteoroloji Genel Müdürlüğü: <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx?m=BURSA> adresinden alındı
- Nakliyat, E. E. (2018, Ocak 21). www.bursaevdeneve.com.tr. Nisan 10, 2020 tarihinde www.bursaevdeneve.com.tr: <https://www.bursaevdeneve.com.tr/bursa-evden-eve-nakliyat-hizmet-bolgeleri/dis-ilceler/bursa-gemlik-evden-eve-nakliyat> adresinden alındı

Odası, B. T. (2020, Şubat 1). *BTSO Ekonomi*. Nisan 2, 2020 tarihinde BTSO Ekonomi: <https://btsoekonomi.com/tr/yazi/488/1/yerli-ve-bursali.html> adresinden alındı

Siyaset, E. v. (2019, Aralık 28). *www.setav.org*. Mart 18, 2020 tarihinde *www.setav.org*: <https://www.setav.org/olmaza-baglayan-muhalefet/> adresinden alındı

Transmedya.com. (2012, Mart 06). *Transmedya.com*. 03 01, 2020 tarihinde Transmedya.com: <https://www.transmedya.com/dosya-haber/borusan-lojistik-konteyner-elleclemesini-2-katina-cikaracak-h5027.html> adresinden alındı

TÜİK. (2019, Kasım 11). *Türkiye İstatistik Kurumu*. Kasım 18, 2019 tarihinde TÜİK: <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı

Türklım. (2019, Mart 03). *turklim.org*. Nisan 1, 2020 tarihinde *turklim.org*: <http://www.turklim.org/gemport-limani-uye-degisikligi/> adresinden alındı

Zeytini, G. (2019, Mart 15). *Gemlik Zeytini*. Şubat 21, 2020 tarihinde Gemlik Zeytini: <https://www.gemlikzeytini.gen.tr/> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Umut Uğur, 1994 Yılında Van'ın Erciş ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2012 Yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü'nü kazandı. Bir sene bu bölümde eğitime devam ettikten sonra yine aynı üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünü kazandı. 2017 yılında lisans eğitimini bitirdi. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitime başladı. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul/Dora Okulları'nda ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul/Uğur Okulları'nda coğrafya öğretmenliği yaptı.

